

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

Tarptautinio verslo studijų programa
Kodas **62403S113**

AGNĖ GRAŽULYTĖ – MAŽEIKIENĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO LIETUVOS
EKONOMIKOS PLĖTRAI VERTINIMAS**

Kaunas 2010

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

AGNĖ GRAŽULYTĖ - MAŽEIKIENĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO LIETUVOS EKONOMIKOS
PLĖTRAI VERTINIMAS**

Darbo vadovas _____

(parašas)

Prof. Habil. Dr. R. Čiegis

(darbo vadovo mokslo laipsnis,

mokslo pedagoginis vardas,

vardas ir pavardė)

Bakalaurantas _____

(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2010

TURINYS

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS.....	6
1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TEORINĖ ANALIZĖ	9
1.1. Tiesioginių užsienio investicijų samprata	9
1.2. Tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos plėtrai	15
1.2.1. Teigiamas TUI poveikis šalies ekonominiam augimui	15
1.2.2. Neigiamas TUI poveikis šalies ekonominiam augimui.....	21
1.2.3. Pagrindiniai veiksniai, įtakoiantys tiesioginių užsienio investicijų srautus į šalies ūkį	22
2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ LIETUVOJE EMPIRINIS IŠTYRIMO LYGIS	27
2.1. Veiksnių, lemiančių ir ribojančių Lietuvos patrauklumą investicijoms rezultatų analizė.....	27
2.2. Tiesioginių užsienio investicijų apimtis ir dinamika.....	38
2.3. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio Lietuvos ekonomikos plėtrai tyrimo modelis	45
3. EMPYRINIS TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO LIETUVOS EKONOMIKOS PLĖTRAI TYRIMAS.....	49
3.1. Tiesioginių užsienio investicijų dinamika ir struktūra Estijoje ir Slovėnijoje	49
3.2. Tiesioginių užsienio investicijų įtaka Lietuvos, Estijos ir Slovėnijos ekonominiam augimui....	58
3.2.1 Priklausomybės tarp TUI ir BVP vertinimas	58
3.2.2. TUI įtaka nedarbo ir užimtumo lygiams užsienio šalyse	64
IŠVADOS.....	70
SANTRAUKA (anglų kalba)	71
LITERATŪRA.....	72
PRIEDAI	79

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Priimančios šalies galimybių pagreitinti ekonominį augimą priklausomybė nuo šalies išsivystymo lygio.....	19
2 lentelė Verslo aplinkos paprastumas 2006 m.....	30
3 lentelė Verslo aplinkos paprastumo Lietuvoje palyginimas 2006 ir 2009 metais.....	31
4 lentelė Konkurencingumo aplinka 2006 m.	33
5 lentelė Konkurencingumo augimo indekso dinamika 2007 - 2009 metais	34
6 lentelė ES šalių ekonomikos konkurencingumo indeksų indikatoriai	35
7 lentelė 2006 metų klasifikacija pagal TUI pritraukimo ir potencialo indeksus	41
8 lentelė Šalių sukauptos tiesioginės užsienio investicijos ir jų palyginimas su BVP.....	51
9 lentelė Ryšio tarp BVP ir TUI srautų priklausomybės įvertinimas.....	62
10 lentelė TUI ir užimtumo bei nedarbo lygio priklausomybės analizė	65

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Užsienio investicijų klasifikacija.....	10
2 pav. Investicijų rūšys.....	14
3 pav. UNCTAD investicijų indeksų kitimo tempai (Lietuva) 1990 – 2006 m.	40
4 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje (1997 - 2009 metais)	42
5 pav. Pagrindinės šalys investuotojos Lietuvoje (2008 – 2009 metais)	43
6 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje pagal ekonominės veiklos rūšis.....	44
7 pav. Tyrimo modelis	46
8 pav. Tyrimo etapai.....	47
9 pav. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indekso kitimo tempai 1990 – 2006 m.	50
10 pav. Tiesioginių užsienio investicijų potencialo indekso kitimo tempai 1990 – 2006 m.	51
11 pav. TUI srautas per metus, mln. eurų (1999 - 2009 metais).....	52
12 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Estijoje (1998 - 2009 metais)	53
13 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Slovėnijoje (1997 - 2009 metais)	55
14 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis Slovėnijoje.....	56

15 pav. BVP ir jo augimo dinamika 1999 – 2009 metais	59
16 pav. BVP struktūra pagal pagrindines veiklų grupes 2009 m.	60
17 pav. BVP vienam gyventojui ir BVP realios apimties indeksas	61
18 pav. BVP ir TUI srautų pokyčiai 1999 – 2009 metais	63
19 pav. TUI ir nedarbo lygio kitimas Lietuvoje.....	66
20 pav. TUI ir nedarbo lygio kitimas Estijoje.....	67
21 pav. TUI ir nedarbo lygio kitimas Slovėnijoje.....	68

ĮVADAS

Temos aktualumas.

Pasaulyje vyksta atkakli kova dėl investicijų, nes būtent jos dažniausiai lemia šalies ekonominio vystimosi tempus. Pastaruoju metu vis mažiau išskiriamos vidaus ir užsienio investicijos, visiems investuotojams stengiamasi pagal galimybes sudaryti vienodas sąlygas. Tačiau vis dar išlieka ir ypatingi skirtumai tarp vietinių bei užsienio investicijų. Tai ne tik kapitalas, bet ir „know-how“, lengvesnis priėjimas prie naujų rinkų, vietinės ekonomikos integracija į tarptautines vertės kūrimo grandines bei klasterius. Be to, vietinius investuotojus žymiai lengviau motyvuoti, kad investuotų kapitalą savo šalyje, negu kitų šalių investuotojus, todėl užsienio investicijų pritraukimui yra kuriamos specialios strategijos ir priemonių visuma.

Lietuva pagal užsienio investicijų pritraukimą yra vis dar tarp atsiliekančių Europos Sąjungos šalių, o skaičiuojant investicijas vienam gyventojui, iš naujųjų ES narių Lietuva taip pat užima žemas pozicijas. Nors Vyriausybė per pastaruosius metus nuveikė nemažai, gerindama investicinį klimatą bei likviduodama išryškėjusius trūkumus, tačiau to nepakanka. Paradoksalu, kad 2009 metais Lietuvoje vykusiame pasauliniame tiesioginių investicijų forume nors Lietuva minima tarp palankių investicijoms šalių, bet investicijų apimtys šioje šalyje yra gana nedidelės. Taip pat, lyginant įvairių šalių investicinį klimatą pagal mokesčius, kurie dažniausiai įvardijami kaip pagrindinis investavimo motyvas, galima pastebėti, jog pagal investicijų apimtį pirmauja ne tos šalys, kuriose mokesčiai yra mažiausi. Vadinasi, norint paspartinti investicijų srautus į šalies ekonomiką, reikia ieškoti sisteminių sprendimo būdų, o nesitenkinti tik fragmentinėmis priemonėmis.

Kitas problemos aspektas - investicijų kokybė: į kokias sritis dažniausiai investuojama – ar į tradicinės ekonomikos, mažą pridedamąją vertę generuojančias šakas ir sektorius, ar į naujų technologijų, specifinių mokslo žinių reikalaujančias veiklas. Akivaizdu, jog investicijos į masinės gamybos produktų kūrimą ir gamybą neturi didelės perspektyvos, nes tai lemia bendrosios raidos tendencijos, todėl vis didesnę svarbą įgyja investicijos į paslaugas, ypač į profesionalias verslo paslaugas.

Problemos ištyrimo lygis

Pasaulio mokslininkai domėjosi šalių ekonominiu augimu, kas lemia jos gyventojų gerovės kilimą, todėl mokslinėje literatūroje ekonominiam augimui ir jį lemiančių veiksnių analizei skiriama nemažai dėmesio. Ekonomikos teorija daro prielaidą, jog ekonominis augimas turėtų būti susijęs su investicijomis (Čiburnienė ir Pabijanskas, 2002). Investicijos, ypač tiesioginės užsienio

investicijos, iki šiol vertinamos kaip vienas iš esminių faktorių, nulemiantis ekonominę konkrečios šalies pažangą, atskirų pramonės šakų gyvybingumą bei potencialaus augimo galimybes, o taip pat atskirų kompanijų finansinius rezultatus bei veiklos perspektyvas. Todėl sekdami šia teorija daugelis autorių (Hall ir Jones, 1999; Klenow ir Rodriguez – Claire, 1997; Pye, 1998; Meyer ir Estrin, 1998, Meyer, 2002) tikrino priežastinius ryšius tarp ekonomikos augimo ir investicijų. Užsienio (Dunning 1977, 1981; Dunning ir Narula, 1996; Oman, 2000; Brainard 1997 ir kt.) bei Lietuvos (Samuolis, 2001; Darškuvienė ir Kačergiūtė, 2004) autorių darbuose akcentuojama investicijų nauda, dėl šios priežasties šalys visokeriopai skatino ir skatina tarptautinio kapitalo atėjimą. Tačiau ar tikrai visada tiesioginės užsienio investicijos užtikrina ūkio plėtrą?

Darbo objektas – Tiesioginių užsienio investicijų įtaka Lietuvos ekonomikos plėtrai.

Darbo tikslas – Iširti tiesioginių užsienio investicijų poveikį Lietuvos ekonomikos plėtrai.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, atskleisti tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos plėtrai.
2. Išanalizuoti Lietuvoje, Estijoje bei Slovėnijoje tiesioginių užsienio investicijų dinamiką bei pasiskirstymą ūkinės veiklos šakose.
3. Atliktų tiesioginių užsienio investicijų teorinių darbų ir empirinių tyrimų analizės pagrindu sudaryti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos plėtrai tyrimo modelį.
4. Nustatyti tiesioginių užsienio investicijų poveikį Lietuvos BVP augimui ir užimtumo didėjimui bei gautus rezultatus palyginti su Estijos ir Slovėnijos gautais rezultatais.

Darbo struktūra

Pirmoje darbo dalyje aptariama TUI samprata, pateikti įvairių autorių apibrėžimai. Atskleistas tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos plėtrai teigiamu ir neigiamu aspektais. Taip pat identifikuojami pagrindiniai veiksniai, įtakojantys tiesioginių užsienio investicijų srautus į šalies ūkį. Antroje darbo dalyje atliekama veiksnių, lemiančių bei ribojančių Lietuvos patrauklumą investicijoms rezultatų analizė, pateikiama Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų apimtis ir dinamika bei kuriamas modelis, leisiantis įvertinti TUI poveikį ekonomikos plėtrai. Trečioje darbo dalyje analizuojama tiesioginių užsienio investicijų dinamika ir struktūra Estijoje ir Slovėnijoje bei gauti rezultatai palyginami su antrame darbo skyriuje išanalizuota Lietuvos dinamika bei struktūra. Taip pat tiriama priklausomybė tarp tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto, ieškant kiekybinio ryšio tarp BVP ir TUI struktūros bei analizuojama tiesioginių užsienio investicijų įtaką nedarbo ir užimtumo lygio rodikliams Lietuvoje, Estijoje bei

Slovėnijoje. Gauti TUI ir makroekonominiu rodiklių tyrimo rezultatai lyginami su teorinėje dalyje aprašytais autorių atliktais darbais.

Tyrimo metodai.

- Mokslinės literatūros analizė;
- Statistinių duomenų analizė ir apibendrinimas;
- Lyginamoji analizė;
- Koreliacinė - regresinė analizė;

Darbe panaudoti literatūros šaltiniai

Rašant šį darbą, remtasi Lietuvos bei užsienio autorių moksline literatūra, tyrimais ir straipsniais. Atliekant TUI teorinę analizę buvo remtasi daugelio autorių (Hall ir Jones, 1999; Meyer, 2002; Dunning 1981; Oman, 2000; Darškuvienė ir Kačergiūtė, 2004 ir kt.) atliktais darbais, kurie tikrino priežastinius ryšius tarp ekonomikos augimo ir investicijų bei akcentavo ekonominę investicijų naudą. Analizuojant, veiksnius lemiančis Lietuvos patrauklumą investicijoms daugiausia buvo remtasi R. Jucevičiaus parengta „Investavimo skaitinimo gerinant investicinę aplinką Lietuvoje“ ataskaita. O gauti tyrimo rezultatai patvirtina daugelio autorių (Madura, 1995; Glass ir Saggi, 1999; Samuolis, 2001; Shahzad, 2006 ir k.t.) teiginį, kad TUI įtaka tiek darbo rinkai, tiek BVP augimui gali būti dvejopa: pvz. TUI pritraukimas gali sukurti naujų darbo vietų, tačiau tuo pačiu gali panaikinti senas darbo vietas.

Darbo teorinė ir praktinė reikšmė

- Susisteminta mokslinė literatūra papildyta naujomis išvalgomis apie TUI poveikio šalies ekonominei plėtrai prieštaringumą.
- Literatūros ir mokslinių straipsnių analizės pagrindu sudarytas tiesioginių užsienio investicijų poveikio šalies ekonomikos plėtrai tyrimo modelis.
- Iširta priklausomybė tarp tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto, išanalizavus bei įvertinus kiekybinį ryšį tarp BVP ir TUI struktūros atskiruose ūkio sektoriuose.
- Išanalizuota tiesioginių užsienio investicijų įtaką nedarbo ir užimtumo lygio rodikliams.

Darbo struktūros paaiškinimas

Darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Pagrindinė darbo medžiaga aprašyta 71 puslapiuose, įskaitant 10 lentelių ir 21 paveikslą. Taip pat pateikiami 4 priedai. Panaudotos literatūros sąrašą sudaro 91 šaltinis.

1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TEORINĖ ANALIZĖ

Šioje dalyje pateikiama tiesioginių užsienio investicijų samprata. Nagrinėjami ir pateikiami įvairių autorių požiūriai dėl tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos plėtrai bei identifikuojami pagrindiniai veiksniai, įtakoję užsienio investicijų srautus į šalies ūkį.

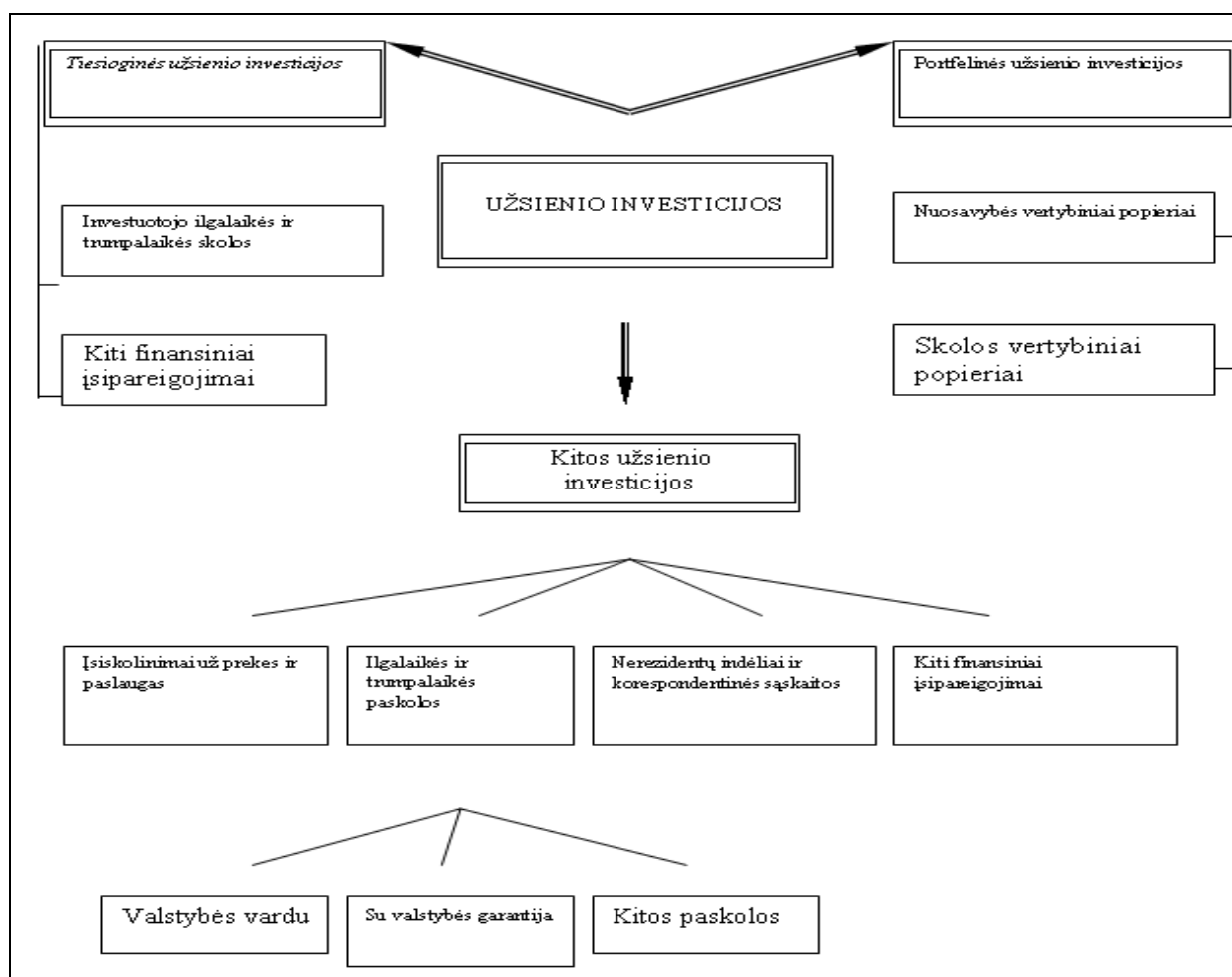
1.1. Tiesioginių užsienio investicijų samprata

Plačiaja prasme investicijos apibūdinamos kaip pinigų panaudojimas siekiant padidinti jų kiekį, gauti daugiau pajamų ir/ arba padidinti kapitalą (Rosenberg, 1983). Kiti autoriai, aiškindami investicijų sąvoką, iš karto išskiria investicijų rūšis. Iš vienos pusės investicijos tai - išlaidos, perkant tokius finansinius vertybinius popierius kaip akcijos bei obligacijos (t.y. finansinė investicija), iš kitos pusės investicijos yra apibūdinamos kaip kapitalo įdėjimai perkant materialiujų turtą ar akcijas (Pass ir kt., 1997). Dažnai yra akcentuojamos materialus investicijų aspektas ir pačios investicijos yra apibūdinamos kaip fizinės ir materialiosios investicijos (Mayer ir kt., 1995; Madura, 1995). Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme (1999) investicijos yra apibūdinamos kaip piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą, taip investuotojas įgyja nuosavybės teisę arba kreditoriaus reikalavimo teisę į investavimo objektą arba teisę šį objektą valdyti ir naudoti.

Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) – investicijos ūkio subjektui steigti bei įregistruoto ūkio subjekto kapitalui ar jo daliai įsigyti, taip pat reinvesticijos, paskolos ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalas ar jo dalis, subordinuotos paskolos, jei investuojama siekiant užmegzti arba palaikyti ilgalaikius tiesioginius investuotojo ir ūkio subjekto, į kurį investuojama, ryšius ir investuojant įsigyta kapitalo dalis suteikia investuotojui galimybę kontroliuoti arba daryti nemažą įtaką ūkio subjektui (Lietuvos respublikos užsienio investicijų įstatymas, 1999). Kitaip sakant, užsienio investicijos yra užsienio valstybių, tarptautinių organizacijų, užsienio fizinių ir juridinių asmenų investicijos vietinėje ekonomikoje. Čia reikia paaiškinti reinvesticijų sąvoką, reinvesticija yra iš investicijų gauto pelno (pajamų) arba nuostolio investicijos tame ūkio subjekte, kuriame šis pelnas (pajamos) arba nuostolis buvo gautas, o

disinvesticija – tiesioginio investavimo objekto (pvz. Lietuvos registruotos įmonės) priešpriešiniai reikalavimai tiesioginio investavimo subjektui (užsienio valstybės fiziniam ar juridiniam asmeniui), kurie nesuteikia teisių daryti įtakos investavimo subjekto veiklai (Lietuvos respublikos užsienio investicijų įstatymas, 1999). Vadinasi, tarptautiniu mastu tiesioginę užsienio investicija yra laikoma tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo bei tiesioginio investavimo įmonės.

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės parengtoje „Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos metodikoje (Samuolis ir kt., 2000) užsienio investicijos vadinamos užsienio valstybių, tarptautinių organizacijų, užsienio fizinių bei juridinių asmenų investicijos Lietuvos Respublikoje. Kaip matyti iš 1 paveikslėlio, užsienio investicijas galima suskirstyti į tris stambias dalis – tiesiogines, portfelines ir kitas užsienio investicijas.

Šaltinis: SAMUOLIS, G. Tiesioginės užsienio investicijos ir jų apskaitos įmonėje ypatumai, 2001, p. 96

1 pav. Užsienio investicijų klasifikacija

Pagal tarptautinio valiutos fondo metodiką, Europos Sąjungos statistikos tarnybos bei EBPO (OECD) rekomendacijas (1994, 1996, 2000) Tiesiogine užsienio investicija – yra laikoma tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. EBPO rekomendacijoje 10 ir daugiau procentų paprastųjų akcijų arba balansavimo teisių pripažįstama kaip žemutinė riba, nuo kurios tiesioginis užsienio investuotojas turi galimybę dalyvauti tiesioginio investavimo įmonės valdyme, t. y. daryti nemažą įtaką įmonės valdymui. Užsienio investicija, sudaranti mažiau kaip 10 procentų įmonės įstatyminio kapitalo, yra laikoma portfeline investicija. Lietuvos bankas mokėjimų balanso paaiškinimuose tokias investicijas vadina investiciniu portfeliu, tačiau anot G. Samuolio (2001) siekiant išvengti dviprasmybių su investicijų bendrovių vartojama investicijų portfelio sąvoka, tikslinga vartoti portfelinių investicijų sąvoką.

Portfelinės investicijos susijusios su gerokai mažesnėmis užsienio investitoriaus finansinėmis išlaidomis. Užsienio investitoriaus dalis įmonės turte yra maža (10 - 25 proc.) ir visiškai nedalyvauja įmonės valdyme arba jo įtaka priimamiems sprendimams yra nedidelė (Pass ir kt., 1997). Kai kurie autoriai portfelines ir tiesiogines užsienio investicijas išskiria pagal įmonės valdymą. Tokiu atveju TUI apibrėžiamos kaip investavimas į įmones kai investuotojas turi esminę kontrolės dalį įmonės valdyme, o portfelinės investicijos - kapitalo dalis įmonėje, kai investuotojas nėra įtrauktas į įmonės valdymą (Markusen ir Melvin, 1988; Krugman ir Obstfield, 1991). TUI pagrindu susiformuoja ilgalaikiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. Dalyvaudamas įmonės valdyme tiesioginis investuotojas tikisi gauti kitokios naudos nei investuotojai į portfelines investicijas, kurie neturi didelės įtakos įmonių veiklai. Tiesioginis investuotojas, be pajamų iš investicijų, kurios susikaupia nuo investuojamo kapitalo, gali gauti papildomos naudos, tokią papildomą naudą investuotojas gauna dalyvaudamas įmonių veikloje ilgą laikotarpį.

Pagal tarptautinio valiutos fondo nurodymus (1993), kitomis užsienio investicijos laikomi visi finansiniai ryšiai su užsieniu, kurie nepatenka į pirmas dvi dalis. Tai gali būti ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos, taip pat paskolos, gautos valstybės vardu ir su valstybės garantija, prekybinės skolos, užsienio juridinių ir fizinių asmenų indėliai bankuose ir kiti panašūs finansiniai įsipareigojimai.

Tiesioginiais užsienio investuotojais gali būti individualūs asmenys, akcinės bendrovės, juridinio asmens teises turinčios ar neturinčios personalinės įmonės, susijusios asmenų ar įmonių grupės, vyriausybės ar vyriausybinių tarybos, koncernai arba kitokios organizacijos, kurioms

priklauso tiesioginių investicijų įmonės kitose šalyse nei jie patys reziduoja (Tiesioginių užsienio investicijų įstatymas, 1999).

Anot M. Tvaronavičienės ir K. Kalašinskaitės (2003) TUI apibrėžiantys kriterijai nediferencijuoja užsienio kapitalo įplaukimo būdų, todėl apima tiek vadinamąsias plyno lauko investicijas, tiek privatizavimo išdavoje atėjusį kapitalą, nors pastarasis naujų gamybinių pajėgumų gali ir nesukurti. Tiesioginėms užsienio investicijoms priskiriamas ne tik pirminis kapitalo investavimas, bet ir visos vėlesnės ekonominės operacijos tarp investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. Taigi tiesiogines užsienio investicijas sudaro:

- tiesioginiam užsienio investuotojui tenkanti įmonės nuosavo kapitalo dalis (atsižvelgiant į turimus balsus, t. y. į turimą įmonės įstatinio kapitalo dalį);
- reinvesticijos – tiesiogiai užsienio investuotojui priklausanti pelno (nuostolio) dalis, ataskaitiniu laikotarpiu nepaskirstyta dividendų forma, o likusi įmonėje;
- tiesioginio užsienio investuotojo investavimo įmonei suteiktos ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos. Paskolos, gautos Lietuvos valstybės vardu ir su valstybės garantija, nėra tiesioginės užsienio investicijos;
- kitas įmonės kapitalas – tai tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės prekybos skolos, priskaičiuoti, bet neišmokėti dividendai, privilegijuotos akcijos, nesuteikiančios teisių į turtą likviduojant įmonę, palūkanos už paskolas ir t. t. (Shahzad, 2006; EBPO, 1994, 1996, 2000; Kėdaitienė, 2004).

Investicijos patenka į įvairias verslo ir socialines sferas įvairiomis formomis. Kad būtų galima analizuoti, planuoti bei apskaičiuoti investicijas, jos yra klasifikuojamos pagal atskirus požymius (Langvinienė ir kt., 2004):

Pagal investicijų objektus investicijos būna:

- Daiktinės investicijos – tai lėšų įdėjimas įrengimais, prekių atsargomis bei žaliavomis;
- Nematerialios investicijos dažnai literatūroje charakterizuojamos kaip inovacinės investicijos. Į šias investicijas patenka mokslo bei technikos pažangos investicijos, žmogiškasis kapitalas, socialinės investicijos, netiesioginė reklama;
- Finansinės investicijos – tai investicijos į įvairius finansinius instrumentus, iš kurių didžiausią dalį sudaro investicijos į vertybinius popierius.

Pagal dalyvavimą investavimo procese investicijos būna:

- Tiesioginės investicijos – tai betarpiškas investitoriaus dalyvavimas investuojant lėšas bei pasirenkant investavimo objektą. Tiesioginį investavimą (dažniausiai) vykdo

specialistai, tam paruošti investitoriai, turintys labai tikslią informaciją apie investicinį objektą, politinę situaciją, ekonominius šalies rodiklius bei gerai išmanantys investavimo procesą;

- Netiesioginės investicijos – tai investavimas, atliekamas per įgaliotus asmenis ar tam tikslui skirtas finansines institucijas. Ne visi investitoriai turi pakankamą kvalifikaciją, kad galėtų sėkmingai pasirinkti investavimo objektus ir vėliau tinkamai valdyti investicinį portfelį. Tokiais atvejais jie įgyja vertybinius popierius, kuriuos išleidžia investiciniai bei kiti finansiniai tarpininkai, o šie, surinkę tokiu būdu investicines lėšas, paskirsto juos į investicinius objektus savo nuožiūra. Tokių kompanijų specialistai renkasi labiausiai perspektyvius investavimo objektus ir, kadangi investuoja dideles lėšas, dalyvauja valdant objektus. Iš šio verslo gautas pajamas paskirsto saviems investitoriams.

Pagal investavimo laikotarpį investicijos būna:

- Trumpalaikės investicijos – tai kapitalo investavimas ne ilgesniam kaip vienerių metų laikotarpiui;
- Ilgalaikės investicijos – tai kapitalo investavimas ilgesniam kaip vienerių metų laikotarpiui.

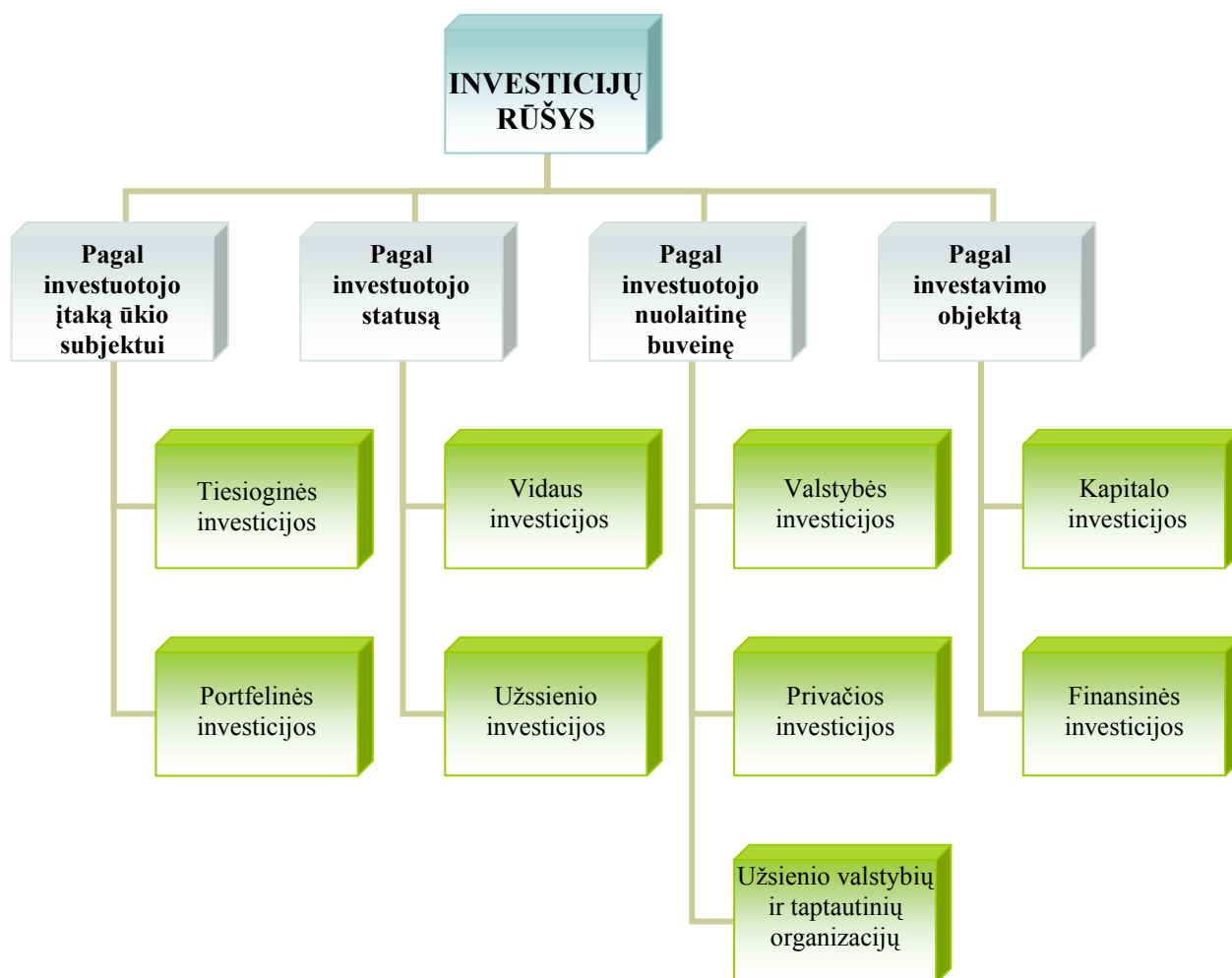
Pagal investicinių lėšų priklausomybę investicijos būna:

- Privačios investicijos – tai lėšų įdėjimas į atitinkamus fizinius asmenis, įmones ar organizacijas kitų fizinių ar juridinių asmenų, kurių įstatiniame kapitale nėra valstybinio kapitalo;
- Valstybinės investicijos – tai centrinės ir vietinės valdžios organų lėšų įdėjimas į investicinius objektus, atliekamas iš biudžetinių fondų bei skolintų lėšų. Tai ir kitų valstybinių įmonių bei įstaigų investicijos savo ir skolintomis lėšomis;
- Užsienio investicijos – tai lėšų įdėjimas, atliekamas kitų valstybių, užsienio fizinių asmenų ar įmonių ir organizacijų;
- Bendros investicijos – tai lėšų įdėjimas, atliekamas tos ar kitos šalies subjektų.

Pagal teritoriją investicijos būna:

- Investicijos šalies viduje – tai lėšų įdėjimas į investicinius objektus, esančius tos šalies teritorijoje;
- Investicijos užsienyje – tai lėšų įdėjimas į investicinius objektus, esančius už tos šalies ribų (Langvinienė ir kt., 2004).

G. Samuolis (1998) investicijų rūšis suskirsto pagal investavimo objektą ir tikslą, pagal investuotojo įtaką objekto valdymui, pagal investuotojo nuolatinę buveinę ir pagal investuotojo statusą (2 paveikslas).

Šaltinis: SAMUOLIS, G. Tiesioginių investicijų valdymas Lietuvos Respublikoje, 1998, p. 196

2 pav. Investicijų rūšys

Daugelis autorių (Dunning 1977, 1981; Dunning ir Narula, 1996; Brainard 1997 ir kt.; Oman, 2000; Samuolis, 2001). tiesiogines užsienio investicijas įvardija kaip vieną iš efektyviausių priemonių ekonomikos augimui plėtoti, kas ypač svarbu pereinamojo laikotarpio šalims, tame tarpe ir Lietuvai, tačiau kiti priešingai į TUI žiūri kaip į grėsmę neturtingose šalyse kaip ekonomikos plėtrai.

1.2. Tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos plėtrai

Šioje dalyje detalai nagrinėjamas poveikis ekonomikos plėtrai, vertinant teigiamu ir neigiamu aspektais. Remiantis išanalizuota literatūra, kiekvienoje dalyje pateikiamas susistemintas tiesioginių užsienio investicijų poveikis šalies ekonominiam augimui.

1.2.1. Teigiamas TUI poveikis šalies ekonominiam augimui

XX amžiuje tarptautinio kapitalo judėjimas tapo ypatingai svarbiu reiškiniu. Tarp privataus kapitalo, TUI yra didžiausias ir stabiliausias kapitalo šaltinis, kuris per paskutinius kelis metus pasaulyje išaugo maždaug 50 proc. Manoma, kad šiandien tiesioginės užsienio investicijos yra vienas iš esminių faktorių ekonominiam šalių vystimuisi bei laikoma, kad tai yra vienas iš pagrindinių būdų gauti kapitalą, technologijas ir patirtį, skatinti pasaulinės ekonomikos integraciją.

Teigiamas požiūris į TUI poveikį šalies vystimuisi remiasi J. H. Dunning teorija (1993). Jis teigia, kad TUI kaip ūkio plėtros veiksnys augančiu produktyvumu gali paspartinti pramonės vystimąsi. Pavyzdžiui išteklių kiekio didinimas ir jų kokybės gerinimas dėl mokslo ir technikos naujovių diegimo padidina gamybinį visuomenės pajėgumą, kas lemia šalies ūkio produktyvumą, didėja parduodamų ir suteikiamų paslaugų kokybė ir kiekis, o kartu auga ekonomika. Tai atspindi bendrasis vidaus produktas (BVP).

Kita TUI teigiamos įtakos teorija aiškina, kad vietinės ekonomikos uždirbtas pelnas, priklauso nuo užsienio kapitalo pagrindinių įplaukų dydžio, išlaidų elastingumo ir sukauptos patirties bei žinių nutekėjimo masto. Toks žinių nutekėjimas iš pažangios užsienio kompanijos keliais būdais sąlygoja produktyvumo augimą (Findlay, 1978; Ginevičius, 2005). Nes pirmiausia, vietinė firma gali padidinti savo produktyvumą kopijuodama kai kurias technologijas. Antra, ji gali efektyviau naudoti jau egzistuojančias technologijas arba, dėl išaugusios konkurencijos rinkoje, ieškoti naujų technologijų. Trečia, užsienio investitorius gali apmokyti vietinius darbininkus, kurie vėliau įsidarbina vietinėse firmose. Kitas reikšmingas kelias žinių pasklidimui atsiveria per klientų ir tiekėjų glaudų bendradarbiavimą: turimas galvoje bendra multinacionalinės kompanijos ir vietinių įmonių ekonominė veikla (Lall, 1980; Rodriguez – Clare 1986; Matouscheck 1999). Taigi, TUI gali padėti šaliai įveikti ydingą vystimosi kelią: pavyzdžiui, šalyje žemas produktyvumo lygis, kuris sąlygoja žemą darbo užmokestį, kuris lemia žemą taupymo lygį, kartu ir investavimą, o tai galiausiai dar daugiau mažina produktyvumą. Šiuo atveju TUI atėjimas griauna šį ydingą ratą, papildydamos vietines santaupas, teikdamos efektyvumą valdymą, marketingą ir technologijas,

skatindamas produktyvumo augimą. Taigi, pagal šią teoriją, tiesioginės užsienio investicijos didina efektyvumą, produktyvumą ir skatina bendrą šalies plėtrą, dėl to galima teigti, kad TUI vaidina ypatingai svarbų vaidmenį plėtojant šalies ūkį ir pramonę dėl veiklos sąlygų keitimo bei kokybiškų kitokių reikalavimų darbo jėgai, verslo ir socialinei infrastruktūrai. Tai kelia naujus reikalavimus švietimui, specialistų rengimui dėl ko kinta ne vien tik marketingas, kultūra, bet ir atskirų ūkio šakų produktyvumas, indėlis į BVP. Užsienio investicijų poveikis ryškus ir vietinės paklausos struktūrai. Investuotojas kelia kokybiškai naujus reikalavimus savo verslo partneriams, verčia juos sparčiai tobulėti. Tiesioginė įtaka daroma ir vietinių įmonių strategijoms. Vietinės įmonės priverstos konkuruoti su stipriu ir kitokią patirtį turinčiu konkurentu, tai verčia ir vietines įmones keisti savo strategijas, skatina inovacijas, ugdo konkurencinį pajėgumą. Taip sukuriama palankios sąlygos sėkmingai plėsti veiklą į tarptautines rinkas.

Tiesioginių užsienio investicijų įtaką ekonominiam augimui dažnai vertinama ekonominiuose tyrimuose. L. Alvaro (2003), A. Johnson (2005), M. Busse ir J. L. Groizard (2006) darbuose analizuojama teigiama tiesioginių užsienio investicijų įtaka, kuri suprantama kaip pažangių technologijų, naujų vadybos metodų perėmimas, darbuotojų kvalifikacijos kėlimas. M. Leibrecht ir J. Scharler (2007) pažymi, kad tiesioginių užsienio investicijų srautai į pereinamosios ekonomikos valstybes gali sutrumpinti perėjimo prie rinkos ekonomikos sąlygų laikotarpį, nes TUI - viena iš efektyviausių priemonių ekonomikos augimui plėtoti, kas ypač svarbu pereinamojo laikotarpio šalims, tame tarpe ir Lietuvai. Esant brangiems kapitalo ištekliams ir ribotam jo kiekiui, TUI skatina:

- Gamybos ir eksporto plėtojimą. Paprastai užsienio kapitalo investicijos į šalies įmones lydi naujų technologijų diegimas bei gaminių asortimento atnaujinimas, kokybės gerinimas ir, tuo pagrindu, išėjimą į naujas užsienio rinkas. Įvertinus patogią Lietuvos geografinę padėtį, galima daryti prielaidą, kad didelė dalis TUI gamybos sektoriuje gali būti skirta eksportui plėtoti, kas padėtų mažinti šiuo metu itin išaugusį užsienio prekybos deficitą.
- Naujų darbo vietų kūrimą ir esamų darbo vietų efektyvų išnaudojimą, o kartu ir visuomenės pragyvenimo lygio kėlimą.
- Pažangių, rinkos ekonomikos valstybėse priimtų valdymo ir marketingo metodų, kuriuos neišvengiamai kartu su kapitalu atsineša užsienio investuotojai, diegimą.

Tuo tarpu M. V. Carkovic ir R. Levine (2002) teigia, kad aiškiau, nepriklausančio nuo kitų rodiklių ryšio tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo nėra. Tokią išvadą autoriai daro atlikę 1960-1995 m. laikotarpio 72 šalių duomenų analizę. Jų manymu, tyrimuose, kurių metu nustatomas teigimas užsienio investicijų poveikis, per daug atsiribojama nuo kitų rodiklių poveikio,

todėl ir daromos tokios išvados. Minėti autoriai net ir valstybių taikomą tiesioginių užsienio investicijų skatinimo sistemą vertina kritiškai ir teigia, kad ji be reikalo vertinama kaip būtina.

Įvertinant šiuos TUI privalumus, galima daryti išvadą, kad aukščiau išvardintų faktorių visuma suteikia geras perspektyvas įmonėms sėkmingai konkuruoti rinkoje, užtikrinant jų ilgalaikį ekonominį gyvybingumą didėjančios konkurencijos sąlygomis. Tačiau reikia pažymėti, kad vien didelis investicijų kiekis neužtikrina greitos ūkio plėtros. Didelę įtaką turi investicijų pobūdis ir struktūra, žmogiškasis kapitalas bei technologinė patirtis, kurie nepatenka į kiekybinę investicijų lygio išraišką, vertinant jį kaip esminį veiksnių, užtikrinant ūkio plėtros stabilumą. Todėl pritraukiant užsienio investicijas, yra labai svarbu visokeriopai pasinaudoti jų teikiamomis privalumais bei stengtis išvengti neigiamo poveikio šalies ūkiui.

Tiesioginės užsienio investicijos daro teigiamą poveikį šalies ekonominiam augimui, o pagrindiniais teigiamo poveikio priimančiais šalies aspektai gali būti laikomi (Madura, 1995; Samuolis, 2001; Shahzad, 2006):

- Užsienio investuotojai reguliariai investuoja (reinvestuoja) ir skiria daugiau pinigų darbuotojų kvalifikacijai kelti bei naujiems darbo įgūdžiams formuoti.
- Diegiamos naujos ir progresyvios vadybos idėjos, kurios keičia senąsias, giliai išsisknijusias į vietines įmones. Tai labiausiai būdinga toms ekonominėms veikloms, kurios tradiciškai laikomos strateginėmis ir nuo senų laikų buvo valstybės nuosavybė.
- Privati įmonė beveik visada produktyvesnė nei valstybinė. Didesnis produktyvumas reiškia, kad įmonė teiks geresnes ir įvairesnes paslaugas, dažnai mažesnėmis kainomis. Lietuvoje jaučiamas kapitalo stygius, todėl užsienio kapitalo pritraukimas suteikia galimybę greičiau pertvarkyti dideles įmones.
- Šiuolaikinėje rinkoje dauguma įmonių vertinamos ne dėl turimų materialinių išteklių ar darbuotojų kvalifikacijos, bet dėl turimų technologijų ir verslo ryšių. Įmonės, kurios turi stiprius tarptautinius ryšius, gali greičiau perimti naujas technologijas ir įdiegti jas gamyboje.
- Užsienio investicijos yra svarbios užsienio rinkų plėtrai, nes tarptautinės korporacijos turi gerą verslo kontaktų tinklą daugelyje šalių, kas lemia eksporto augimą.
- Užsienio investuotojai kartu su užsienio kapitalu perduoda ir verslo ryšius su tarptautinėmis finansų institucijomis.
- Tiesioginės užsienio investicijos padidina konkurenciją vietinėje rinkoje, palengvina žmogiškojo kapitalo mobilumą ir skatina vertikalų integravimąsi, taip didindamos našumo lygį ir skatindamos ekonominį augimą.

- Sukuriamos naujos darbo vietos. Dažnai užsienio kapitalo turinčios įmonės pradeda veiklą mažindamos darbuotojų skaičių, bet vėliau, plečiant veiklą, sukuriamos naujos darbo vietos, pagerėja darbo sąlygos (Madura, 1995; Samuolis, 2001; Shahzad, 2006). Šiam teiginiui pritaria A. Johnson (2005) teigdamas, kad tiesioginės užsienio investicijos gali paskatinti ir fizinio bei žmogiškojo kapitalo atėjimą į šalį. Kita vertus, pastebima, kad labai dažnai tiesioginės užsienio investicijos skatina tik aukštesnės grandies vadybininkų perkėlimą į priimančią šalį, tuo tarpu žemesnės kvalifikacijos reikalaujantiems darbams tikimasi darbo jėgą samdyti šalies viduje.
- TUI dėka, įdiegiamos modernesnės technologijos, o įmonės verslo sėkmė dažnai apibrėžiama pažangos tempu ir gebėjimu prisitaikyti besikeičiančioje rinkoje (Madura, 1995; Samuolis, 2001; Shahzad, 2006). Pasak A. Johnson (2005) tiesioginių užsienio investicijų atėjimas leidžia vertinems įmonėms pasinaudoti kitų šalių atradimais, neišleidžiant didelių lėšų tyrimams ir eksperimentinei veiklai. M. Busse ir J. L. Groizard (2006) teigia, kad naujas žinias (technologijas) vietinės įmonės perima mėgdžiodamos ir besimokydamos. Anot D. Ruplienės ir L. Garšvienės (2008) besivystančiai valstybei neįmanoma, be to ir nebūtina, pačiai kurti visas reikalingas naujas technologijas. Jai yra netgi naudingiau išlaidų ir laiko prasme jas priimti iš kitų valstybių. Besivystančios valstybės gali perimti naujausias technologijas jas importuodama, tačiau kur kas populiariesnis būdas yra tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas.

Kalbant apie technologinę pažangą, nulemiamą tiesioginių užsienio investicijų, reikia skirti du skirtingus lygius – įmonės lygį ir visos šalies lygį. Kalbant apie įmonės lygį, H. Gorg ir A. Hijzen (2004) nustatė, kad vietinės įmonės gali perimti pažangias technologijas tik tuo atveju, kai jos yra arti viena kitos geografinė prasme ir turi pakankamai potencialą (pvz., aukštos kvalifikacijos darbo jėga). B. Javoreik (2004), atlikęs firmų lygio analizę, nustatė, kad vietinės firmos gali perimti technologines naujoves būdamos užsienio įmonėms tiekėjoms. Jis taip pat pažymėjo, kad technologijos gali „nutekėti“ ir dėl darbo jėgos mobilumo.

A. Johnson (2005) pabrėžia, kad tiesioginių užsienio investicijų poveikis priklauso nuo priimančios šalies išsivystymo lygio. 1 lentelėje parodytas šalies išsivystymo lygio poveikis ekonominiam augimui, naudojant užsienio kapitalą.

Priimančios šalies galimybių pagreitinti ekonominį augimą priklausomybė nuo šalies išsivystymo lygio

Poveikis augimui	Išsivysčiusi šalis	Besivystanti šalis
Technologinė pažanga	+ Aukštos kvalifikacijos darbo jėga ir aukštas įmonių potencialas leidžia perimti naujausias technologijas ir gauti maksimalią naudą. - Jau esantis aukštas technologinis lygis neleidžia pasiekti didesnių technologinių šuolių.	+ Žemas technologinis lygis leidžia padaryti žymią technologinę pažangą. - Žemas absorbcinis potencialas leidžia perimti tik dalį naujų technologijų.
Poveikis augimui	Išsivysčiusi šalis	Besivystanti šalis
Fizinio kapitalo atėjimas	+ Rinkos ekonomikos sąlygos leidžia gauti didesnę investicijų grąžą. - Aukštas aprūpinimo kapitalu lygis lemia mažesnę investicijų grąžą.	+ Žemas aprūpinimo kapitalu lygis leidžia gauti didesnę investicijų grąžą. - Tyrimai rodo, kad besivystančiose šalyse investicijų grąža nelinkusi didėti.

Šaltinis: JOHNSON, A. The effects of FDI inflows on host country economic growth, 2005, p. 13

E. Prasad, R. Rajan ir A. Subramanian (2006) taip pat tyrė šalies išsivystymo lygio įtaką ekonominiam augimui, pasinaudojant užsienio kapitalu. Tačiau šie autoriai besivystančias šalis dar skirto į industrines ir neindustrines. Jų teigimu, besivystančios neindustrinės valstybės pasižymi mažesniu vienu gyventojui tenkančiu produktu ne dėl kapitalo trūkumo, o dėl mažesnio našumo ir rinkos iškraipymų. Jeigu šalis geba finansuoti pati save, tai jos augimas daug spartesnis, nei finansuojant ekonomiką užsienio lėšomis. Vienintelis atvejis kai neigiamas efektas nepasireiškia, yra toks, kad šaliai trūksta tik fizinio kapitalo, tuo tarpu žmogiškasis kapitalas yra pakankamo lygio.

W. Jyun – Yi ir C. Hsu (2008) taip pat kaip svarbiausią tiesiogines užsienio investicijas priimančios šalies sąlygą, leidžiančią pasinaudoti jų teikiama nauda technologiniam lygiui, nurodo išsivystymo lygį, jį detalizuodama kaip žmogiškojo kapitalo lygį, produktyvumo lygį, kuriamo bendro vidaus produkto lygį. Tokią išvadą autoriai padarė atlikę išsamų 62 šalių 1975 – 2000 metų laikotarpiu empirinį tyrimą. S. Yao ir K. Wei (2007), nagrinėję tiesioginių užsienio investicijų įtaką ekonominiam augimui besivystančiose šalyse, nustatė, jog tam, kad besivystanti šalis sėkmingai galėtų vyti išsivysčiusias valstybes naudodama užsienio kapitalą, reikia 3 sąlygų:

- Kvalifikuotos darbo jėgos (paraleliai geros švietimo sistemos);
- Palankaus institucijų veikimo ir rinkos liberalizacijos;
- Gebėjimo kurti ir perimti naujas technologijas.

S. Yao ir K. Wei (2007) remiasi naujomis augimo teorijomis, kurios akcentuoja žmogiškojo kapitalo svarbą ir jį nurodo kaip pagrindinę sąlygą, leidžiančią besivystančioms valstybėms prisijungti prie industrinių valstybių naudojant „mokymosi darant“ ir „mokymosi stebint“ strategijas. Išsilavinimas ir žmogiškasis kapitalas yra pagrindinė sąlyga inovacijų ir žinių kūrimui.

T. C. Ford, J. Rock ir B. Elmslie (2008) tirdami ilgalaikį tiesioginių užsienio investicijų poveikį, nustatė, kad žmogiškojo kapitalo lygis yra itin aktualus ne tik besivystančiom, bet jau ir išsivysčiusiom valstybėm.

Pasak M. Haddad ir A. Harisson (1993) norint sumažinti atotrūkį nuo ekonomiškai išsivysčiusių šalių ir užtikrinti pakankamai aukštus ekonomikos augimo rodiklius, reikalingas daug didesnis TUI augimo tempas nei išsivysčiusiose šalyse. Kitos šalys, žinodamos kad šalyje sparčiai auga tiesioginės užsienio investicijos, drąsiau remia ekonomiškai besivystančios šalies nepriklausomybę ir narystę tarptautinėse organizacijose. Užsienio investuotojai suinteresuoti, kad investuojančių šalių vyriausybės užtikrintų šalies į kurią investuojama saugumu.

Apibendrinat tiesioginių užsienio investicijų reikšmingumą šalies ūkiui, galima išskirti:

- TUI svarbą makroekonominiu požiūriu:
 - TUI pritraukia finansines lėšas;
 - TUI įtakoja šalies mokėjimų balansą bei sukuriama bendrą vidaus produktą;
- Tiesioginių užsienio investicijų svarba mikroekonominiu požiūriu:
 - TUI yra naujų technologijų šaltinis;
 - TUI teikia pažangius valdymo ir marketingo metodus;
 - TUI suteikia galimybę įmonėms priartėti prie Vakarų Europos šalių standartų;

TUI yra vienas pagrindinių šalies ūkio renovacijos veiksnių, nes TUI leidžia diegti modernias technologijas, įgyvendinti naujas ir progresyvias vadybos idėjas. Kartu su tiesioginėmis investicijomis atsiranda nauji ryšiai su užsienio bankais ir tarptautinėmis verslo bei finansų institucijomis. Anot G. Samuolio (2001), P. Malampally ir K. P. Sauvant (1999) tiesioginės užsienio investicijos lemia padidėjusias mokesčių įplaukas į valstybės biudžetą, nes užsienio bendrovės dažniausiai puoselėja skaidraus verslo ir apskaitos tradicijas, yra patikimos mokesčių mokėtojos ir rečiau suinteresuotos neteisėtais korumpuotais ryšiais. Taip pat G. Samuolis (2001) teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos padidina nacionalinį suverenitetą. Tai patvirtina senas demokratijos tradicijas turinčių šalių, kuriose klesti laisvoji rinka, pavyzdys. Tiesioginės užsienio

investicijos teigiamai veikia investicijas gaunančios šalies saugumą, skatina didesnę šalies suinteresuotumą išlaikyti suverenitetą ir demokratijos stabilumą. R. Čiarnienė ir J. Navickas (2002) teigia, jog tiesioginės užsienio investicijos įtakoja šalies ekonominį augimą dažniausiai patenkindamos 4 pagrindinius jos poreikius:

- Pirmasis poreikis kyla dėl skirtumų tarp investicijų ir šalies santaupų. Pereinančiose prie rinkos ekonomikos šalyse, tame tarpe ir Lietuvoje, buvo pastebimas smarkus valstybės ir vidinių investicijų sumažėjimas. Tiesioginės užsienio investicijos gali ne tik kompensuoti šių investicijų trūkumą, bet ir pakeisti jų kokybę.
- Antrasis poreikis kyla dėl užsienio mainų poreikio. Tiesioginės užsienio investicijos prisideda prie šalies mokėjimo balanso deficito finansavimo.
- Trečiasis poreikis kyla dėl deficito tarp numatytų surinkti mokesčių ir mokesčių, kurie realiai surenkami iš vidinių šaltinių.
- Ketvirtasis poreikis – ir ypatingai svarbus pereinamojo laikotarpio šalių požiūriu – vadybinių žinių trūkumas, technologinių naujovių ribotumas.

Apibendrinat galima teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos mokslinėje literatūroje dažniausia apibūdinamos kaip abiem pusėm naudingas procesas. Priimančiai šaliai jos suteikia lėšų užsienio valiuta, kas leidžia importuoti prekes ir paslaugas ar net technologijas iš kitų valstybių. Be to, galima padidinti eksporto apimtį, o tai savo ruožtu padidina šalies kuriamą produktą ir leidžia pasiekti masto ekonomiją. Tiesioginės užsienio investicijos taip pat įgalina perimti pažangiausių vadybinę ir organizacinę patirtį. Šalims, kuriose vietinio kapitalo trūkumas yra pagrindinė kliūtis darbo vietų kūrimui ir ekonominiam augimui, užsienio investicijos užpildo šią spragą.

1.2.2. Neigiamas TUI poveikis šalies ekonominiam augimui

Neigiamas poveikis remiasi prielaida, kad užsienio kapitalo kompanijos dažnai veikia ypač didelę koncentraciją pasižyminčiose ūkio šakose, turinčiose aukštus patekimo barjerus. Didelę koncentraciją tiesioginės užsienio investicijos gali net padidinti. Tai leistų užsienio kapitalo įmonėms pasiimti ekonominę rentą bei ištraukti iš vietinės šalies kapitalą, tai savo ruožtu sąlygotų šalies ekonomikos vystymo tempų sulėtėjimą (Brecher ir Diaz - Alejandro, 1977; Tvaronavičienė ir Kalašinskaitė, 2003). Vietoj atotrūkio tarp investicijų ir užsienio mainų sumažinimo, tiesioginės užsienio investicijos gali iš rinkos išstumti vietinius gyventojus bei pakeisti juos užsienio tiekėjais ar gamintojais. A. Glass ir K. Saggi (1999) pabrėžia, kad užsienio kapitalo įmonės gali reinvestuoti

į tas pačias arba susijusias pramonės šakas, taip išplėsdamos savo rinkos dalį. Ir priešingai, čia galima išvelgti paramą vietinėms oligarchinėms kompanijoms, panaudoti susitelkusį kapitalą efektyvesnėms technologijoms, tačiau dėl to sumažinant darbuotojų užimtumą (Shatz ir Venables, 2000). Tačiau reikia pabrėžti, jog šalys, stokojančios finansinių išteklių, dažniausiai nepaiso tiesioginių užsienio investicijų veiksnių įtakos neigiamų pusių ir įvairiais būdais skatina tiesiogines užsienio investicijas. Formuodamos savo ekonominę politiką šalys dažnai neįvertina tiesioginių užsienio investicijų atėjimą į šalies ūkį sąlygoja daug skirtingų faktorių. Tiesioginių užsienio investicijų srautus įtakoja ne tik valstybės politika, bet ir šalies geografinė padėtis, jos struktūrinės charakteristikos. Svarbiausius veiksnys nulemiančius investuotojo apsisprendimą investuoti užsienyje, įvardijo J. H. Dunning (1993), H. Shatz ir A. J. Venables (2000), kad TUI vienaip ar kitaip sąlygotų šalies ekonominį augimą, pirmiausiai turi būti užsienio investicijų motyvacija perkelti kapitalą į tos šalies ūkį, tai sąlygoja įvairūs faktoriai

Remiantis atlikta teorine tiesioginių užsienio investicijų analize, galima teigti, kad užsienio kapitalo perkėlimas iš vienos šalies į kitą gali vienu metu prieštaringai įtakoti šalies ekonominį augimą: vienose ūkio šakose ar pramonės sektoriuose tiesioginės užsienio investicijos gali prisidėti prie ekonominio augimo ir plėtros, papildyti ir suaktyvinti vietinių įmonių veiklą ir rezultatyvumą, bet kituose, esant tam tikroms aplinkybėms, ir sutrikdyti.

1.2.3. Pagrindiniai veiksniai, įtakoiantys tiesioginių užsienio investicijų srautus į šalies ūkį

Tiesioginių užsienio investicijų įvardijimas kaip vienas svarbiausių ekonominio augimo veiksnių lemia šios srities tyrimų gausą, todėl dažniausiai yra analizuojamos priežastys, lemiančios TUI srautus, apimtį, pasiskirstymą tarp valstybių, tai pat yra nagrinėjamas ekonomikos augimo ir TUI sąryšis.

Tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių analizė žymiausiu atstovu galima laikyti J. H. Dunning, kuris dar 1981 m. Pateikė vadinamąją Oli paradigmą, apibūdinančią sąlygas, kurioms esant įmonė nutaria investuoti užsienyje. Pasak jo, tam, kad būtų įvykdomos užsienio investicijos turi būti tenkinamos visos trys sąlygos:

- Nuosavybes (O) teikiami privalumai. Tai gali būti patentai, prekių ženklai, žmogiškasis kapitalas, vadybos metodai ir kokybės reputacija. Šie įmonės materialiojo ir nematerialiojo turto teikiami privalumai ir rinkoje turima galia nusveria prekių gamavimo užsienyje kaštus.

- Įmonei turi būti naudingiau I tipo privalumais pasinaudoti užsienio rinkos viduje (I) pačiai ir tai daryti tiesiogiai per TUI nei naudojant licenzijas ir bendradarbiavimo sutartis su nepriklausomais užsienio partneriais.
- Trečioji sąlyga sujungia abi pirmąsias ir teigia, kad įmonei turi būti naudingiau turimus privalumus naudoti užsienio, o ne vidaus rinkoje. Tai susiję su kitos šalies vietiniais (L) privalumais, kurie yra išoriniai įmonės atžvilgiu ir priklauso nuo TUI priimančios šalies charakteristikų. Tai gali būti pigi darbo jėga, gausūs gamtiniai išteklių, spartus ekonominis augimas ir t.t. (Dunning, 1981).

J. H. Dunning (1993) teigia, kad užsienio investuotojai labiau domisi įmonėmis, kurios yra pelningos ir turi specifinių privalumų prieš kitas šalyje ar regione esančias įmones, aprūpindamas tam tikras rinkas. Anot H. Shatz ir A. J. Venables (2000) pasaulinė ekonomikos integracija teikia naudos gamybos sąnaudų minimizavimo atžvilgiu, išvengdama prekybos tarifų ir sumažinamos gamybai reikalingas medžiagas ir pigią darbo jėgą.

Didžioji dalis vėlesnių teorinių darbų, susijusių su tiesiogines užsienio investicijas lemiančių užsienio veiksmų analize, kaip pagrindinius elementus taip pat pateikia nuosavybės pranašumus, vietos pranašumus ir internacionalizacijos teikiamą naudą.

F. N Campos ir Y. Kinoshita (2008) teigimu, pastarųjų metų studijos gali būti grupuojamos į dvi grupes. Viena grupė fokusuojasi į tuos elementus, kurie yra vidiniai multinacionalinių įmonių atžvilgiu, pavyzdžiui, įmonės dydis ar tyrimų ir eksperimentinės veiklos intensyvumas, ir kelia klausimą, kas paskatino įmones investuoti užsienyje. B. A. Blonigen (2005), kalbėdamas apie vidinius veiksmus, akcentuoja tyrimams skiriamų lėšų įtaką. Autorius nurodo, kad tos įmonės, kurios intensyviau, lyginant su vietiniais konkurentais, vykdo tiriamąją ir eksperimentinę veiklą, yra labiau linkusios investuoti užsienyje. Nustatyta ir priešingas ryšys – kuo šios išlaidos mažesnės, tuo įmonė yra labiau linkusi priimti užsienio investicijas.

Yra daug faktorių, lemiančių investuotojo sprendimą investuoti užsienyje. Jau nuo ankstyviausių teorinių darbų vyravo nuomonė, kad įėjimo į rinką barjerai ir netobula konkurencija, nėra kliūtis tiesioginių užsienio investicijų procesui. Firma, vystydama veiklą už savo šalies ribų, turi turėti išskirtinių pranašumų prieš konkurentą: tai gali būti technologijų kontrolė, ženklo nuosavybės teisė, masto ekonomija ar kitas neapčiuopiamas turtas. Šie pranašumai yra būtini, siekiant padengti užsienio investuotojui papildomus kaštus, susijusius su koordinavimu ir komunikacija, bei konkuruoti su privalumais, kuriuos turi vietinė šalies įmonė, t.y., vietinės darbo jėgos, skonių ir kultūros pažinimas, ryšiai ir pan.

Užsienio investuotojai labiausiai domisi įmonėmis, kurios turi šias tris:

Firma turi specifinius privalumus prieš kitas, šalyje ar regione, aprūpindama tam tikras rinkas. Firmos privalumai turi nematerialaus turto formą, tai gali būti technologinis know – how, valdymas ar marketingas.

- Firmai turinčiai tokius privalumus naudinga internacionalizuoti juos, išplečiant savo veiklą bei licencijuojant ar sudarant panašų kontraktą su nepriklausoma kompanija.
- Galiausiai, firma turi būti pelninga, išnaudoti šiuos privalumus sujungdama juos su kitais faktoriais, esančiais užsienio šalyse, kitu atveju, užsienio rinka būtų aprūpinama vietine produkcija eksporto pagalba.

Pagal šį požiūrį, kuo didesnės formos nematerialusis turtas, tuo didesnis stimulus firmai pačiai juos išnaudoti. Tiesioginių užsienio investicijų alternatyva bus pasirinkta, jei vietiniai privalumai skatina užsienio firmą kurti vietinę gamybos bazę. Remiantis šiais argumentais galima tvirtinti, kad į kai kurias ūkio šakas tiesioginės užsienio investicijos ateitų ir be ypatingo valstybės skatinimo, tačiau kitose turėtų būti sudaromos ypač patrauklios verslo sąlygos. Investiciniams sprendimams įtaką daro tokie faktoriai, kaip vietos teisėtvara, Vyriausybės politika bei jos įgyvendinimas. Pastarojo dešimtmečio tyrimuose (Bevan, Estrin, Meyer, 2004; Benassy - Quere, Coupet ir Mayer, 2007; Campos ir Kinoshita, 2008) kaip vienas pagrindinių tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių vis dažniau nurodomos institucijos. Šiuo metu institucijos tampa vienu pagrindinių investicijas priimančios valstybės privalumų, nes rinkos efektyvumas labai smarkiai priklauso nuo jų reguliuojančių institucijų, kurios nustato "žaidimo taisykles", nulemiančias kaštų dydį ir informacijos prieinamumą, kurie savo ruožtu lemia verslo sėkmę. Užsienio investicijas taip pat įtakoja ir valiutų kursų pokyčiai. Pigi šalies valiuta gali lemti užsienio investicijų didėjimą, tuo tarpu brangi valiuta kaip investicijų patrauklumą mažinantis veiksnys (Ruplienė, Montvilaitė, Grigaliūnienė, 2008). Didelis užsienio investicijų srautas gali padidinti vietinės valiutos vertę, ir atvirkščiai, jeigu vietinės įmonės daug investuos kitose šalyse, valiutos vertė kris. B. A. Blonigen (2005) teigimu, atlikti empiriniai tyrimai rodo, jog valiutos nuvertėjimo efektas tiesioginių užsienio investicijų srauto padidėjimui yra simetriškas ir proporcingas. Pavyzdžiui, tyrimų metu nustatyta, kad JAV investicijų srautai tiek į Lotynų Amerikos regioną 1984 m., tiek į Meksiką 1994 m., tiek į Rytų Azijos regioną 1997 m., kai juos buvo apėmusios valiutinės krizės, buvo stabiliai didelės apimties. Dažnai įmonės nori pasinaudoti patraukliais pasiūlymais vietos mokesčių mažinimo klausimu, ar kitais paskatinimais, kad galėtų pritraukti užsienio investicijas. Vis tik įmonė galutiniai nusprendžia įkurti veikiančią įmonę, remdamiesi laukiamu pelnu atskaičius mokesčius. Jei laukiamas pelnas padidės, įkuriant vienetą kitoje šalyje, įmonė užsiims TUI.

Ypatingai svarbus veiksnys galintis įmonei padėti sumažinti išlaidas, tai padalinio pastatymas arčiau vartotojų tam, kad sumažintų transportavimo kaštus. Įmonei patogiau pastatyti savo vienetą ir mažinti išlaidas kitoje šalyje, vengiant maito mokesčių. Tačiau ši priežastis niekada nebūna esminė.

D. Acolley (2008), pateikdamas išsamią užsienio investicijų veiksniais aiškinančią teoriją apžvalgą, juos skirsto į mikroekonominius ir makroekonominius. Žymiausias mikroekonominius veiksniais aiškinančios teorijos yra (Ruplienė, Montvilaitė, Grigaliūnienė, 2008):

- Uppsala mokyklos internacionalizacijos modelis. Šiuo modeliu yra apibūdinami etapai, kaip įmonė ateina į užsienio rinkas, tačiau nepaaiškina kodėl ji taip daro. Remiantis šia teorija užsienio įmonė retai iškart atlieka didelės apimties teorijas. Dažniausia ji skverbiasi į užsienio rinkas pirmiausia pradėdama eksportuoti prekes per nepriklausomus tarpininkus, vėliau ima steigti dukterines kompanijas, o tik vėliau perkelia į užsienio šalį ir pačią gamybą.
- Vernono produkto ciklo teorija. Ši teorija teigia, kad produktą įvedant į užsienio rinkas pirmiausia jis gaminamas vietinėje rinkoje. Augimo stadijoje jau tampa svarbūs transportavimo kaštai ir gamintojas ima investuoti kitoje šalyje. Brandos stadijoje įmonė gamybą perkelia į šalį, kur gamybos kaštai žemesni. Šiame etape produkto gamyba tampa standartizuota, o įmonė gamindama didelį produkcijos kiekį gali gauti masto ekonomiją.
- Gamybos optimizavimo teorija. Pagal šią teoriją, įmonės investavimą kitoje šalyje lemia tie patys motyvai, kaip ir jos plėtrą toje pačioje šalyje. Įmonė siekia gamybą padaryti efektyvesnę naudodama horizontalią arba vertikalią integraciją. Horizontalios integracijos tikslas - naujų rinkų paieška, siekis pasinaudoti oligopoline padėtimi. Naudojant vertikalią integraciją sprendžiamos perėjimo prie išteklių, svarbių tarpinių produktų tiekimo ar prekių paskirstymo problemos.

Pasak L. Artige ir R. Nicolini (2005) atskirų veiksnių įtaka gali skirtis atsižvelgiant į tai ar TUI yra horizontalios ar vertikalios:

- Rinkos dydis. Ekonominiuose tyrimuose šis veiksnys dažniausia vertinamas naudojant BVP ir 1 gyventojui tenkančio BVP dydžius. Šis veiksnys yra pagrindinis horizontalioms, tačiau nereikšmingas vertikalios tiesioginėms užsienio investicijoms.
- Transporto kaštai. Šis veiksnys labai svarbus horizontalioms tiesioginėms užsienio investicijoms. Jis gali būti esminis ir vertikalios investicijų atžvilgiu, jis numato pagamintą produkciją eksportuoti į kitas šalis.

- Gamybos ir veiksmų kaina. Šis veiksnys svarbus bet kurio tipo tiesioginėms užsienio investicijoms, tačiau vertikalų tiesioginių užsienio investicijų atveju jis yra lemiamas.
- Aglomeracijos efektas. Jis susijęs su bendra infrastruktūros ir žmogiškojo kapitalo lygio, aukšto produktyvumo ir specializacijos įtaka. Šis veiksnys svarbus bet kurio tipo tiesioginėms užsienio investicijoms.
- Mokesčių lengvatos. Jos daugiau veikia vertikalias investicijas, kadangi mokesčių lengvatos mažina gamybos kaštus, o šio tipo investicijos jautriai reaguoja į kaštų pokyčius. Nemažai valstybių naudoja šį veiksnių tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo strategijose.
- Verslo ir investicinis klimatas. Tai priskiriama prie institucinių veiksnių. reguliavimas, biurokratinė ir teisinė aplinka pastaruju metu išskiriami kaip vieni svarbiausių veiksnių.
- Prekybos barjerai ir ekonomikos atvirumas. Mažas TUI atvirumas palankiai veikia horizontalų TUI srautą (Artige ir Nicolini, 2005). Pasak L. Resmini (2000). negalima daryti vienareikšmiškos išvados, kad ekonomikos atvirumo laipsnis nulemia tiesioginių užsienio investicijų dydį. Galima ir priešinga situacija, kai būtent TUI lemia ekonomikos atvirumo lygį. Y. Kinoshita ir N. Campos (2004) teigia, kad užsienio investuotojai teikia pirmenybę tokioms valstybėms, kurios pasižymi didesniu užsienio prekybos atvirumu ir mažesniais užsienio investicijų apribojimais. Taip pat nustatyta, kad didelį vaidmenį turi ekonominio atvirumo lygio kitimas. Be to, yra labai svarbus atstumas nuo vakarų ir Europos rinkų.

Remiantis visais paminėtais argumentais, galima tvirtinti, kad į kai kurias ūkio šakas TUI ateitų ir be ypatingo valstybės skatinimo, tuo tarpu į kitose gal būtų turėtų būti sudaromos ypač patrauklios verslo sąlygos.

2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ LIETUVOJE EMPIRINIS IŠTYRIMO LYGIS

Nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo tiesioginės užsienio investicijos buvo vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, dėl šios priežasties investicijos buvo ir yra laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ir ekonominį augimą skatinančia sąlyga. Toks palankus požiūris į tiesiogines užsienio investicijas padiktavo atitinkamą valstybės ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu: Lietuva visokeriopai skatino ir skatina ateiti tarptautinį kapitalą. Jam suteikiamos ir mokesčių lengvatos, ir ypatingos strateginio investuotojo teisės, privatizuojant svarbius valstybei objektus. Tačiau kai kurie atvejai verčia abejojti, ar visada tiesioginės užsienio investicijos pačios užtikrina produktyvumo augimą, parduodamų prekių ir suteikiamų paslaugų kokybės ir kiekio didėjimą.

Šioje dalyje, pirmiausiai bus atliekama veiksnių, lemiančių bei ribojančių Lietuvos patrauklumą investicijoms rezultatų analizė, pateikiama Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų apimtis ir dinamika bei kuriamas modelis, leisiantis įvertinti TUI poveikį Lietuvos ekonomikos plėtrai.

2.1. Veiksnių, lemiančių ir ribojančių Lietuvos patrauklumą investicijoms rezultatų analizė

Įvairių autorių atliktuose tyrimuose išskiriama bent dešimt pagrindinių priežasčių, skatinančių privačius užsienio ir vietos investuotojus investuoti į šalies ekonomiką. Šios priežastys tarpusavyje susijusios ir sudaro pagrindą palankiam investicijų klimatui. Užsienio investuotojai klausiami apie svarbiausias priežastis, apsprendžiančias Lietuvos patrauklumą investicijoms, paprastai akcentuoja tuos pačius veiksnius:

Instituciniai veiksniai. Pastarojo dešimtmečio tyrimuose (Jucevičius, 2004; Bevan ir kt., 2004; Benassy – Quere ir kt., 2007; Campos ir Kinoshita, 2008) kaip vienas pagrindinių tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių nurodomos institucijos. Vienas iš tokių veiksnių yra Lietuvos narystė NATO ir Europos Sąjungoje. Bevan ir Estrin (2000), tyrę investicijų į 11 pereinamųjų ekonomikų srautus lėmusius veiksnius, padarė išvadą, kad pagrindinis veiksnys tuo metu buvo būsima šalių narystė ES. Narystės svarbą besivystančioms šalims ES pažymi ir Blonigen (2005). Lietuvos narystė minėtuose blokuose dėl padidėjusio ekonominės, politinės ir socialinės aplinkos stabilumo suteikia ir vietinėms, ir užsienio įmonėms papildomų verslo vystimosi

galimybių. Būdamą šių tarptautinių organizacijų narė, Lietuva dėl istorinių aplinkybių tuo pačiu metu palaiko glaudžius ekonominius santykius ir su kaimyninėmis Rytų Europos šalimis.

L. Artige ir R. Nicolini (2005) prie institucinių veiksnių priskiria verslo ir investicinį klimatą, akcentuodami, kad reguliavimas, biurokratinė ir teisinė aplinka pastaruoju metu išskiriami kaip vieni svarbiausių veiksnių, įtakojančių TUI srautus į šalį. R. Jucevičius 2004 metais atliktoje Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinėje studijoje pastebėjo, kad tokie instituciniai veiksniai kaip biurokratija, korupcija riboja Lietuvos patrauklumą užsienio investuotojams. Korupcijos įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms taip pat tyrė M. Habib ir L. Zurawski (2002) kurie, pirmiausia analizuodami korupcijos ryši šalyje šeimininkėje, o paskui palygindami korupcijos lygių skirtumą tarp šalies šeimininkės ir šalies kuri investuoja, nustatė, kad korupcija neigiamai įtakoja TUI, t.y. užsienio investuotojai dažniausiai vengia korupcijos, nes ji yra vertinama blogai ir gali sukurti operacinius neefektyvumus. Z. Drabek ir W. Payen (1999) tikrino kaip TUI veikia neskaidrumas – korupcijos, nestabilios ekonominės politikos, silpnos nuosavybės teisių apsaugos ir prastos valdžios mišinys. Gauti rezultatai parodė, kad aukšto lygio neskaidrumas turi neigiamą įtaką TUI, o šalies skaidrumo reitingo padidėjimas keliais punktais, reikšmingai padidina šalies patrauklumą užsienio investuotojų akyse ir paskatina atitinkamai didesnius TUI srautus. Šią mintį patvirtina ir H. J. Hyun (2006) atliktas institucijų veiklos kokybės poveikio TUI pritraukimui tyrimas. Autorius teigia, kad institucijų veiklos kokybė yra vienas svarbiausių veiksnių pritraukiant užsienio investicijas, tačiau pabrėžė, kad institucijų kokybės augimas daro taką ekonomikos augimui tik ilguoju laikotarpiu, taigi, būtų galima daryti prielaidą, kad padidinus institucijų kokybę, šalies ekonomika augti pradės tik po tam tikro laiko.

Strateginė geografinė padėtis tarp ES ir NVS potencialiai yra ypač palanki verslo plėtrai, o Lietuva čia traktuojama tarsi potencialus tiltas tarp Europos Sąjungos ir NVS šalių (Jucevičius, 2004). Ir jūriniai, ir sausumos keliai Lietuvoje yra pagrindinė transporto arterija, jungianti Vakarų su Rytais, Šiaurę su Pietumis. Šiuo metu Klaipėdos uostas aptarnauja krovinius, gabenamus iš (į) Vokietijos, JAV, Pietų Amerikos šalių, Azijos, Rusijos, Kazachstano, Ukrainos ir kt. uostų.

Teisinė administracinė verslo aplinka.. UAB „Ernst & Young Baltic“ ir Ūkio ministerijos 2006 m. parengtoje programinėje studijoje „Investicijų plėtrą skatinančių priemonių identifikavimas ir pritaikymas Lietuvos sąlygoms“ teigiama, kad šalies patrauklumą investicine prasme nulemia teisinė administracinė aplinka bei struktūriniai konkurencingumo rodikliai. Efektyvios teisinės procedūros sudaro tik prielaidas investicijų atėjimui, tačiau šalies patrauklumas investicine prasme didžiąja dalimi priklauso nuo struktūrinių konkurencingumo rodiklių. Pagal konkurencingumo rodiklius (ypač technologinį pasirengimą) Lietuvai tenka viena paskutinių vietų

tarp naujų ES šalių. Analizuodami ir lygindami teisinę administracinę aplinką tarp pasirinktų šalių, studijos autoriai „Ernst & Young Baltic” rėmėsi Pasaulio banko atliktų tyrimų išvadomis. Vertinant teisinę administracinę verslo aplinką, naudojama vieninga metodologija, pagal kurią palyginamos visos šalys atsižvelgiant į šiuos rodiklius:

- sąlygos verslo pradėjimui;
- sąlygos leidimų gavimui;
- sąlygos darbuotojų įdarbinimui ir atleidimui;
- turto registravimo procedūros;
- sąlygos kredito gavimui;
- sąlygos investuotojų apsaugai;
- mokesčių administravimo procedūros;
- sąlygos vykdyti prekybą su užsienio šalimis;
- sąlygos sutarties sąlygų užtikrinimui;
- sąlygos verslo nutraukimui.

Tyrimo rezultatai apibendrinti žemiau pateiktoje 2 lentelėje.

Verslo aplinkos paprastumas 2006 m.

	LT	LV	EE	PL	CZ	HU	SK	SL	IE	DK	NL	BE
<i>Verslo aplinkos paprastumas</i>	16	24	17	75	52	66	36	61	10	7	22	20
Verslo pradėjimas	48	25	51	114	74	87	63	98	6	14	38	37
Leidimų gavimas	23	65	13	146	110	143	47	63	20	6	80	48
Įdarbinimas ir atleidimas	119	123	151	49	45	90	72	146	83	15	86	23
Turto registravimas	3	82	23	86	58	103	5	97	80	36	20	158
Kredito gavimas	33	13	48	65	21	21	13	48	7	13	13	48
Investuotojų apsauga	60	46	33	33	83	118	118	46	5	19	99	12
Mokesčių mokėjimas	40	52	29	71	110	118	114	84	2	15	82	60
Užsienio prekyba	32	28	6	102	41	76	88	108	30	3	16	36
Sutarties sąlygų užtikrinimas	4	11	20	112	57	12	59	84	24	1	31	21
Verslo nutraukimas	30	62	47	85	113	48	31	35	7	20	9	8

Pastaba: skaičiai lentelėje parodo šalies vietą pasaulyje.

Šaltinis: Investicijų plėtrą skatinančių priemonių identifikavimo ir pritaikymo Lietuvos sąlygoms programinė studija (2006).

	Teigiamas įvertinimas
	Vidutiniškas įvertinimas
	Neigiamas įvertinimas

Analizuojamoms šalims pagal kiekvieną rodiklį buvo priskiriami trijų tipų vertinimai:

- pirmajam kvartiliui lentelėje aukščiausius balus gavusių šalių priskiriamas „teigiamas“ vertinimas;
- kvartiliui šalių, gavusių žemiausius įvertinimus, priskiriamas „neigiamas“ vertinimas;
- likusioms šalims, t.y. antrajam ir trečiajam kvartiliui, priskiriamas „vidutiniškas“ vertinimas.

Remiantis 2006 bei 2009 metų parengtomis Pasaulio banko ataskaitomis 3 lentelėje pateikiama Lietuvos vieta pasaulyje pagal verslo aplinkos paprastumą bei jos pokytis pagal kiekvieną rodiklį.

Verslo aplinkos paprastumo Lietuvoje palyginimas 2006 ir 2009 metais

	2006 m.	2009 m.	pasikeitimas
Verslo aplinkos paprastumas	16	25	- 9
Verslo pradėjimas	48	77	- 29
Leidimų gavimas	23	64	- 41
Įdarbinimas ir atleidimas	119	115	4
Turto registravimas	3	4	- 1
Kredito gavimas	33	41	- 8
Investuotojų apsauga	60	88	- 28
Mokesčių mokėjimas	40	59	- 19
Užsienio prekyba	32	29	3
Sutarties sąlygų užtikrinimas	4	17	- 13
Verslo nutraukimas	30	36	- 6

Šaltinis: World Investment Report (2006); World Investment Report (2009).

Apibendrinant „Ernst & Young Baltic” bei Ūkio ministerijos 2006 m. parengtos programinės studijos „Investicijų plėtrą skatinančių priemonių identifikavimas ir pritaikymas Lietuvos sąlygoms” atliktos studijos tyrimo rezultatus ir atlikus verslo aplinkos paprastumo palyginimą su 2009 metais galima išskirti šiuos aspektus:

- Pagal verslo vystymo paprastumą teisine administracine prasme Lietuvai 2006 m. teko 16 vieta pasaulyje. Palyginus 2006 m. su 2009 m. Lietuvos pasikeitimas yra lygus -9 vienetai, t.y. iš 16 vietos per 3 metus nukrito į 25 vietą. 2006 metų Lietuvos įvertinimas buvo aukščiausias tarp naujųjų ES šalių. Pagal palankumą imtis verslo 2009 m. Lietuvos pasislinkimas devyniom pozicijom žemiau galėjo būti paveiktas kitų šalių spartesnių reformų tempo.
- Pagrindiniai Lietuvos teisinės administracinės aplinkos privalumai - efektyvios turto registravimo procedūros (2006 m. - 3 vieta pasaulyje; 2009 m. - 4 vieta pasaulyje), gerai veikiančios sutarties sąlygų užtikrinimo procedūros (2006 m. - 4 vieta pasaulyje; 2009 m. - 17 vieta pasaulyje).

- Pagrindiniai Lietuvos teisinės administracinės aplinkos trūkumai - nelanksčios sąlygos, reglamentuojančios darbo santykius (2006 m. - 119 vieta pasaulyje; 2009 m. - 115 vieta pasaulyje), silpna investuotojų/akcininkų apsauga (2006 m. - 60 vieta pasaulyje; 2009 m. - 88 vieta pasaulyje).

Konkurencingumo aplinka daro didelį poveikį tiesioginių užsienio investicijų atėjimui į šalį (Jucevičius, 2004). Šalies ekonominį konkurencingumą nusako 2 indeksai:

- konkurencingumo augimo indeksas;
- verslo konkurencingumo indeksas.

Šie indeksai apibrėžia sąlyginę nacionalinių ekonomikų poziciją konkurencingumo aspektu kitų šalių ekonomikų kontekste (Jucevičius, 2004). Pasaulio ekonomikos forumo ataskaitoje (The global competitiveness report 2008 – 2009) pagal kurią lyginamos visos šalys konkurencingumo aspektu, naudojami šie rodikliai:

- technologinis pasirengimas:
 - inovacijų naudojimas;
 - užsienio technologijų panaudojimas;
 - informacinių technologijų paplitimas;
- viešųjų institucijų kokybė:
 - teisinės aplinkos rodikliai;
 - korupcijos paplitimas;
- makroekonominė aplinka:
 - makroekonominis stabilumas;
 - šalies kredito reitingas;
 - valstybės išlaidų panaudojimo efektyvumas.

UAB „Ernst & Young Baltic“ ir Ūkio ministerijos 2006 m. parengtoje programinėje studijoje „Investicijų plėtrą skatinančių priemonių identifikavimas ir pritaikymas Lietuvos sąlygoms“ taip pat buvo tyrinėjama konkurencingumo aplinka. Tyrimo rezultatai apibendrinti žemiau pateiktoje 4 lentelėje.

Konkurencingumo aplinka 2006 m.

	DK	IE	BE	NL	LT	LV	EE	PL	CZ	HU	SK	SL
Konkurencingumo indeksas	5.7	4.9	4.6	5.2	4.3	4.3	5	4.0	4.4	4.4	4.3	4.6
Technologinis pasirengimas	5.3	4.1	4.2	4.9	3.7	3.8	4.6	3.8	4.3	4.1	4	4.1
Viešųjų institucijų kokybė	6.4	5.9	5.4	5.8	4.7	4.6	5.5	4.1	4.6	5.2	4.7	5.1
Makroekonominė aplinka	5.6	5.4	4.8	5.3	4.5	4.5	4.7	4.1	4.3	3.9	4.2	4.6

Šaltinis: Investicijų plėtrą skatinančių priemonių identifikavimo ir pritaikymo Lietuvos sąlygoms programinė studija (2006).

	Teigiamas įvertinimas
	Vidutiniškas įvertinimas
	Neigiamas įvertinimas

Analizuojamoms šalims pagal kiekvieną rodiklį buvo priskiriami trijų tipų vertinimai:

- pirmajam kvartiliui lentelėje aukščiausius balus gavusių šalių priskiriamas „teigiamas“ vertinimas;
- kvartiliui šalių, gavusių žemiausius įvertinimus, priskiriamas „neigiamas“ vertinimas;
- likusioms šalims, t.y. antrajam ir trečiajam kvartiliui, priskiriamas „vidutiniškas“ vertinimas.

„Ernst & Young Baltic“ bei Ūkio ministerijos 2006 m. parengtos programinės studijos „Investicijų plėtrą skatinančių priemonių identifikavimas ir pritaikymas Lietuvos sąlygoms“ atliktos studijos tyrimo rezultatai parodė, kad:

- pagal konkurencingumo rodiklius Lietuvai tenka atsilieikanti vieta tarp analizuojamų šalių;
- pagrindinė problema – žemas technologinis pasirengimas, pagal kurį Lietuvai tenka paskutinė vieta tarp analizuojamų šalių;
- pagal viešųjų institucijų kokybę Lietuva lenkia tik Lenkiją, Latviją ir Čekiją;
- pagal makroekonominės aplinkos kokybę Lietuva lenkia tik Lenkiją, Vengriją, Slovakiją ir Čekiją.

2007 - 2009 metų laikotarpiu Lietuvos pozicija balansavo tarp 39 ir 44 vietos (žr. 5 lentelę). Remiantis 2009 m. konkurencingumo augimo indeksu Lietuva (indeksas – 4,45) lenkia Lenkiją

(indeksas – 4,28), Latviją (indeksas – 4,45) ir Vengriją (indeksas – 4,22), tačiau lyginant su 2004 m. naujai įstojusiomis į Europos sąjungą valstybėmis - narėmis Lietuva atsilieka nuo savo kaimynės Estijos (indeksas – 4,67), nors abi šalys įstojo tais pačiais 2004 metais.

5 lentelė

Konkurencingumo augimo indekso dinamika 2007 - 2009 metais

Šalys \ Metai	2007	2008	2009	Konkurencingumo augimo balas, 2009
JAV	1	1	1	5,74
Danija	3	3	3	5,58
Švedija	9	4	4	5,53
Singapūras	8	7	5	5,53
Suomija	6	6	6	5,5
Vokietija	7	7	7	5,46
Nyderlandai	11	10	8	5,41
Japonija	5	9	9	5,38
Kanada	12	10	10	5,37
Jungtinė Karalystė	2	9	12	5,3
Austrija	18	15	14	5,23
Prancūzija	15	18	16	5,22
Belgija	24	20	19	5,14
Ispanija	29	29	29	4,72
Kinija	35	34	30	4,7
Estija	26	27	32	4,67
Lietuva	39	38	44	4,45
Italija	47	46	49	4,35
Rusija	59	58	51	4,31
Lenkija	45	51	53	4,28
Latvija	44	45	54	4,26
Vengrija	38	47	62	4,22
Turkija	58	53	63	4,15
Graikija	61	65	67	4,11
Bulgarija	74	79	76	4,03

Šaltiniai: The global competitiveness report 2008 – 2009; The global competitiveness report 2007 – 2008.

Analizuojant atskirus konkurencingumo augimo indekso parametrus (žr. 6 lentelę), galima pastebėti, kad geriau Lietuva yra vertinama makroekonominės aplinkos aspektu (indeksas – 5,23), tuo tarpu prasčiau – viešųjų institucijų kokybės (indeksas – 4,19) ir technologijų ir inovacijų diegimo aspektu (indeksas – 4,29).

ES šalių ekonomikos konkurencingumo indeksų indikatoriai

Šalis / Indeksų indikatoriai	Technologinės pažanga, 2009m.	Viešųjų institucijų kokybė 2009 m.	Makroekonominis stabilumas, 2009 m.
JAV	5,57	4,93	4,99
Danija	5,87	6,18	5,92
Švedija	5,99	6,05	5,88
Singapūras	5,65	6,19	6,39
Suomija	5,46	6,18	6,01
Vokietija	5,22	5,65	5,42
Nyderlandai	6,01	5,76	5,45
Japonija	5,11	4,99	4,53
Kanada	5,61	5,50	5,36
Jungtinė Karalystė	5,62	4,99	5,15
Austrija	5,34	5,72	5,36
Prancūzija	5,16	5,10	5,04
Belgija	5,01	5,15	5,14
Ispanija	4,59	4,59	5,53
Kinija	3,19	4,18	5,95
Estija	5,30	4,85	5,72
Lietuva	4,29	4,19	5,23
Italija	4,52	3,68	4,46
Rusija	3,36	3,29	5,55
Lenkija	5,46	3,63	5,25
Latvija	4,00	4,05	4,91
Vengrija	4,21	3,94	4,2
Turkija	3,53	3,72	4,79
Graikija	3,50	4,10	4,37
Bulgarija	3,65	3,28	5,21

Pastaba: Skalė: 1 - blogiausias vertinimas, 7- geriausias vertinimas

Šaltiniai: The global competitiveness report 2008 – 2009;

Ekonominiai veiksniai. Užsienio ūkio subjektai kitose šalyse dažniausiai investuoja ieškodami naujų rinkų arba siekdami sumažinti gamybos kaštus (Ruplienė ir kt., 2008). Kai investuotojai ieško naujų rinkų, pagrindiniai veiksniai į kuriuos atsižvelgia investuotojai yra rinkos dydis, kurį galima apibūdinti gyventojų skaičiumi ir jų pajamomis. Investuotojui, siekiančiam sumažinti gamybos kaštus, aktualiausias rodiklis yra gamybos veiksnių kaina. Labai dažnai pagrindinis gamybos veiksnys būna darbo jėga, todėl jos kaina investuotojams labai svarbi. Tiesioginės užsienio investicijos taip pat priklauso ir nuo ekonominio atvirumo lygio. D. Ruplienė, K. Montvilaitė ir Ž. Grigaliūnienė (2008) tyrinėdamos tiesiogines užsienio investicijas lemiančius veiksnius savo tyrimui pasirinko 3 makroekonominis rodiklius:

- vidutinis mėnesinis darbo užmokestis;
- vidutinės vienam ūkio nariui tenkančios pajamos;
- ekonominis atvirumas.

Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų priklausomybę nuo pasirinktų veiksnių D. Ruplienė, K. Montvilaitė ir Ž. Grigaliūnienė (2008) naudojo koreliacinę ir regresinę analizę. Tyrimo rezultatai pavaizduoti (1 priedas, 2 priedas, 3 priedas) kur grafiškai vaizduojamas tiesioginių užsienio investicijų ryšys su kiekvienu šių rodiklių.

D. Ruplienė, K. Montvilaitė ir Ž. Grigaliūnienė (2008) pastebėjo, kad vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio (toliau DU) dydis augo beveik visą analizuojamą laikotarpį t.y. nuo 1997 m. iki 2007 m. (žr. 1 priedas). Išimtis buvo tik 2000 m., kai DU sumažėjo 1,7 proc. Autorių teigimu, tai buvo susiję su Rusijos krize ir jos nulemtu šalies darbo rinkos situacijos pablogėjimu. Tuo tarpu nuo 2001 m. prasidėjęs šio rodiklio augimas pasižymėjo tam tikru pagreičiu ir 2007 m. jo prieaugis sudarė 20,5 proc. Pasak Ruplienės ir Montvilaitės (2008) tai susiję ir su keliais pastaruosius metus didėjusia infliacija. Tiesioginių užsienio investicijų priklausomybę nuo vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio pažymi ir profesorius R. Jucevičius 2004 metais atliktoje savo Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinėje studijoje. Lyginant su Europos Sąjungos šalimis vidutinis darbo užmokesčio lygis Lietuvoje yra vienas iš žemiausių. Lietuvos statistikos departamento duomenimis vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje (be individualiųjų įmonių) trečią 2009 m. ketvirtį sudarė 2142,2 lito ir palyginti su ketvirtuoju 2008 m. ketvirčiu, sumažėjo 5,4 procento (126 Lt). Valstybės sektoriuje vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis sudarė 2318,8 lito ir, palyginti su ketvirtuoju 2008 m. ketvirčiu, sumažėjo 5,9 procento (146 Lt), o privačiame sektoriuje - 2111,2 lito ir buvo 5,3 procento (119 Lt) mažesnis nei ketvirtąjį praėjusių metų ketvirtį, tai sudaro 15 - 25 proc. išsivysčiusių šalių (tarp jų ir ES) darbo užmokesčio lygio. Lietuvos statistikos departamento teigimu darbo užmokesčio mažėjimą pirmąjį 2009 m. ketvirtį, palyginti su ketvirtuoju 2008 m. ketvirčiu, lėmė darbų mastų, nereguliarių išmokų mažėjimas kai nuo 2009 m. sausio 1 d. sumažintas (nuo 490 iki 475 Lt) bazinis dydis, taikomas apskaičiuojant valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareigines algas. Taigi, galime daryti prielaidą, kad aukšta darbo jėgos kvalifikacija ir mažas darbo užmokestis lemia verslui patrauklų darbo jėgos kokybės ir sąnaudų santykį. D. Ruplienė, K. Montvilaitė ir Ž. Grigaliūnienė (2008) savo atliktame tyrime teigia, tokiomis pačiomis tendencijomis pasižymėjo ir vidutinių 1 ūkiui tenkančių pajamų kitimas (žr. 2 priedas). D. Ruplienės, K. Montvilaitės ir Ž. Grigaliūnienės (2008) gautas rezultatas, tiriant tiesioginių užsienio investicijų ryšį su vidutiniu darbo užmokesčiu, rodo, kad rodiklių priklausomybė yra tiesioginė, t. y. vieno rodiklio reikšmei

didėjant, didėja ir kito rodiklio dydis. Regresijos lygties pavidalas parodė lėtėjantį tiesioginių užsienio investicijų augimą augant 1 ūkiui tenkančioms pajamoms. D. Ruplienė, K. Montvilaitė ir Ž. Grigaliūnienė (2008) nustatė, kad stipriausiai užsienio investicijų apimtis lemia šalies ekonominis atvirumas (žr. 3 priedas), tačiau L. Resmini (2000) teigia, kad negalima daryti vienareikšmiškos išvados, kad ekonomikos atvirumo laipsnis nulemia tiesioginių užsienio investicijų dydį. Galima ir priešinga situacija, kai būtent TUI lemia ekonomikos atvirumo lygį.

R. Jucevičius 2004 metais atliktoje savo Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinėje studijoje išryškino šiuos veiksnius, lemiančius Lietuvos patrauklumą:

- *Gera išvystytas Lietuvos transporto kelių tinklas.* Europos Sąjungos transporto komisija apibūdino Lietuvą kaip regiono transporto kelių centrą, nes 2 iš 10 prioritetinių Europos tranzito koridorių yra Lietuvoje. Pagrindiniai Lietuvos pramonės centrai yra tarpusavyje sujungti 4 juostų keliais, atitinkančiais visus Europos Sąjungos standartus. Taip pat Lietuvoje veikia keturi tarptautiniai aerouostai, neužšalantis Baltijos jūros pakrantės uostas.
- *Lietuva – ES konvergencijos tikslo regionas,* kuriam pagal Lietuvos 2007 – 2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją konvergencijos tikslui įgyvendinti skirta 23,4 mlrd. litų parama, kurios didžioji dalis panaudota Europos Komisijos patvirtintoms Žmogiškųjų išteklių plėtros ir Ekonomikos augimo veiksmų programoms įgyvendinti.
- *Tarptautinių investuotojų pripažinimas,* kad Lietuva patraukli investicijoms šalis. Tarptautinių investuotojų pripažinimas iš esmės suaktyvina pačius investicinius procesus. R. Jucevičius (2004) pastebėjo tiesioginę priklausomybę: kuo toliau šalis yra pažengusi privatizacijos ir investicijų keliu, tuo daugiau užsienio ir vietiniai investuotojai investuoja savo lėšas į Lietuvos ekonomiką, taigi galima daryti prielaidą, kad tarptautinių bendrovių pripažinimas Lietuvos ekonomiką daro atviresnę.
- *Laisvųjų ekonominių zonų (toliau - LEZ) steigimas Lietuvoje.* Realizuojant tai, 1995 m. birželio mėn. buvo priimtas Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas (Žin., 1995, Nr.59 - 462).

Apibendrinant atliktus tyrimus, galima teigti, jog šalies patrauklumas investicine prasme priklauso nuo daugelio faktorių ir skiriasi kiekvienos nagrinėjamos ūkio šakos atveju. Investicijų pritraukimą lems bendra šalies infrastruktūra, bendra teisinė aplinka, specializuota ir ūkio šakai pritaikyta infrastruktūra, įstatyminė bazė, reglamentuojanti konkrečios ūkio šakos veiklą,

žmoniškųjų išteklių pasiūla, specializuoti tyrimo institutai, ir kt. Siekiant atsakyti į klausimą, kodėl Lietuva nepaisant geros bendros teisinės administracinės aplinkos rodiklių atsilieka nuo kitų valstybių, reikėtų nagrinėti kiekvieną ūkio šaką atskirai ir tai ūkio šakai būdingus investicinio klimato patrauklumo veiksnius.

2.2. Tiesioginių užsienio investicijų apimtis ir dinamika

Užsienio investicijų apimčiai ir veiksmingumui palyginti tarptautiniu mastu yra naudojami UNCTAD (Jungtinių tautų prekybos ir vystymo organizacija) investicijų indeksai:

- tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indeksas;
- tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksas.

Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indeksas yra šalies dalies pasauliniame tiesioginių užsienio investicijų sraute ir jų dalies pasauliniame bendrajame vidaus produkte (BVP) santykis. Šalys, kurių šio indekso vertė yra didesnė už vienetą, tiesioginių užsienio investicijų pritraukia daugiau negu galėtų tikėtis pagal savo BVP. Šios šalys turi palankią verslo aplinką, ekonomini ir politini stabilumą, natūralius išteklius, šiuolaikinę infrastruktūrą, kvalifikuotus darbuotojus ir išvystytas technologijas, suteikia dalyvavimo privatizacijose galimybes arba efektyviai skatinimą TUI. TUI pritraukimo indeksas apskaičiuojamas pagal tokią formulę (UNCTAD. FDI Performance Index Methodology):

$$IND_i = \frac{FDI_i / FDI_w}{GDP_i / GDP_w}$$

Kur,

IND_i = šalies i TUI pritraukimo indeksas

FDI_i = TUI srautai į šalį i

FDI_w = pasaulio TUI srautai

GDP_i = BVP šalyje i

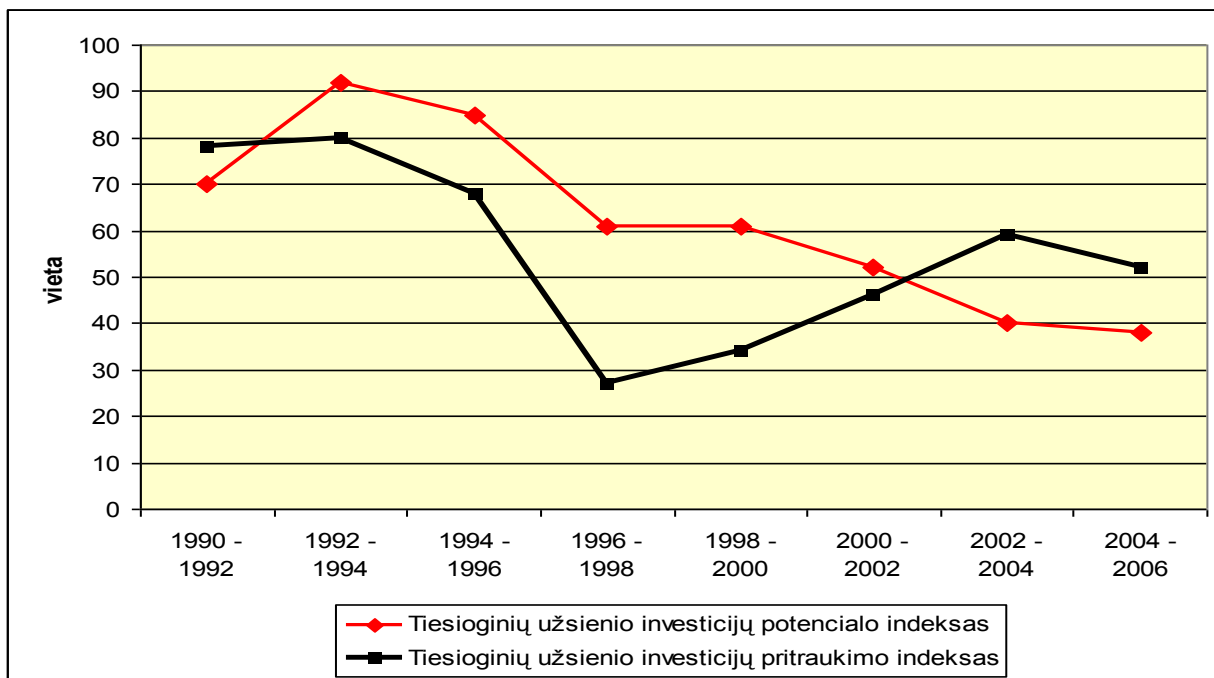
GDP_w = pasaulio BVP

TUI potencialo indeksas apima keletą faktorių (neskaitant rinkos dydžio), kurie turi įtakos šalies ekonomikos patrauklumui užsienio investuotoju akyse. Tai yra 12 kintamųjų vidurkis, kurio reikšmę nuo 0 (mažiausiai taškų surinkusios šalys) iki 1 (daugiausiai taškų surinkusios šalys) (UNCTAD. FDI Potential Index Methodology):

- BVP vienam gyventojui, vietinės paklausos rafinuotumo ir įvairovės rodiklis, su tikimybe, kad didesnių pajamų ekonomikos pritraukia santykinai daugiau TUI, kurios orientuotos į pažangius ir skirtingus produktus ir paslaugas.
- Paskutiniu dešimties metu BVP augimo koeficientas, parodantis laukiamą ekonomikos augimą;
- Šalies rizika, mišrus rodiklis, apimantis keletą makroekonominių ir kitų faktorių, kurie paveikia investuotojų rizikos suvokimą. Kintamasis parodo kaip aukštos vertės/ kainos sumažina riziką.
- Eksporto dalis BVP, parodantis atvirumą ir konkurencingumą;
- Šiuolaikinės informacijos ir telekomunikacijos rodiklis (telefono linijų, tenkančių 1000 gyventojų bei mobiliųjų telefonų, tenkančių 1000 gyventojų vidurkis);
- Aptarnavimo ir paslaugų teikimo eksporto dalis pasaulinėje rinkoje, parodanti TUI svarbą paslaugų sektoriuje, kuris yra 2/3 TUI pasaulyje priežastis;
- Pasauliniu TUI kapitalo dalis, tai pagrindinis TUI patrauklumo ir absorbcijos rodiklis, parodantis investavimo klimata.
- Komercinė jėga vienam gyventojui, parodo tradicinės infrastruktūros naudingumą;
- Mokslinio tyrinėjimo ir plėtojimo (R&D) dalis BVP, parodantis vietinės technologijos pajėgumus;
- Natūralių išteklių eksporto dalis pasaulinėje rinkoje, parodantis išteklių išgavimą pritraukiant TUI;
- Aukštojo mokslo studentų dalis populiacijoje, nurodantis aukšto lygio sugebėjimų buvimą;
- Automobilių ir elektroninių prietaisų dalių ir komponentų importo dalis pasaulinėje rinkoje, parodantis bendrininkavimą su TNC integruotos produkcijos sistemomis;

Lietuvoje abu šie TUI indeksai 1990 - 1992 metais, 2000 - 2002 metais, 2004 – 2006 m buvo palyginti geri (žr. 3 pav.). Pagal tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indeksą Lietuva UNCTAD pasaulio šalių rangų lentelėje 1990 - 1992 metais užėmė 78 vietą, 2000 - 2002 metais - jau 35 vietą, o 2004 – 2006 m. užėmė 52 vietą. Pagal tiesioginių užsienio investicijų potencialo

indeksą Lietuva UNCTAD pasaulio šalių rangų lentelėje 1990 - 1992 metais užėmė 70 vietą, o 2000 - 2002 metais - jau 52 vietą, 2004 – 2006 m. užėmė 39 vietą.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis UNSTAD internetinėje svetainėje pateikta statistika

3 pav. UNCTAD investicijų indeksų kitimo tempai (Lietuva) 1990 – 2006 m.

UNCTAD šalių skirstymas pagal TUI pritraukimo ir potencialo indeksus pateiktas 8 lentelėje. Skiriami tokie šalių tipai:

- „lyderiai“ (front-runners) – tai šalys su aukštu TUI pritraukimo (daugiau negu visų šalių vidurkis) ir aukštu TUI potencialo indeksu;
- „lenkia potencialą“ (above-potential economies) – tai šalys su aukštu TUI pritraukimo ir žemu TUI potencialo indeksu;
- „žemiau potencialo“ (below-potential economies) – tai šalys su žemu TUI pritraukimo ir aukštu TUI potencialo indeksu;
- „atsiliekantys“ (under-performers) – tai šalys su žemu TUI pritraukimo ir žemu TUI potencialo indeksu.

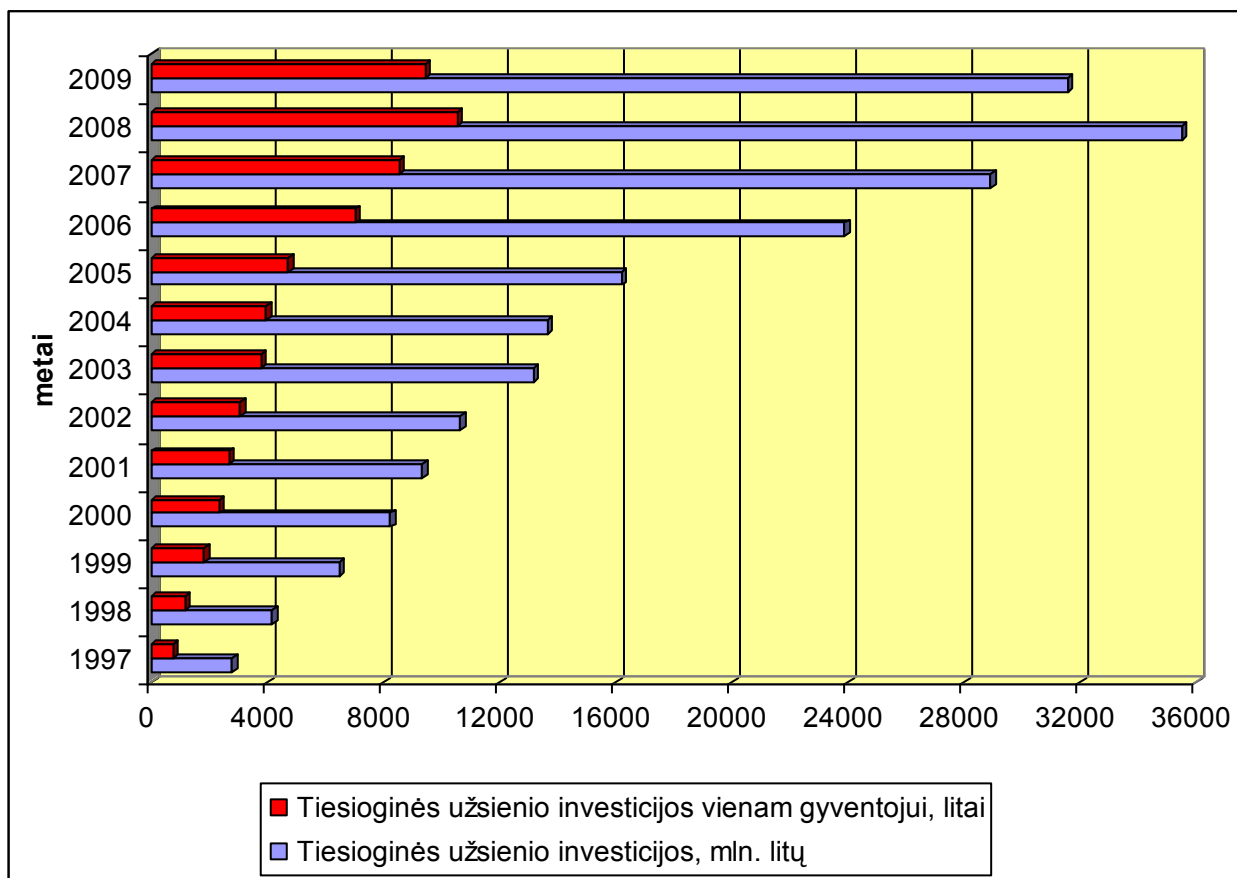
2006 metų klasifikacija pagal TUI pritraukimo ir potencialo indeksus

	Aukštas TUI pritraukimo indeksas	Žemas TUI pritraukimo indeksas
Aukštas TUI potencialo indeksas	<p>„Lyderiai“</p> <p>Bahamų salos, Belgija, Liuksemburgas, Bulgarija, Kanada, Čilė, Estija, Vengrija, Honkongas, Lietuva, Malaizija, Malta, Panama, Lenkija, Singapūras, Slovakija, Švedija, Tailandas, Didžioji Britanija ir kt.</p>	<p>„Žemiau potencialo“</p> <p>Australija, Austrija, Baltarusija, Graikija, Iranas, Italija, Japonija, Kuveitas, Korėja, Rusija, JAV, Slovėnija ir kt.</p>
Žemas TUI potencialo indeksas	<p>„Lenkia potencialą“</p> <p>Albanija, Armėnija, Gambija, Gruzija, Hondūras, Jamaika, Kazachstanas, Sudanas, Togas ir kt.</p>	<p>„Atsiliekantys“</p> <p>Beninas, Gabonas, Gana, Haitis, Indija, Indonezija, Kenija, Madagaskaras, Nepalas, Nigerija, Pakistanas, Paragvajus, Ruanda, Senegalas, Šri Lanka, Turkija ir kt.</p>

Šaltinis: World Investment Report, 2008 m.

2006 metais 41 pasaulio šalis buvo priskirta „lyderių“ grupei. Šiai grupei priklauso Vakarų Europos valstybės (pvz. Anglija), Singapūras, Honkongas, naujosios 2004 m. ES šalys (Estija, Lenkija ir kt.). Į šią grupę 1998 - 2002 metais ir 2006 metais pateko ir Lietuva. Taigi, būtų galima daryti prielaidą, kad Lietuva pasaulinių organizacijų klasifikacijose priskiriama prie pažangių TUI atžvilgiu šalių.

Investicijų augimą lemia politiniai, o dar labiau ekonominiai veiksniai - kapitalas pirmiausia ieško ekonominės naudos, orientuotos į perspektyvą (Jucevičius, 2004). Užsienio investuotojų gaunamą ekonominę naudą išreiškia jų gaunamo pajamų lygio rodiklis, kuris 2008 metais Lietuvoje pasiekė rekordinį per pastaruosius penkiolika metų lygį (žr. 4 paveikslą).

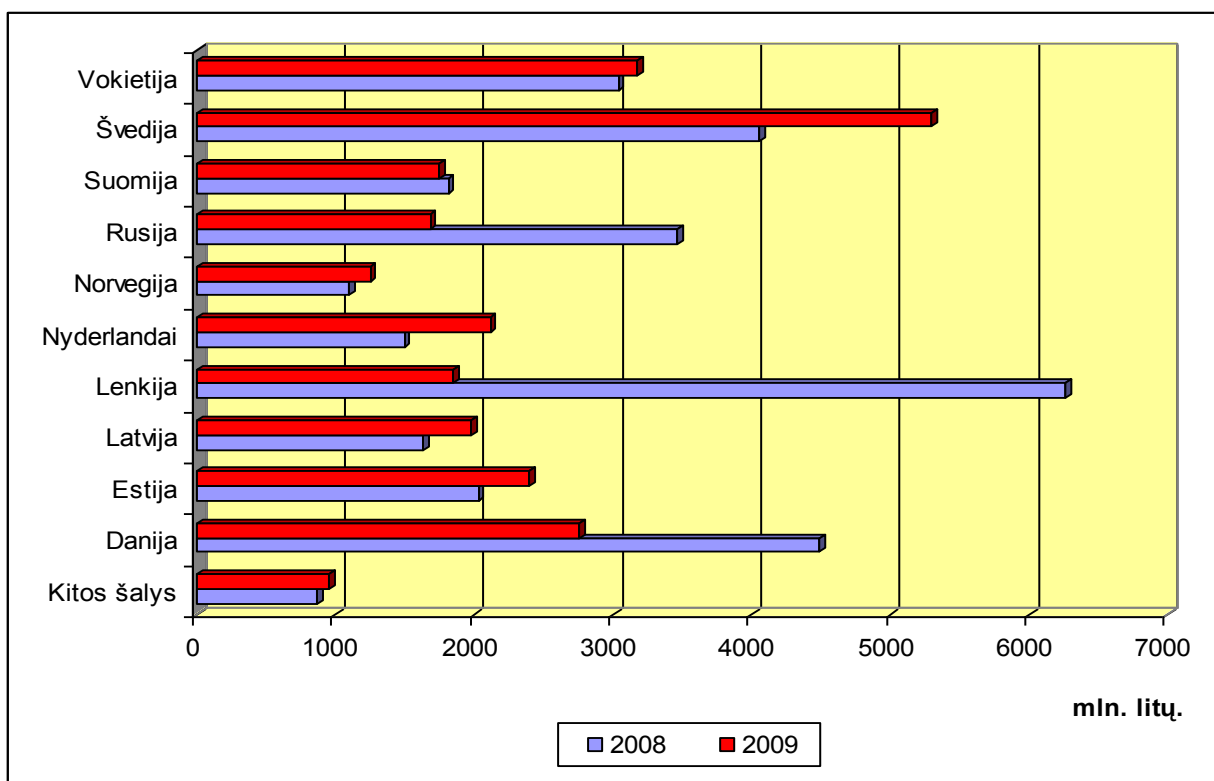
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

4 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje (1997 - 2009 metais)

Tiesioginių užsienio investicijų apimtys Lietuvoje fiksuojamos nuo 1991 metų. Statistikos departamento duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 1991 metais sudarė tik apie 32 mln. Lt; 1992 metais jos padidėjo iki 76 mln. Lt. Pagrindinėmis priežastimis, lėmusiomis mažą investicijų apimtį, buvo politinė rizika: neaiški Lietuvos politinė ateitis, stipri ūkio (ypač energetikos) priklausomybė nuo Rusijos ir kitų Nepriklausomos Valstybių Sandraugos (NVS) šalių, neaiški teisinė bazė, verslo infrastruktūros nebuvimas, lėtos ekonominės reformos, didelė infliacija, bankų krizė (Tvaronavičienė ir Kalašinskaitė, 2003). Spartesnis TUI augimo tempas pastebimas nuo 1995 metų, tam turėjo įtakos pradėtas antrasis valstybės turto privatizavimo etapas, kai buvo priimti palankesni užsienio investuotojams įstatymai, pradėjo augti šalies bendrasis vidaus produktas ir tapo stabilesnė šalies politinė padėtis (Tvaronavičienė ir Kalašinskaitė, 2003). Statistikos departamento duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos 2009 metais sudarė 31 591.3 mln. litų ir buvo 11,02 proc. mažesnės nei 2008 metais (35 503,9 mln. Lt), tačiau 8,4 proc. didesnės lyginant

su 2007 metų duomenimis (28 924,6 mln litų). Vidutiniškai vienam Lietuvos gyventojui 2009 metais teko 9431 litai (2008 metais – 10547 Lt.) TUI.

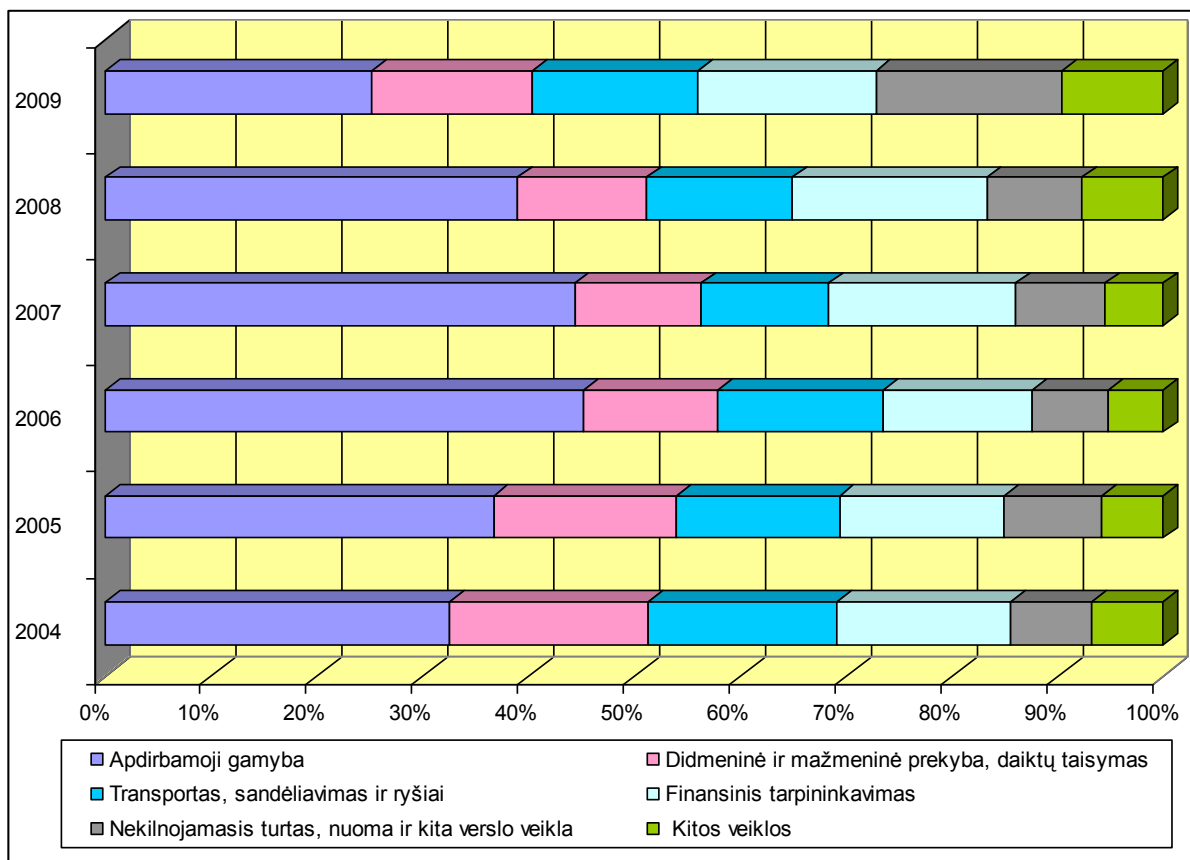
Statistikos departamento duomenimis daugiausia į Lietuvos ekonomiką 2009 m. investavo (žr. 5 pav.) Švedijos investuotojai – 5300,1 mln. litų (tai sudarė 16,78 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų), Vokietijos – 3175,7 mln. litų (10,05 proc.), Danijos – 2756,4 mln. litų (8,73 proc.), Estijos – 2397,7 mln. litų (7,59 proc.). 2008 m. Lietuvoje daugiausiai investavo Lenkijos investuotojai – 6259,3 mln. litų, tačiau 2009 metais Lenkijos investicijos į Lietuvą sumažėjo 70,39 proc. lyginant su 2008 metais. Taip pat 2009 metais ženkliai sumažėjo investicijos iš Rusijos (51,48 proc.) bei Danijos (38,63 proc.) lyginant su 2008 metais. Pažymėtina, kad 2009 metais 5 šalių investuotojai padidino savo investicijas į Lietuvos ekonomiką: Nyderlandai, kurie investavo 41,5 proc. daugiau nei 2008 m. ir šios šalies investicijos Lietuvoje 2009 metais sudarė 2116,3 mln. litų., antroje vietoje pagal investicijų srautų augimą 2009 metais – Švedija (30,66 proc.), Latvija (20,92 proc.), Estija (18,11 proc.) ir Norvegija (13,69 proc.). Tiesioginės investicijos iš 27 ES valstybių narių sudarė 25569,1 mln. litų (81,2 proc.), iš NVS šalių – 1851,7 mln. litų (5,9 proc.) visų TUI.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

5 pav. Pagrindinės šalys investuotojos Lietuvoje (2008 – 2009 metais)

Ekonominių augimą apibūdina pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų apimtys didėjimas per tam tikrą laiko tarpą arba kitaip tariant bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP) augimas, todėl siekiant įvertinti TUI efektyvumą, tikslinga ieškoti kiekybinio ryšio tarp BVP ir TUI struktūros. TUI struktūra rodo, kurios ūkio šakos yra santykinai patrauklesnės užsienio investuotojams (žr. 6 pav.).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

6 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje pagal ekonominės veiklos rūšis

2009 m. daugiausia investuota į apdirbamąją gamybą – 23,3 proc. (iš jos i naftos ir chemijos produktu gamybą – 8,5 proc.), nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmonės – 16,3 proc. finansinį tarpininkavimą – 15,6 proc., transportą, sandėliavimą ir ryšius – 14,4 proc. didmeninę ir mažmeninę prekybą – 14,1 proc., elektros, dujų ir vandens tiekimą – 7,5 proc. visų TUI. Pastaraisiais metais labiausiai padidėjo tiesiogines investicijas i nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos, transporto ir sandėliavimo, poilsio organizavimo, kultūrinės ir sportines veiklos įmones. Sumažėjo tiesioginių investicijų į apdirbamosios gamybos, elektros, dujų ir

vandens tiekimo veiklos įmones. Apdirbamojoje gamyboje daugiausia investuota į naftos produktų ir chemijos gaminių gamybą – 2685,7 mln. litu (36,7 proc. visų apdirbamosios gamybos investicijų), maisto produktų, gėrimų ir tabako gamybą – 1553,6 mln. litu (21,2 proc.).

M. Tvaronavičienė ir K. Kalašinskaitė 2003 m. tyrė tiesioginių užsienio investicijų poveikį Lietuvos ekonomikai, ieškodamos kiekybinio ryšio tarp BVP ir TUI struktūros. Koreliacinės – regresinės analizės metodu autorės siekė įvertinti priklausomybes tarp BVP ir TUI dalių, tenkančių šioms ūkio šakoms: žemės ūkis, apdirbamoji pramonė, statyba ir paslaugų sektorius. Autorės atlikto tyrimo metu pastebėjo, kad tarp BVP ir TUI dalies į žemės ūkį, žuvininkystę ir miškininkystę koreliacijos koeficientas yra neigiamas (-81) ir nereikšmingas. M. Tvaronavičienė ir K. Kalašinskaitė 2003 m. padarė išvadą, kad dėl specifinių ir nepalankių verslo sąlygų, mažėjančių TUI į šalies ūkio šakas buvo 1995 – 2001 m. mažesnis BVP. Autorės pastebėjo, kad tokia pat priklausomybė egzistuoja ir tarp BVP ir TUI į statybos sektorių, nes čia koreliacijos koeficientas taip pat buvo neigiamas ir nereikšmingas bei sudarė vos 0,37. Priklausomybės tarp BVP ir TUI ryšiai į paslaugų pramonės sektorių yra stiprūs ir reikšmingi, nes tarp:

- BVP ir investicijų dalies į paslaugų sektorių ryšys buvo teigiamas (koreliacijos koeficientas lygus 0,99);
- BVP ir investicijų dalies į pramonės sektorių ryšys buvo teigiamas (koreliacijos koeficientas lygus 0,814);

M. Tvaronavičienė ir K. Kalašinskaitė 2003 m. padarė išvadą, jog TUI teigiama ir neigiama įtakos ekonomikai yra neatsiejamoms, ypač joms veikiant šalies ūkyje.

Apibendrinant tiesioginių užsienio investicijų apimtį bei dinamiką Lietuvoje pastebėta, kad Lietuva pagal užsienio investicijų pritraukimą yra vis dar tarp atsiliekančių Europos Sąjungos šalių, o skaičiuojant investicijas vienam gyventojui, iš naujųjų ES narių Lietuva taip pat užima žemas pozicijas. Nors pasaulio valstybių konkurencingumo tyrime Lietuva 2009 m. iš 36 vietos pakilo į 31-ą 57 valstybių reitinge, pirmą kartą pralenkdama Estiją, Lenkiją ir euro zonos naujokę Slovėniją, tačiau Lietuva vis dar neatitinka daugelio užsienio verslininkų vardinamų kriterijų: ypatingai yra akcentuojama biurokratija ir korupcija.

2.3. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio Lietuvos ekonomikos plėtrai tyrimo modelis

Ekonominė analizė būtina siekiant suprasti pagrindinius procesus ekonominėje aplinkoje bei įvertinti dabartinę ekonomikos būklę ir suformuluoti lūkesčius, būsimosios raidos atžvilgiu. Kadangi ekonomikos procesai yra dinamiški, kinta ne tik rodiklių dydžiai, bet ir santykinės jų

reikšmės, statistikoje naudojami santykiniai indikatoriai, konkretų dydį laikantys baze, ir prie jo derindami kitą dydį. Indeksas nurodo augimo lygį, jei su baze palyginama visa apimtis, arba priaugio lygį, jei su baze palyginamas jo padidinimas. Indeksai naudojami praktiškai visų ekonominių parametrų judėjimo vertinimui įvairiais analizės lygmenimis. Indeksiniu metodu galima nustatyti vystimosi tendencijas, taip galima objektyviau nustatyti realų tam tikrų rodiklių augimą ar sumažėjimą. Tiriant ryšį tarp atskirų ekonominių kategorijų, tikslinga naudoti ir koreliacinę - regresinę analizę, kuri parodo tų kategorijų tarpusavio priklausomybę.

Analizuotoje literatūroje bei mokslininkų atliktuose tyrimuose tiesioginės užsienio investicijos vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, kurios buvo ir yra laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ir ekonominį augimą skatinančia sąlyga (Dunning, 1993; Hall ir Jones, 1999; Meyer, 2002; Unit ir Mustafa, 2007). Ekonominį augimą apibūdina pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų apimtys didėjimas per tam tikrą laiko tarpą arba, kitaip tariant, BVP augimas, todėl siekiant įvertinti TUI įtaką yra tikslinga ieškoti kiekybiškai išreikšto ryšio tarp TUI ir BVP struktūros, TUI ir užimtumo rodiklių. TUI struktūra įvertina, kurios ūkio šakos yra patraukliausios užsienio investuotojams, kas sąlygoja bendrą šalies ūkio struktūrą bei BVP dydį.

Siekiant atlikti visapusišką tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje, Estijoje bei Slovėnijoje analizę, nustatyti TUI ir pačių TUI srautus įtakojančių veiksnių poveikį Lietuvos, Estijos bei Slovėnijos ekonominiam augimui, buvo sudarytas bendras tyrimo modelis (žr. 7 pav.).

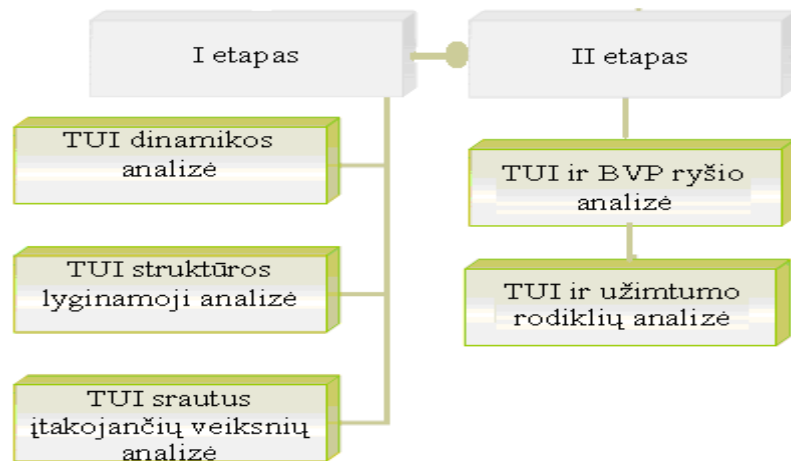
Šaltinis: sudaryta autorės

7 pav. Tyrimo modelis

Tyrimo tikslui pasiekti ir uždaviniams realizuoti tyrimas vykdomas keliais etapais:

- statistinių duomenų retrospektyvinė analizė, TUI lemiančių veiksnių analizė;
- TUI ir ekonominio augimo rodiklių priklausomybės analizė;

Tyrimo etapai detaliau pavaizduoti 8 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės

8 pav. Tyrimo etapai

I-ajame etape bus atliekama tiesioginių užsienio investicijų dinamikos analizė. Atliekant TUI struktūros lyginamąją analizę, bus tiriama, kaip skiriasi tiesioginių užsienio investicijų srautai į Lietuvą, Estiją ir Slovėniją, o atliekama vertikali analizė parodys, kaip kiekvienoje šalyje TUI pasiskirsto pagal atskiras pramonės šakas. Taip pat bus lyginamos šakos, pritraukiančios didžiausią kiekį tiesioginių užsienio investicijų.

Skirtingi TUI srautai Lietuvoje, Estijoje ir Slovėnijoje skatina daryti prielaidą, kad kiekviena iš šių šalių yra kažkuo įdomi investuotojams, tuo remiantis galima būtų teigti, kad ir TUI skatinantys veiksniai yra skirtingi. Todėl šiame etape atlikta loginė analizė, kurioje lyginami įvairūs šalių rodikliai, literatūroje apibūdinami kaip veiksniai, įtakojantys TUI pritraukimą.

II etapas. TUI ir ekonominio augimo rodiklių priklausomybės analizė. Šiame etape bus vykdoma koreliacinė - regresinė analizė, kuri leidžia apskaičiuoti bei įvertinti pasirinkto nepriklausomojo dydžio įtaką priklausomajam dydžiui (Valkauskas, 2005). Vienas iš būdų kiekybiškai išmatuoti ryšį tarp dviejų kintamųjų ir ryšio glaudumą - koreliacinė analizė naudojant tiesinės regresijos modelį: $y = a_0 + a_1 x_1 + \dots + a_n x_n$, kur koeficientai a_0, a_1, a_n apskaičiuojami mažiausių kvadratų metodu, kuris užtikrina geriausius koeficientų įverčius. Tiesinės koreliacijos koeficientas parodo, koks yra ryšys - teigiamas ar neigiamas - tarp dviejų kintamųjų. Regresijos koeficientas (a_1) parodo, kiek vienetų (jo matavimo vienetais) pasikeis rezultatinis kintamasis, faktoriniam kintamajam padidėjus vienu vienetu (Valkauskas, 2005). Jei šis koeficientas yra neigiamas, tai reiškia, kad ryšys tarp nagrinėjamų kintamųjų yra atvirkštinis, t.y. vienam didėjant, kitas mažėja. Kai koeficientas teigiamas - ryšys tiesioginis. Kuo reikšmė yra artimesnė 1 ar -1, tuo

ryšys yra glaudesnis. Interpretuojant tiesioginės koreliacijos koeficiento (r) reikšmes, naudojamosi tokiomis sąlygomis:

- ryšys silpnas, kai koreliacijos koeficiento (r) reikšmė kinta tarp 0,1 – 0,3;
- ryšys vidutinis, kai koreliacijos koeficiento reikšmė kinta tarp 0,31 – 0,5;
- ryšys pastebimas, kai koreliacijos koeficiento reikšmė kinta tarp 0,51 – 0,7;
- ryšys stiprus, kai koreliacijos koeficiento reikšmė kinta tarp 0,71 – 0,9;
- ryšys labai stiprus, kai koreliacijos koeficiento reikšmė kinta tarp 0,91 – 1.

Koreliacijos koeficientas parodo tiesinio ryšio glaudumą, todėl esant jo reikšmei artimai nuliui negalima teigti, kad koreliacinio ryšio iš viso nėra. Tam tikrais atvejais gali pasireikšti glaudus kreivinis ryšys (Valkauskas, 2005). Koreliacinio ryšio analizė vykdoma keliais etapais:

- nustatomas koreliacinio ryšio buvimo faktas;
- nustatoma ryšio kryptis ir forma t.y. apibūdinamas jos pobūdis;
- nustatoma ryšio lygtis, kuri apibūdina faktorinio požymio reikšmių ir rezultatinio požymio vidurkių tarpusavio santykį;
- nustatomas ryšio tamprumas.

Analizei naudojami šie rodikliai: tiesinės koreliacijos koeficientas, determinacijos koeficientas ir regresijos koeficientas. Skaičiavimai atliekami EXCEL funkcijomis:

1. Tiesinės koreliacijos koeficientas (funkcija Correl):

$$r_{xy} = \frac{\sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x_i - \bar{x})^2 \cdot \sum (y_i - \bar{y})^2}}$$

2. Determinacijos koeficientas (funkcija RSQ):

$$R^2 = 1 - \frac{\sum (y - \hat{y})^2}{\sum (y - \bar{y})^2}$$

Determinacijos koeficientas parodo, kokią dalį visos rezultatinio požymio variacijos nulemia faktorinis požymis (Čekanavičius ir Murauskas, 2002).

3. Regresijos koeficientas apskaičiuojamas (funkcija SLOPE):

$$b = \frac{n \sum xy - (\sum x)(\sum y)}{n \sum x^2 - (\sum x)^2}$$

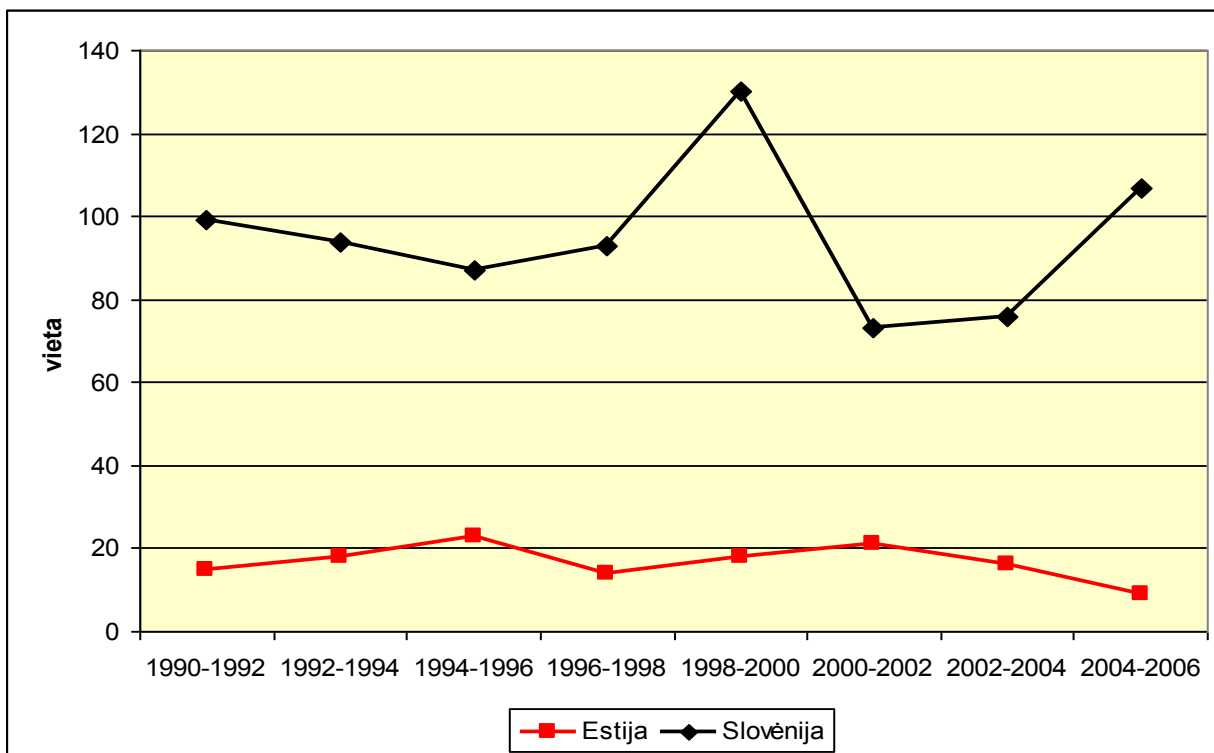
3. EMPIRINIS TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO LIETUVOS EKONOMIKOS PLĖTRAI TYRIMAS

Pirmiausiai šioje dalyje bus analizuojama tiesioginių užsienio investicijų dinamika ir struktūra Estijoje ir Slovėnijoje bei gauti rezultatai palyginami su antrame darbo skyriuje išanalizuota Lietuvos dinamika bei struktūra. Taip pat bus tiriama tiesioginių užsienio investicijų įtaka ekonominiams rodikliams: BVP bei nedarbui ir užimtumui. Gauti tyrimo rezultatai bus palyginami su teorinėje dalyje aprašytais autorių atliktais tyrimais.

3.1. Tiesioginių užsienio investicijų dinamika ir struktūra Estijoje ir Slovėnijoje

Tiesioginės užsienio investicijos vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, kurios buvo ir yra laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ir ekonominį augimą skatinančia sąlyga (Hall ir Jones, 1999; Meyer, 2002). Užsienio investicijų apimčiai ir veiksmingumui palyginti tarptautiniu mastu yra naudojami tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo ir potencialo indeksai, dėl šios priežasties pirmiausia bus analizuojamos, teorinėje dalyje aprašytų indeksų tendencijos Estijoje ir Slovėnijoje, bei gauti rezultatai palyginami su Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo ir potencialo indeksais. Ši tendencijų analizė daroma todėl, kad pasižiūrėti koks yra atsilikimas tarp TUI ir jas skatinančių veiksnių lyginant Lietuvą, Estiją bei Slovėniją. Šalys buvo pasirinktos panašios atsižvelgiant į geografinius, demografinius (gyventojų skaičius, gimstamumas) bei ekonominius rodiklius.

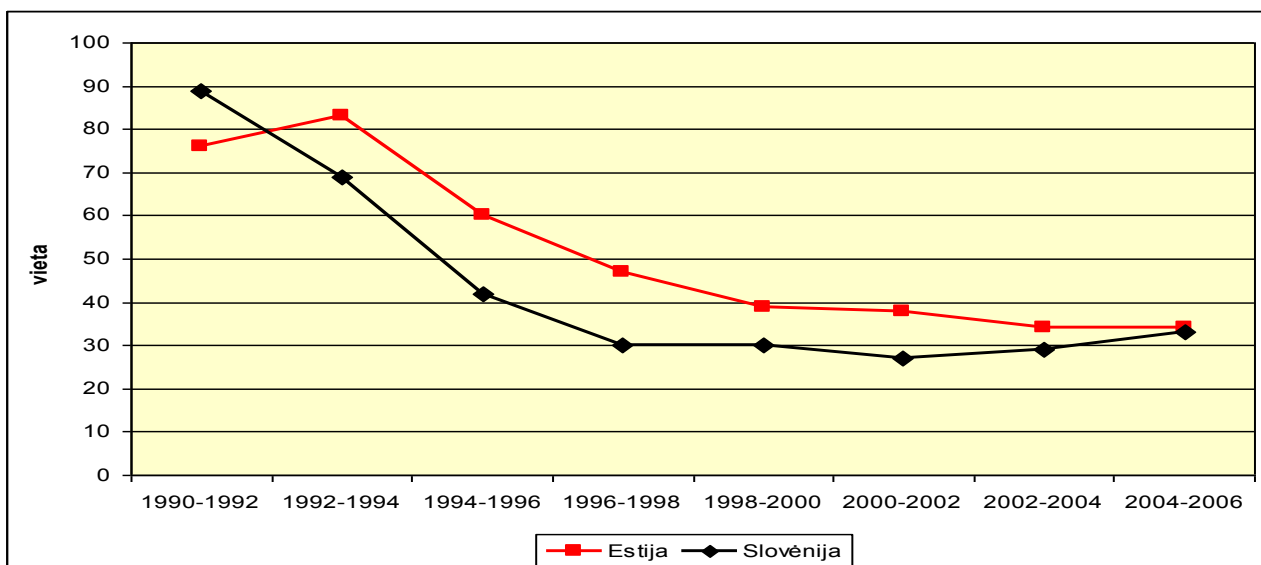
Pagal tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indeksą (žr. 9 pav.) Estija UNCTAD pasaulio šalių rangų lentelėje geriausią poziciją buvo pasiekusi 2004 – 2006 m., kai užėmė 9 vietą, Slovėnija daugiausia investicijų pritraukė į šalį 2000 – 2004 m, kai buvo užėmusi 52 ir 60 vietas. Tuo tarpu Lietuvoje geriausias pritraukimo indeksas buvo 1996 – 1998 m, kai Lietuva užėmė 27 vietą pasaulio šalių rangų lentelėje.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis UNSTAD internetinėje svetainėje pateikta statistika

9 pav. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indekso kitimo tempai 1990 – 2006 m.

Pagal tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksą (žr. 10 pav.) nuo 1994 m. Estijos TUI potencialo indeksas nuolat gerėja: pvz. 1994 – 1996 m. Estija užėmė 60 vietą UNCTAD pasaulio šalių rangų lentelėje, o 2002 – 2006 m. užėmė net 34 vietą. Slovėnijos užimamos vietos pagal TUI potencialo indeksą nuolat kinto: pvz. 1990 – 2002 TUI potencialo indeksas gerėjo, tačiau nuo 2002 metų pastebimas indekso kritimas, nes 2002 – 2004 m. Slovėnija užėmė 29 vietą UNCTAD pasaulio šalių rangų lentelėje, o 2004 – 2006 m. tik 33 vietą. Tuo tarpu Lietuvos užimamos vietos pagal TUI potencialo indeksą nuolat gerėjo 1998 – 2006 metais: pvz. 2004 – 2006 m. Lietuva užėmė net 38 vietą UNCTAD pasaulio šalių rangų lentelėje, tačiau Pabaltijo šalies, Estijos, nepavyko pralenkti.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis UNSTAD internetinėje svetainėje pateikta statistika

10 pav. Tiesioginių užsienio investicijų potencialo indekso kitimo tempai 1990 – 2006 m.

Apibendrinant šalių klasifikaciją pagal TUI pritraukimo ir potencialo indeksus buvo pastebėta, kad 2004 - 2006 metais Lietuva ir Estija buvo priskirtos šalių „lyderių“ grupei dėl aukšto potencialo bei pritraukimo indeksų, taigi, būtų galima daryti prielaidą, kad Lietuva bei Estija pasaulinių organizacijų klasifikacijose priskiriama prie pažangių TUI atžvilgiu šalių, tuo tarpu Slovėnija priskiriama šalių grupei „žemiau potencialo“, dėl žemo TUI pritraukimo indekso, nors pagal TUI potencialo indeksą Slovėnijos užimama vieta UNCTAD pasaulio šalių rangų lentelėje yra aukštesnė nei Lietuvos ir Estijos.

Nagrinėjant paskutiniųjų 2009 – 2008 metų TUI duomenis buvo pastebėta, kad nors Estija pagal gyventojų skaičių yra mažesnė valstybė nei Lietuva ir Slovėnija, tačiau pirmavo pagal bendrą sukauptą tiesioginių užsienio investicijų kiekį (žr. lentelę nr. 8)

8 lentelė

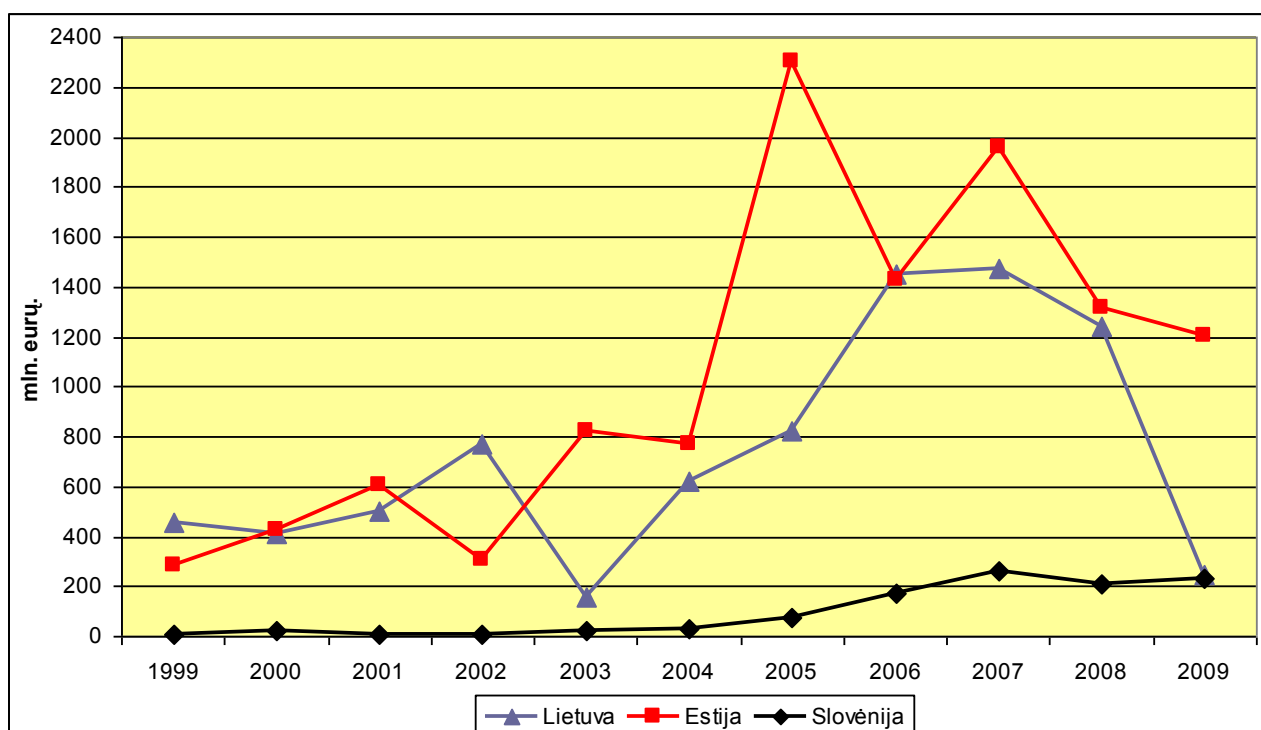
Šalių sukauptos tiesioginės užsienio investicijos ir jų palyginimas su BVP

Rodikliai	Lietuva	Estija	Slovėnija
2009 m. BVP veikusiomis kainomis (mln. eurų)	26649,7	13730,0	34894,0
TUI 2009 m. (mln. eurų)	9149,5	11268,3	6541,2
TUI 2008 m. (mln. eurų)	10282,6	11314,6	7230,4
TUI srautas per 2009 m. (mln. eurų)	-1133,1	-46,3	-689,2
TUI pokytis proc. (lyginant 2009 m. su 2008 m.).	-11,02	-0,41	-9,53
TUI srauto per 2009 m. palyginimas su 2009 m. BVP (mln. eurų)	-4,3	-0,3	-2,0
TUI 2009 m. tenkantis vienam gyventojui (eurų)	2731,4	8340,7	3228,8
TUI 2008 m. tenkantis vienam gyventojui (eurų)	3054,6	8375,0	3569,0

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos, Estijos, Slovėnijos statistikos departamentų, Estijos ir Slovėnijos centrinio banko bei Slovėnijos makroekonominės analizės ir vystymo instituto duomenimis

Didžiausios sukauptos tiesioginės užsienio investicijos 2010 m. sausio 1 dienai buvo Estijoje ir sudarė 11268,3 mln. eurų, kurios per 2009 metus nukrito tik 0,41 proc. lyginant su TUI kritimu kitose šalyse. 2009 metais didžiausias TUI kritimas buvo Lietuvoje, kur sukauptos tiesioginės užsienio investicijos sudarė 9149,5 mln. eurų, o mažiausiai TUI buvo sukaupta 2010 m. sausio 1 dienai Slovėnijoje - 6541,2 mln. eurų. TUI paskaičiuotų vienam šalies gyventojui 2010 m. sausio 1 d. daugiausia teko Estijoje – 8340,7 eurų, Slovėnijoje – 3228,8 eurų, o Lietuvoje tik 2731,4 eurų t.y. 3 kartus mažiau nei Estijoje.

Lyginant Lietuvos, Estijos ir Slovėnijos grynuosius TUI srautus į šalį 1999 – 2008 metais pastebėta, kad Estija per visą analizuojamą laikotarpį pritraukė daugiausiai grynujų investicijų į šalį – 11429,2 mln. eurų. (žr. 11 pav.)

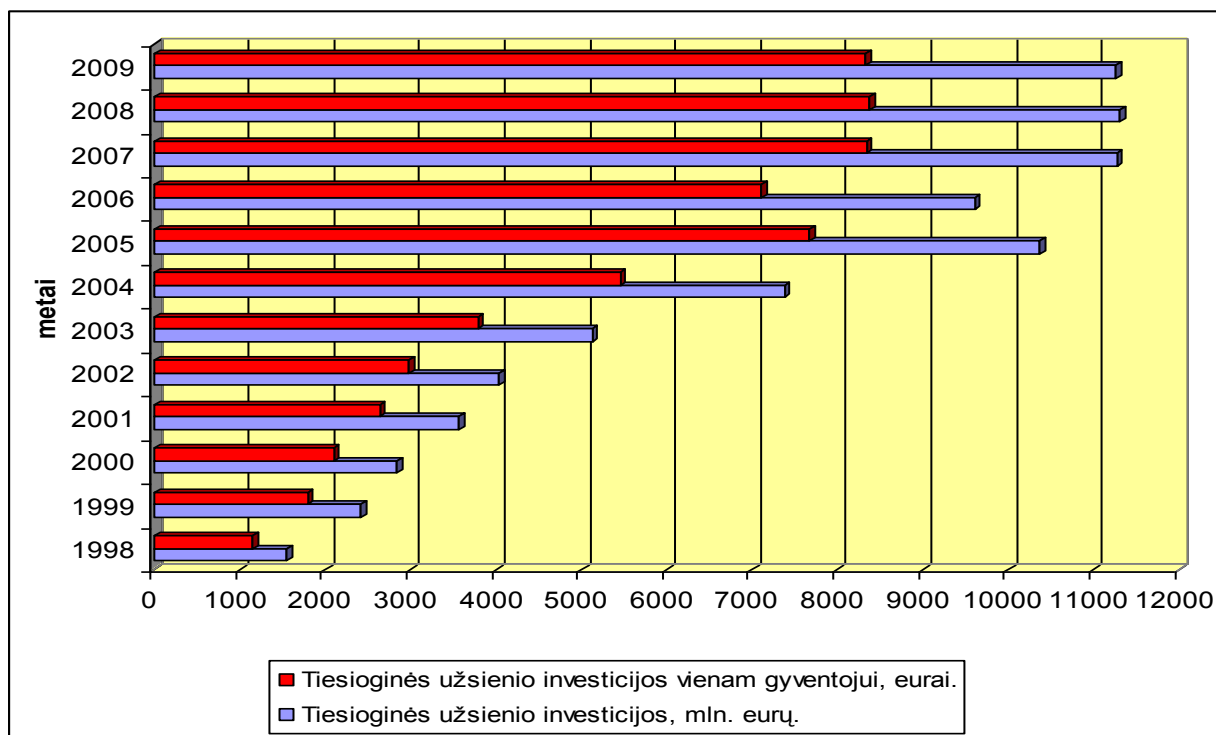
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento, Estijos ir Slovėnijos centrinio banko duomenimis

11 pav. TUI srautas per metus, mln. eurų (1999 - 2009 metais)

2000 metais daugiausiai grynujų TUI į šalį pritraukė Estija (140,4 mln. eurų) ir pastarosios 2000 m. sudarė viso 424,7 mln. eurų. Lyginant procentais Estiją su kitomis šalimis, buvo pastebėta, kad daugiausiai grynujų TUI į šalį pritraukė Slovėnija, kuri 2000 metai pritraukė 282,8 proc. daugiau grynujų TUI nei 1999 metais. Lietuva 2000 m. pritraukė panašiai grynujų TUI į šalį kaip Estija, viso 412,3 mln. eurų. Lietuvoje TUI srautai augo 2000 – 2002 ir 2003 – 2006 metais, o didžiausias TUI srauto pokytis per metus buvo 2004 ir 2006 metais: 2004 m. į šalį buvo pritraukta

289,6 proc. daugiau TUI nei 2003 m., o 2006 m. buvo pritraukta 175,3 proc. daugiau TUI nei 2005 m. 2006 m. grynosios TUI Lietuvoje sudarė 1448,17 mln. eurų. Estijoje daugiausia grynujų TUI į šalį buvo pritraukta 2004 – 2005 metais, kai per metus investicijos išaugo 198,68 proc. ir 2005 metais sudarė 2302,2 mln. eurų, tačiau sekančiais, 2006 metais, grynujų TUI srautas Estijoje krito 37,8 proc. ir sudarė tik 1431,7 mln. eurų. Antras ženklus investicijų kritimas Estijoje buvo 2008 m, kai TUI nukrito 32,9 proc. lyginant su 2007 m. ir sudarė 1317,4 mln. eurų. Nuo 2007 m. pastebimas grynujų TUI srautų mažėjimas Lietuvoje ir Estijoje. Tuo tarpu Slovėnijoje gryniesi TUI srautai nuo 1999 m. kilo, tik 2008 metais TUI krito 19,8 proc. (51,7 mln. eurų) lyginant su 2007 m., tačiau jau 2009 metais gryniesi TUI srautai pakilo 11,3 proc. (23,8 mln. eurų) lyginant su praėjusiais metais. Pažymėtina, kad vienintelėje šalyje, Slovėnijoje, gryniesi TUI srautai augo 2009 kai kitose analizuojamose šalyse ženkliai krito, ypatingai Lietuvoje kur grynasis TUI srautas 2009 metais krito 79,9 proc. lyginant su 2008 metais ir 2009 metais sudarė tik 250,39 mln. eurų.

Estijoje privatizacijos procesai, ženkliai įtakoję TUI srautus, prasidėjo anksčiau nei kitose Baltijos šalyse, todėl jau iki 1995 m. užsienio investuotojams buvo parduota nemažai objektų ir/ ar jų dalių (Runiewicz, 2005). Devintasis dešimtmetis, pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas, Estijai buvo ypač sėkmingas: dešimtmečio pradžioje ženkliai augo TUI, tačiau 1995 ir 1996 m. šiek tiek sulėtėjo, bet 1998 m. šoktelėjo daugiau nei 100 proc. lyginant su praėjusių metų laikotarpiu (Estijos statistikos departamentas) ir nuo tų metų didėjo (žr. 12 pav.).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Estijos centrinio banko duomenimis.

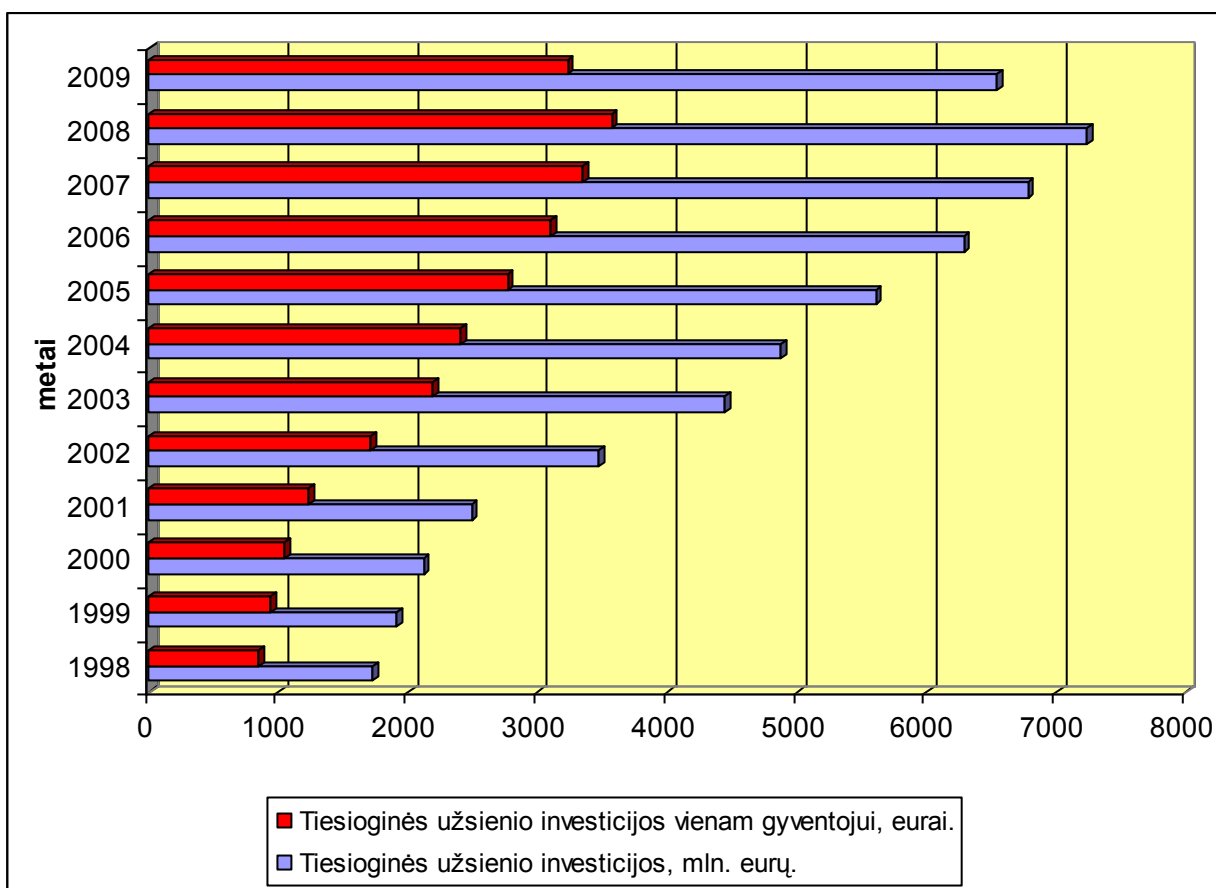
12 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Estijoje (1998 - 2009 metais)

Estijoje tiesioginės užsienio investijos nuosekliai augo 1998 – 2005 metais, vidutiniškai 4665,2 mln. eurų per metus ir 2005 m. sukauptos TUI Estijoje sudarė – 10 371,3 mln. eurų., tačiau 2006 m. pastarosios sumažėjo 7,28 proc. ir sudarė 9616,5 mln. eurų, tai buvo ženkliausias kritimas nuo 1998 m., o pasaulinės finansinės krizės metu krito tik 0,4 proc., 2009 m. Estijoje sukauptos TUI sudarė 11 268,3 mln. eurų. Panaši situacija ir pagal TUI vienam gyventojui: nuoseklus augimas buvo iki 2005 metų, vidutiniškai TUI vienam gyventojui padidėdavo 3453,15 euro per metus. 2007 – 2009 metais TUI vienam gyventojui buvo labai panašus: 2007 m. – 8350,9 eurai, 2008 m. – 8375 eurai, 2009 m. – 8340,7 eurai. Lyginant 2009 m. su 2008 m. TUI vienam gyventojui sumažėjo tik 0,4 proc.

Analizuojant TUI struktūrą pagal ekonominės veiklos rūšis Estijoje pastebėta, kad nuo 2000 m. finansinio tarpininkavimo sektoriui teko didžioji dalis visų investicijų: pvz. 2006 m. į šį sektorių buvo investuota 719,4 mln. eurų arba daugiau nei 30 proc. visų investicijų. 2009 m. tendencijos išlieka praktiškai panašios: 30 proc. visų TUI teko finansinio tarpininkavimo sektoriui, kur pastarosios sudarė – 1091,6 mln. eurų., lyginant su 2008 m. investicijos į šį sektorių pakilo 13,54 proc. 2009 m. taip pat padidėjo 4,93 proc. (4,32 mln. eurų) investicijos į pramonės sektorių lyginant su 2008 metais, daugiausiai šiame sektoriuje 2009 m. buvo investuota į elektros, dujų ir vandens tiekimą. Ženkliausiai investicijos 2009 m. krito žemės ūkio sektoriuje, net -608,4 mln. eurų, o pagal atkiras ekonomines veiklas, Estijos centrinio banko duomenimis, didžiausias kritimas pagal investicijas buvo didmenineje ir mažmeninėje prekyboje, nes 2009 m. grynosios tiesioginės investicijos į šią sritį smuko nuo plus 2,24 mln. eurų iki – 53,206 mln. eurų. Estijos centrinio banko duomenimis 2009 m. gruodžio mėn. pabaigoje daugiausiai visų TUI (39,7 proc.) yra investavę Švedai, viso – 4470,6 mln. eurų. Antroje vietoje pagal investavimą Estijoje buvo suomiai – 22,9 proc. (2584,9 mln. eurų). Taigi, didžioji dalis visų tiesioginių užsienio investicijų ateina iš skandinavijos šalių, didžiausia dalis lėšų investuota į paslaugų įmones (bankai ir ryšio įmonės).

Slovėnijoje, priešingai nei Estijoje, sukauptos tiesioginės užsienio investicijos nuosekliai didėjo 1998 – 2008 metais (žr. 13 pav), vidutiniškai 4264,25 mln. eurų per metus ir 2008 m. sukauptos TUI Slovėnijoje sudarė – 7230,4 mln. eurų. 1998 – 2001 m. investicijos į Slovėniją augo nežymiai, vidutiniškai 2057,73 mln. eurų per metus. Galima būtų daryti prielaidą, kad tokius žemus TUI srautus į šalį galėjo įtakoti faktas, kad Slovėnija nėra plačiai pripažįstama kaip patraukli šalis investicijoms dėl šių priežasčių:

- Slovėnija buvo jauna valstybė, pradedanti perėjimą prie rinkos ekonomikos;
- Slovėnija turėjo mažą vidaus rinką, todėl užsienio bendrovės turėdavo dėti daugiau pastangų nei kitos regione, kad laimėti tą pačią rinkos dalį (JAPTI, Slovėnijos viešojo įstaiga verslumo ir užsienio investicijoms).

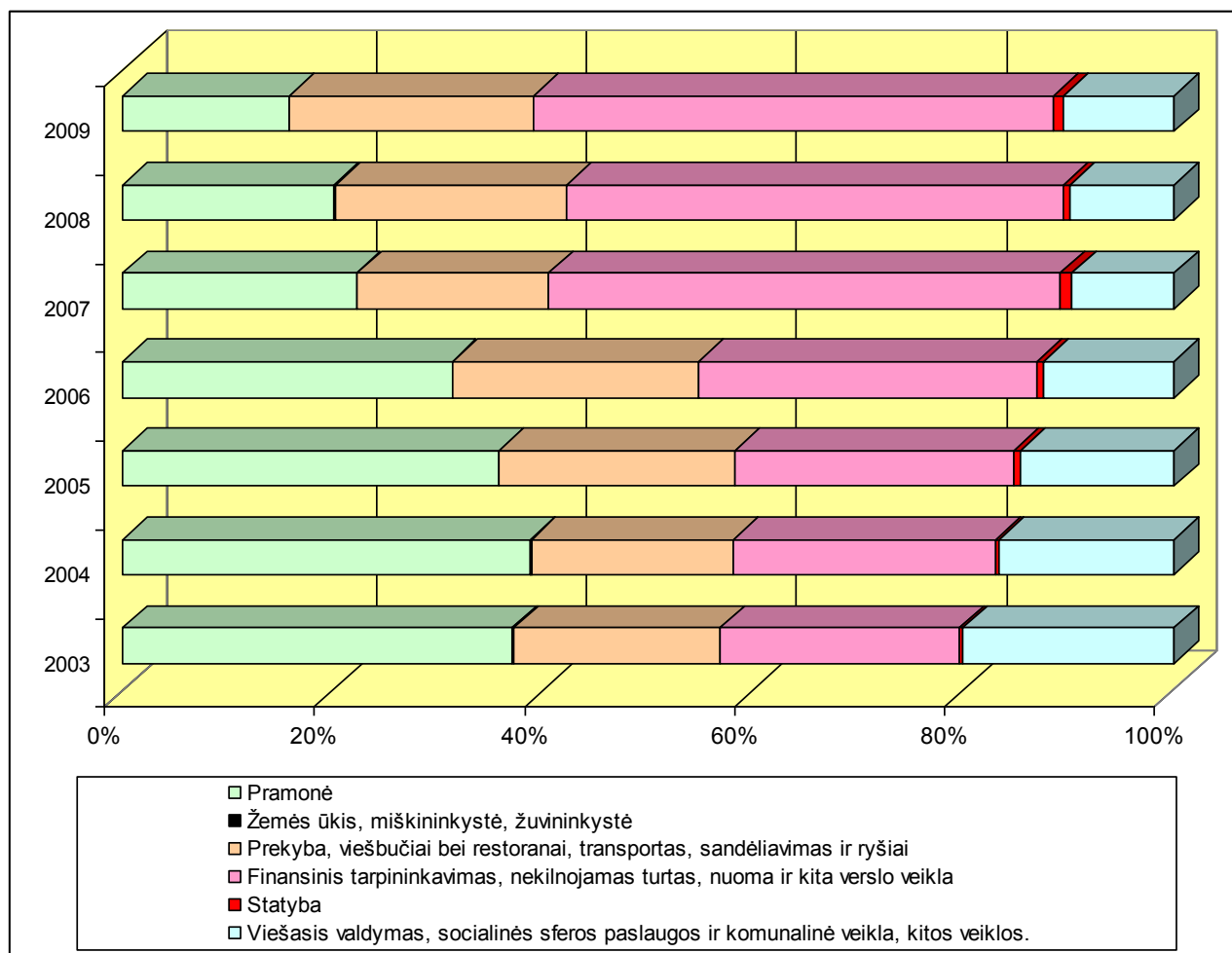
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Slovėnijos centrinio banko ir Slovėnijos makroekonominės analizės ir vystymo instituto duomenimis

13 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Slovėnijoje (1997 - 2009 metais)

2009 m. lyginant su ankstesniais metais tiesioginės užsienio investicijos Slovėnijoje sumažėjo 9,53 proc. ir sudarė – 6541,2 mln. eurų, tai buvo vienintelis TUI kritimas per 10 metų laikotarpį daugiausiai įtakotas pasaulinės finansų krizės. Analogiška situacija ir pagal TUI vienam gyventojui: investicijos nuosekliai didėjo 1998 – 2008 metais, vidutiniškai TUI vienam gyventojui padidėdavo 2104,9 eurai per metus, tačiau 2009 metais lyginant su ankstesniais metais tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui sumažėjo net 9,5 proc. ir sudarė 3228,8 eurų žmogui.

Analizuojant TUI struktūrą pagal ekonominės veiklos rūšis Slovėnijoje (žr. 14 pav.) pastebima, kad didžioji dalis tiesioginių užsienio investicijų 2003 – 2009 metais teko 2 sektoriams: pramonės bei finansinio tarpininkavimo, nekilnojamo turto, nuomos ir kitos verlo veiklos sektoriams. 2003 – 2005 metais svarbiausias sektorius, pritraukiantis daugiausiai užsienio investicijų buvo pramonė, kuris 2005 m. sudarė 35,81 proc. visų TUI, tačiau 2006 m. situacija pasikeitė kai tiesioginės užsienio investicijos pasiskirsto per 2 sektorius: pramonės (31,29 proc. visų TUI) bei finansinio tarpininkavimo, nekilnojamo turto, nuomos ir kitos verlo veiklos (32,21 proc. visų TUI). O nuo 2007 m. ženkliai pradeda dominuoti finansinio tarpininkavimo, nekilnojamo

turto, nuomos ir kitos verlo veiklos sektorius, pritraukęs (48,66 proc. visų TUI), tokį pasikeitimą galėjo įtakoti populiarėjančios finansinio tarpininkavimo paslaugos (pvz. bankai, gyvybės draudimo benrovės), didėjanti nekilnojamo turto paklausa bei pasiūla ir, žinoma, auganti šalies ekonomika.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Slovėnijos centrinio banko duomenimis

14 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis Slovėnijoje

2009 m. didžioji dalis užsienio investicijų teko finansinio tarpininkavimo, nekilnojamo turto, nuomos ir kitos verlo veiklos sektoriu, pritraukusiam 49,57 proc. visų TUI, antroje vietoje pagal investicijų pritraukimą yra prekybos, viešbučių bei restoranų, transporto, sandėliavimo ir ryšių sektorius (23,16 proc.), o mažiausiai TUI pagal ekonominės veiklos pasiskirstymą sudarė žemės ūkio, miškininkystės bei žuvininkystės (0,12 proc. visų TUI) ir statybos (0,93 proc.) sektorius.

Slovėnijos centrinio banko 2009 m. duomenimis 2008 metais daugiausiai visų TUI (47 proc.) buvo investavusi Austrija, viso – 5123,3 mln. eurų. antroje vietoje pagal investavimą Slovėnijoje buvo šveicarai – 11 proc. (1234,1 mln. eurų), taigi, didžioji dalis visų tiesioginių užsienio investicijų ateina iš kaimyninių šalių. Olandija ir Prancūzija investavo po 7 proc. visų

TUI., mažiausiai 2008 m. investavo Kroatija ir Liuksemburgas, po 3 proc. visų TUI. Lietuva Slovėnijoje ne tik, kad 2008 m. nieko neinvestavo, bet dar ir atsiėmė 1 mln. sukauptų TUI eurų.

Skirtingi TUI srautai Lietuvoje, Estijoje ir Slovėnijoje skatina daryti prielaidą, kad kiekviena iš šių šalių yra kažkuo įdomi investuotojams, tuo remiantis galima būtų teigti, kad ir TUI skatinantys veiksniai yra skirtingi, todėl siekiant atsakyti į klausimą, kodėl užsienio valstybės suinteresuotos investavimu Baltijos regione (konkrečiai Lietuvoje ir Estijoje) bei Slovėnijoje, investicijų priežastys grupuojamos į keletą grupių (Runiewicz, 2005).

- Regiono ekonominis augimas. Auganti ekonomika yra vienas pagrindinių investicinio klimato bruožų. XX a. pabaigoje sparčiai didėjo Baltijos šalių ekonominio augimo tempai, taip pat regionas buvo vertinamas kaip vienas sparčiausiai augančių pasaulyje. Tokį spartų augimą įtakojo didėjančios eksporto apimtys ir ženkliai išaugusi vidaus paklausa, ypatingai privačiame sektoriuje. Ypatingai per pastarąjį laikotarpį šalies ekonomika augo Slovėnijoje, tai daugiausiai įtakojo vidaus paklausa bei investicijos statybų sektoriuje. Ekspertų nuomone, slovėnija žymiai geriau tvarko su pasauline finansų krize, nei Estija ir Lietuva.
- Infliacija. Iki 2005 m. tiek Lietuvai, tiek Estijai sekėsi suvaldyti infliacinius procesus, kai tuo tarpu kitose šalyse, kurios ruošėsi tati ES narėmis, infliacija buvo aukštesnė nei vidutinė: pvz. Lenkijoje – 5,81 proc., Vengrijoje – 8,44 proc., Slovėnijoje – 7,91 proc. Pažymėtina, kad Slovėnija yra pirmoji šalis iš naujųjų ES narių, kuri įvykdė visus Matrihtio kriterijus ir nuo 2007 m. prisijungė prie euro zonos.
- Žmonių ištekliai. Vienas svarbiausių faktorių, lėmusių TUI, buvo mažesni gamybos kaštai, dėl sąlygiai pigios, tačiau kvalifikuotos darbo jėgos.

Išanalizavus Lietuvos, Estijos bei Slovėnijos tiesioginių užsienio investicijų dinamiką bei pasiskirstymą pagal ūkines veiklas pastebėta, kad 2008 – 2009 metų TUI duomenimis nors Estija pagal gyventojų skaičių yra mažesnė valstybė nei Lietuva ir Slovėnija, tačiau pirmavo pagal bendrą sukauptų tiesioginių užsienio investicijų kiekį, kurios 2009 m. sudarė 11268,3 mln. eurų, o mažiausia TUI 2009 m. buvo sukaupta Slovėnijoje - 6541,2 mln. eurų. Lyginant Lietuvos, Estijos ir Slovėnijos grynuosius TUI srautus į šalį 1999 – 2008 metais pastebėta, kad Estija per visą analizuojamą laikotarpį pritraukė daugiausiai grynujų investicijų į šalį, viso 11429,2 mln. eurų, tačiau vienintelėje Slovėnijoje 2009 m. gryniesi TUI srautai augo kai Estijoje ir Lietuvoje ženkliai krito. Remiantis atliktos analizės duomenimis, galima teigti, kad Lietuva tiek pagal užsienio investicijų pritraukimą, tiek skaičiuojant investicijas vienam gyventojui yra vis dar tarp atsiliekančių Europos Sąjungos šalių. Vertinant šalis tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymo aspektu pagal ekonomines veiklas pastebėta, kad 2009 m. didžioji dalis užsienio investicijų Estijoje bei Slovėnijoje teko finansinio tarpininkavimo, nekilnojamo turto, nuomos ir kitos verlos veiklos

sektoriui (1091,6 ir 3550,1 mln.euru), tuo tarpu Lietuvoje didžiausios TUI teko apdirbamajai gamybai (viso 4260,2 mln. eurų).

3.2. Tiesioginių užsienio investicijų įtaka Lietuvos, Estijos ir Slovėnijos ekonominiam augimui

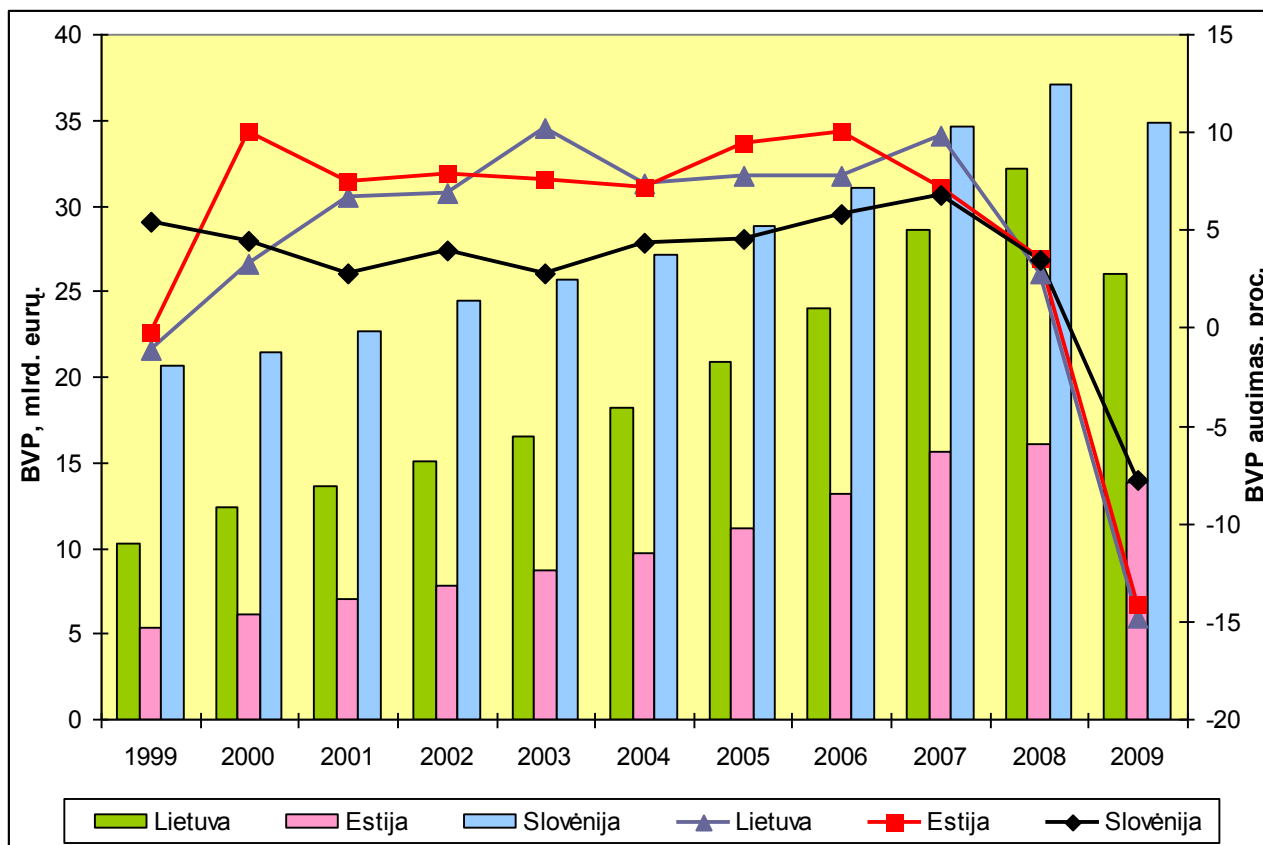
Šio skyriaus pirmoje dalyje tirsime priklausomybę tarp tiesioginių užsienio investicijų ir bendro vidaus produkto, ieškodami kiekybinio ryšio tarp BVP ir TUI struktūros Lietuvos, Estijos ir Slovėnijos šalyse. O skyriaus antroje dalyje Gautus tyrimo rezultatus lyginsime su su teorinėje dalyje aprašytais

Atlikus analizę ir įvertinus tiesioginių užsienio investicijų įtaką nedarbo ir užimtumo lygio rodikliams, galima teigti, kad TUI šiuos rodiklius veikia teigiama prasme: didėjant investicijoms Lietuvoje bei Estijoje, mažėja nedarbo bei didėja užimtumo lygiai. Slovėnijoje situacija ženkliai skiriasi: nors TUI ir įtakoja nedarbo lygio mažėjimą, tačiau TUI praktiškai nedaro įtakos užimtumo lygio didėjimui. Gauti tyrimo rezultatai patvirtina daugelio autorių (Madura, 1995; Glass ir Saggi, 1999; Samuolis, 2001; Shahzad, 2006 ir k.t.) teiginį, kad TUI įtaka darbo rinkai gali būti dvejopa: TUI pritraukimas gali sukurti naujų darbo vietų, tačiau tuo pačiu gali panaikinti senas darbo vietas.

3.2.1 Priklausomybės tarp TUI ir BVP vertinimas

Ekonominį augimą apibūdina pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų apimtys didėjimas per tam tikrą laiko tarpą arba kitaip tariant bendrojo vidaus produkto augimas, todėl siekiant įvertinti TUI efektyvumą, tikslinga ieškoti kiekybinio ryšio tarp BVP ir TUI struktūros. Norint atlikti išsamią tiesioginių užsienio investicijų ir BVP Lietuvos, Estijos ir Slovėnijos šalyse tarpusavio ryšio analizę, svarbu ištirti BVP augimo, struktūros kitimo tendencijas ir atlikti lyginamąją šio proceso analizę.

Remiantis Eurostat duomenimis Lietuvoje, Estijoje ir Slovėnijoje ekonomikos augimas pasiekė aukščiausią lygį 2008 m. (žr. 15 pav).

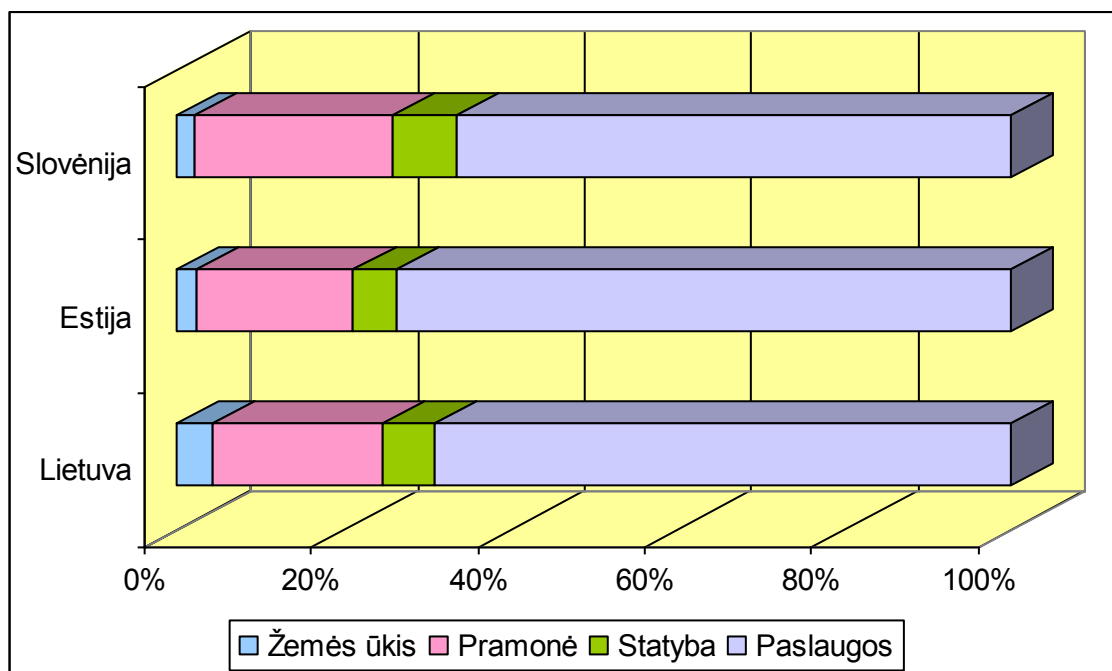

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis

15 pav. BVP ir jo augimo dinamika 1999 – 2009 metais

2008 m. didžiausias bendrasis vidaus produktas buvo Slovėnijoje, kuris sudarė 37,1 mlrd. eurų, Lietuvoje – 32,2 mlrd. eurų, Estijoje – 16,1 mlrd. eurų. Palyginus su praėjusių metų laikotarpiu, per 2007 m. sukurtas BVP išaugo: Lietuvoje 9,8 proc., Estijoje – 7,2 proc., Slovėnijoje – 6,8 proc. Galima būtų daryti prielaidą, kad ekonominį augimą visose šalyse lėmė namų ūkių vartojimo apimties augimas, išaugusi vidaus paklausa bei investicijų augimas. Tačiau 2009 metais, BVP augimas ženkliai krito: Lietuvoje 14,8 proc., kur BVP 2009 metais sudarė 26 mlrd. eurų, Estijoje – 14,1 proc., čia BVP 2009 metais sudarė 13,8 mlrd. eurų. Mažiausias BVP kritimas 2009 metais buvo Slovėnijoje, kur BVP krito 7,8 proc. lyginant su 2008 metais, tagi 2009 m. BVP Slovėnijoje sudarė 34,9 mlrd. eurų, tokį BVP kritimą visos šalyse 2009 metais įtakojo pasaulinė finansų krizė. Analizuojant BVP dinamiką per vienuolika metų (lyginant 2009 m. su 1999 m.), daugiausiai BVP išaugo Estijoje (56 proc.), vidutiniškai BVP padidėdavo 6,4 proc. per metus. Antroje vietoje pagal BVP augimo tempus – Lietuva, čia BVP vidutiniškai augo 5,6 proc. per metus, o nuo 1999 m. iki 2009 m. BVP Lietuvoje padidėjo 46,8 proc. Lyginant su Estija ir Lietuva mažiausiai BVP augo Slovėnijoje, vidutiniškai 4 proc. per metus, o nuo 1999 m. iki 2009 m. BVP Slovėnijoje padidėjo 36,5 proc.

Nagrinėjant BVP struktūrą pagal pagrindines veiklos rūšis (žr. 16 pav.), pastebėta, kad didžiausią dalį Lietuvoje, Estijoje bei Slovėnijoje sudarė paslaugų sektoriuje sukurtas BVP.

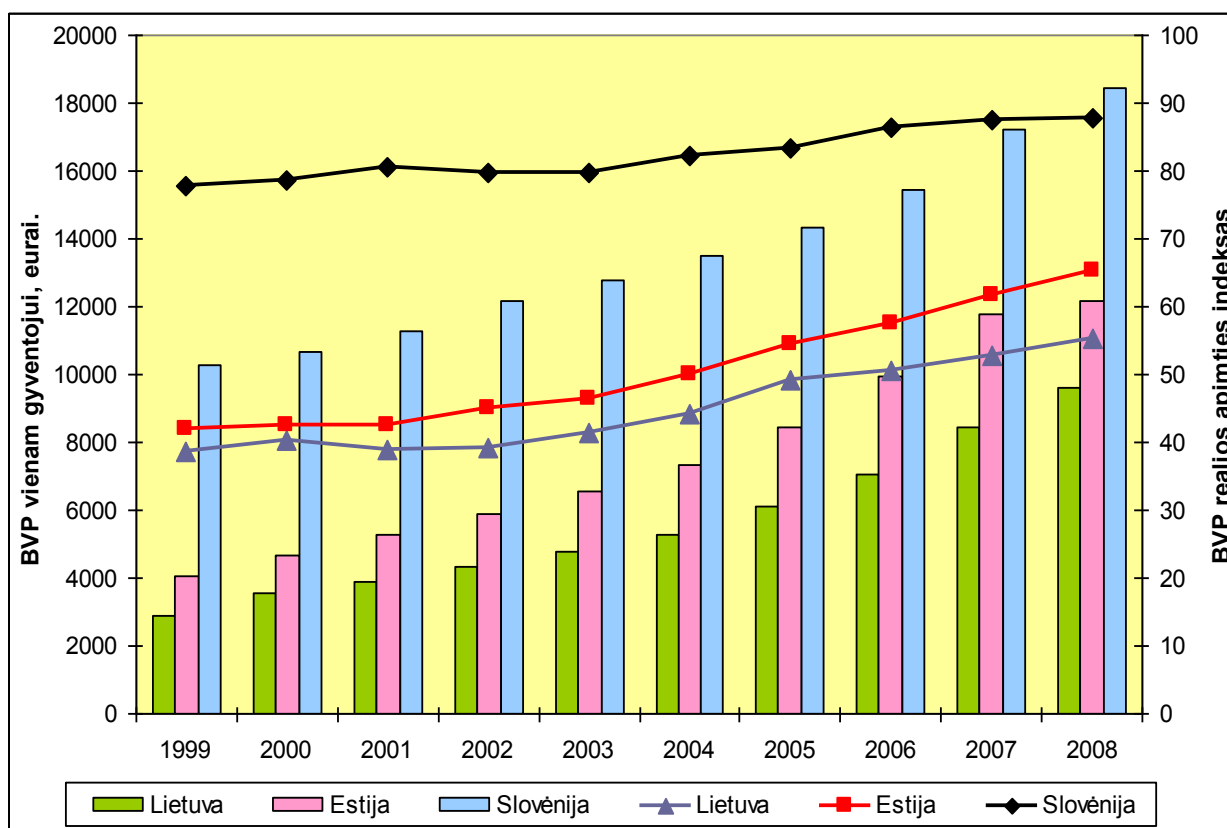

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis

16 pav. BVP struktūra pagal pagrindines veiklų grupes 2009 m.

Europos Sąjungos šalyse paslaugų sektoriuje vidutiniškai sukuriama 70 proc. BVP (Eurostat). Slovėnijos rodiklis panašus į ES – jos BVP sukurtas paslaugų sektoriuje 2009 m. sudarė 66,5 proc., Lietuvos ir Estijos rodikliai yra artimesni ES vidurkiui: Lietuvos – 69,1 proc., Estijos – 73,7 proc. Pramonės sektoriuje daugiausia BVP yra sukuriama Slovėnijoje, kur pastarasis sudaro 23,8 proc., Lietuvoje – 20,4 proc., o Estijoje tik – 18,9 proc. Mažiausiai BVP yra sukuriama žemės ūkio sektoriuje: Lietuvoje – 4,2 proc., Estijoje – 2,4 proc., Slovėnijoje – 2,1 proc. Pažymėtina, kad 2009 m. sukuriamas BVP tik žemės ūkio sektoriuje augo, aki kituose krito lyginant su 2008 m. duomenimis. 2009 m. statybos sektoriuje sukuriamas BVP lyginant su 2008 m. krito visose šalyse. Ženkiausias kritimas 2009 m. statybų sektoriuje buvo Slovėnijoje (43,3 proc.), kur 2009 m. statybų sektoriuje sukurtas BVP sudarė 7,6 proc., vis dėlto tai buvo didžiausias sukurtas BVP lyginant su kitomis šalimis, nes Lietuvoje 2009 m. statybų sektoriuje sukurtas BVP sudarė 6,3 proc., o Estijoje - tik 5,1 proc.

Nors pastaruoju metu Lietuvos, Estijos ir Slovėnijos šalių augimo tempai yra sulėtėję, tačiau kasmet artėja prie Europos Sąjungos šalių vidurkio (žr.17 pav).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento, Eurostat duomenimis

17 pav. BVP vienam gyventojui ir BVP realios apimties indeksas

Arčiausiai Europos Sąjungos narių (ES – 27) vidurkio yra Slovėnijos BVP, tenkančio vienam gyventojui¹, realios apimties indeksas, kuris 2008 metais buvo 90,9. Lyginant su 2008 m. šis indeksas pakilo 2,6 proc., o per paskutiniuosius 12 metų - 17 proc, (1997 m. indekas buvo – 77,7), vidutiniškai pakilo 1,4 proc. per metus. Lietuvos BVP, tenkančio vienam gyventojui, realios apimties indeksas 2008 metais buvo 61,9. Lyginant su 2008 m. šis indeksas pakilo 4,4 proc., tai buvo didžiausias pakilimas lyginant su Estija ir Slovėnija. Estijos BVP, tenkančio vienam gyventojui, realios apimties indeksas 2008 metais buvo 67,4. Lyginant su 2008 m. šis indeksas nukrito 2 proc., tačiau per paskutiniuosius 12 metų - pakilo net 60,9 proc, (1997 m. indekas buvo – 41,9). BVP, tenkančio vienam gyventojui, realios apimties indeksai yra kiekvienos šalies ekonominės gerovės požymis, pagal kurį šalys grupuojamos į labai dideles (kai indeksas > 125 proc. ES 27 vidurkio), dideles (kai indeksas tarp 100 ir 125 proc.), didesnes negu vidutines (kai indeksas tarp 75 ir 100 proc.), vidutines (kai indeksas tarp 50 ir 75 proc.) ir mažas (kai indeksas > 50 proc. ES 27 vidurkio) pajamas turinčias šalių grupes (Lietuvos statistikos departamentas).

¹ BVP, tenkančio vienam gyventojui, išreikšto perkamosios galios standartais, apimties indeksas pateikiamas lyginant su Europos Sąjungos (ES-27) vidurkiu (ES-27=100). Jeigu šalies indeksas yra aukštesnis nei 100, tokios šalies BVP vienam gyventojui lygis yra aukštesnis nei ES vidurkis ir atvirkščiai. Pagrindiniai rodikliai pateikiami perkamosios galios standartais t.y. bendra valiuta, kuri panaikina kainų lygių skirtumus ir leidžia atlikti realius BVP palyginimus tarp šalių (Eurostat).

Lietuva ir Estija 2008 m. pateko į vidutinės pajamos turinčių šalių grupę, kuriai taip pat priklauso Slovakija (72 proc.), Vengrija (64 proc.), Kroatija (63 proc.). Slovėnija 2008 m. priskiriama prie naujų ES valstybių narių, kuriose yra labiausiai išsivysčiusi ekonomika, nes gaunamos pajamos yra didesnės nei vidutinės ES27 vidurkio. Šiai grupei taip pat priskiriamas Kipras (96 proc.), Čekija (80 proc.) ir Malta (76 proc.). Pagal BVP vienam gyventojui eurais 2008 m. taip pat pirmavo Slovėnija, kur vienam gyventojui teko 18 454,5 eurų, 7,22 proc. daugiau nei 2007 m. Antroje vietoje pagal BVP vienam gyventojui eurais 2008 m. buvo Estija, kur vienam gyventojui teko 12 157,1 euro, o Lietuvoje tik – 9 589,6 euro, tačiau lyginant su 2007 m. pakilo – 11,72 proc., tai buvo didžiausias pakilimas per 2008 m. lyginant su Estija ir Slovėnija.

Siekiant įvertinti tiesioginių užsienio investicijų įtaką BVP augimui buvo skaičiuojamas koreliacijos koeficientas (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

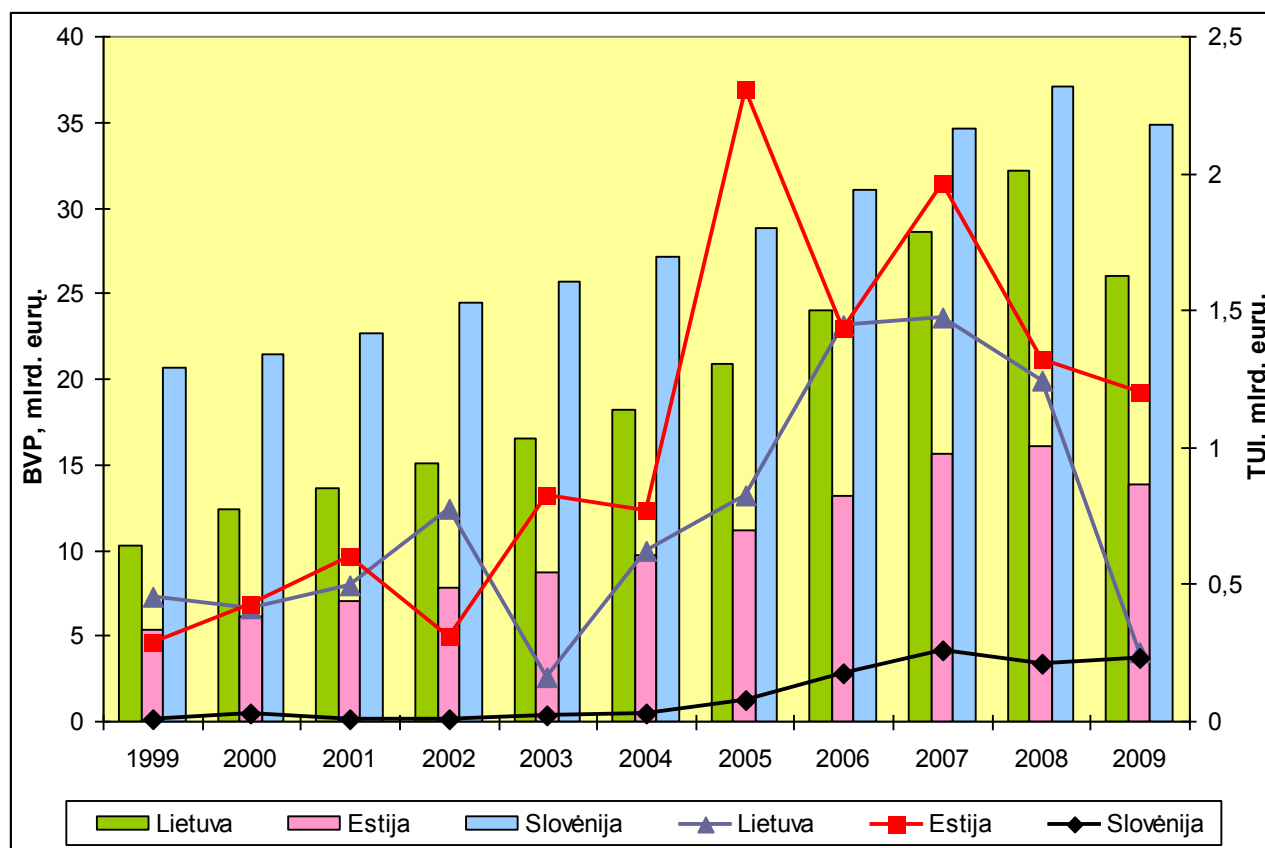
Ryšio tarp BVP ir TUI srautų priklausomybės įvertinimas

	Lietuva	Estija	Slovėnija
Koreliacijos koeficientas	0,5658	0,4151	0,9324
Ryšio įvertinimas	vidutinis, tiesioginis	silpnas, tiesioginis	Stiprus, tiesioginis
Regresijos koeficientas	6,4219	2,0968	40,05
Determinacijos koeficientas	0,3201	0,1723	0,8693

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos ir Estijos statistikos departamentų, Slovėnijos centrinio banko bei Eurostat duomenimis

Iš lentelėje pateiktų duomenų pastebime, kad visose trijose šalyse koreliacijos koeficientas yra teigiamas, taigi tarp grynujų tiesioginių užsienio investicijų srautų į šalį ir BVP augimo yra tiesioginė priklausomybė, kitaip tariant didėjant TUI srautų apimtims auga ir BVP. Gauti tyrimo rezultatai patvirtina G. Unit ir Y. Mustafa (2007) išvadą, kad TUI daro įtaką investicijas priimančios šalies ekonominiam augimui. Nair – Reichert, Weinhold (2001) atlikto tyrimo metu taip pat buvo nustatyta, kad TUI yra efektyviausia priemonė skatinanti ekonomikos augimą. Šias išvadas patvirtino ir kitų autorių atlikti tyrimai (Scharler, 2007; Baharumshah ir Thanoon, 2006; Berthelemy ir demurger, 2000). Ryšio stiprumas skirtingas visose šalyse, daugiausiai TUI srautai įtakoja Slovėnijos (koreliacijos koeficientas - 0,9324) BVP augimą, mažiau TUI srautų augimas įtakoja Lietuvos (koreliacijos koeficientas - 0,5658) BVP, o mažiausiai yra įtakojamas TUI srautų BVP augimas Estijoje (koreliacijos koeficientas – 0,4151).

Apskaičiavus koreliacijos koeficientą, skaičiuojamas regresijos lygties krypties koeficientas, kuris parodo, kiek vienetų (jo matavimo vienetais) pasikeis rezultatinis kintamasis, faktoriniam kintamajam padidėjus vienu vienetu, taigi parodys priklausomybės kryptį bei pokyčio mastą. Naudojant Microsoft Excel programos Slope funkciją gauti rezultatai pateikti 9 lentelėje. Daugiausiai BVP padidės Slovėnijoje (40,05 eurai), TUI padidėjus 1 euru, Lietuvos atveju – atitinkamai 6,42 eurai. Mažiausiai BVP kistų Estijoje, nes grynosioms TUI padidėjus 1 euru BVP padidėtų tik 2,09 euro. Determinacijos koeficientas parodo, kiek procentų BVP variacijos paaiškinama TUI kitimu, tai reiškia, kad Slovėnijos atveju 87 proc. BVP variacijos yra paaiškinama TUI kitimu, Lietuvos atveju – 32 proc., o Estijos – tik 17 proc. Lyginant absoliučius dydžius (žr. 18 pav.) pastebime, kad visų trijų analizuojamų šalių BVP ir TUI srautų kitimo tendencijos nors ir panašios, tačiau tiesioginių užsienio investicijų svyravimai Lietuvoje, Estijoje bei Slovėnijoje skirtingais metais yra gana dinamiški ir kinta skirtingu tempu nei BVP.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos, Estijos, Latvijos statistikos departamentų bei Eurostat duomenimis

18 pav. BVP ir TUI srautų pokyčiai 1999 – 2009 metais

Tačiau gauti rezultatai neparodo realios situacijos, kaip TUI įtakoja ekonominę plėtrą, nes TUI atskirose ūkio šakose gali skirtingai veikti bendrą ekonomikos augimą, o kai kurios investicijos

ši augimą gali net stabdyti. Todėl tikslinga yra ieškoti kiekybinio ryšio tarp BVP ir TUI atskiruose ūkio sektoriuose. Atliekant šią analizę, visos veiklos buvo suskirstytos į šias grupes:

- Žemės ūkis, miškininkystė, žuvininkystė;
- Pramonė;
- Statyba;
- Prekyba, viešbučiai ir restoranai, transportas, sandėliavimas ir ryšiai;
- Finansinis tarpininkavimas, nekilnojamas turtas, nuoma ir kita verslo veikla;
- Viešasis valdymas, socialinės sferos paslaugos ir komunalinė veikla, kitos veiklos.

Šalių statistikos departamentai TUI ir BVP rodiklius pateikia grupuodami pagal atskiras veiklas ir kiekvienoje šalyje apjungimas skiriasi, tačiau siekiant suvienodinti analizuojamų šalių veiklas buvo gautas toks skirstinys. Analizei naudoti duomenys: BVP atskirose veiklų grupėse ir sukauptos TUI 2003 – 2009 metais. Gauti rezultatai pateikiami 4 priede.

Apibendrinant galima teigti, kad ryšys tarp sukauptų tiesioginių užsienių investicijų ir BVP yra silpnesnis nei anksčiau nagrinėtas ryšys tarp BVP ir TUI srautų: Estijoje ir Slovėnijoje ryšys yra vidutinis ir teigiamas, tai reiškia, kad du ekonominiai rodikliai yra pastebimai susiję, o Lietuvoje nors ryšys yra silpnas, bet teigiamas, tai reiškia, kad du ekonominiai rodikliai taip pat yra susiję, tik žymiai silpniau. Analizuojant ryšį tarp sukauptų TUI ir BVP atskirose ūkio šakose, pastebimą, kad tiesioginės užsienio investicijos labiausia įtakoja BVP: Lietuvoje – viešojo valdymo, socialinės sferos paslaugų ir komunalinės veiklos bei kitų veiklų, taip pat finansinio tarpininkavimo, nekilnojamo turto, nuomos ir kitose verslo veiklose, nes minėtuose sektoriuose ryšys yra stiprus. Estijoje – statybos, finansinio tarpininkavimo bei prekybos sektoriuose, nes ryšys tarp BVP ir TUI taip pat yra stiprus. Slovėnijoje – finansinio tarpininkavimo, nekilnojamo turto, nuomos ir kitose verslo veiklose, taip pat prekybos, viešbučių ir restoranų, transporto, sandėliavimo bei ryšių sektoriuje, čia ryšys labai stiprus. Determinacijos koeficientas rodo, kad TUI kitimu vidutiniškai yra paaiškinama 39 proc. variacijos.

3.2.2. TUI įtaka nedarbo ir užimtumo lygiams užsienio šalyse

Analizuotoje teorinėje literatūroje bei mokslininkų atliktuose tyrimuose pastebėta, kad tiesioginių užsienio investicijų įtaka darbo rinkai ir jos rodikliams gali būti dvejopa: iš vienos pusės investicijų didėjimas skatina naujų darbų vietų kūrimą, užsienio investuotojai yra linkę skirti daugiau dėmesio darbuotojų kvalifikacijai kelti, naujiems darbo įgūdžiams formuoti, tačiau iš kitos pusės dažnai pasitaiko situacijų, kai atėjus užsienio investuotojams, kuriamos naujos arba restruktūrizuojamos jau esamos įmonės, diegiant naujas, žymiai efektyvesnias technologijas, kurios

yra mažiau imlios žmonių darbui. Tokiu atveju TUI atėjimas sumažina dirbančiųjų skaičių, kitaip triant, didina nedarbo lygį.

Tiriant TUI įtaką užimtumo ir nedarbo lygiams, naudojamas sukauptų tiesioginių užsienio investicijų rodiklis.

Atlikus tarpusavio priklausomybės analizę (žr. 10 lentelę) tarp tiesioginių užsienio investicijų ir nedarbo lygio Lietuvoje, Estijoje bei Slovėnijoje paaiškėjo, kad rodiklių tarpusavio ryšys yra neigiamas t.y. didėjant vienam rodikliui, kitas rodiklis mažėja. Rementis atliktos analizės rezultatais, galima teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos nedarbo lygį įtakoja teigiamalinkme t.y. pastarosioms didėjant, nedarbo lygis mažėja.

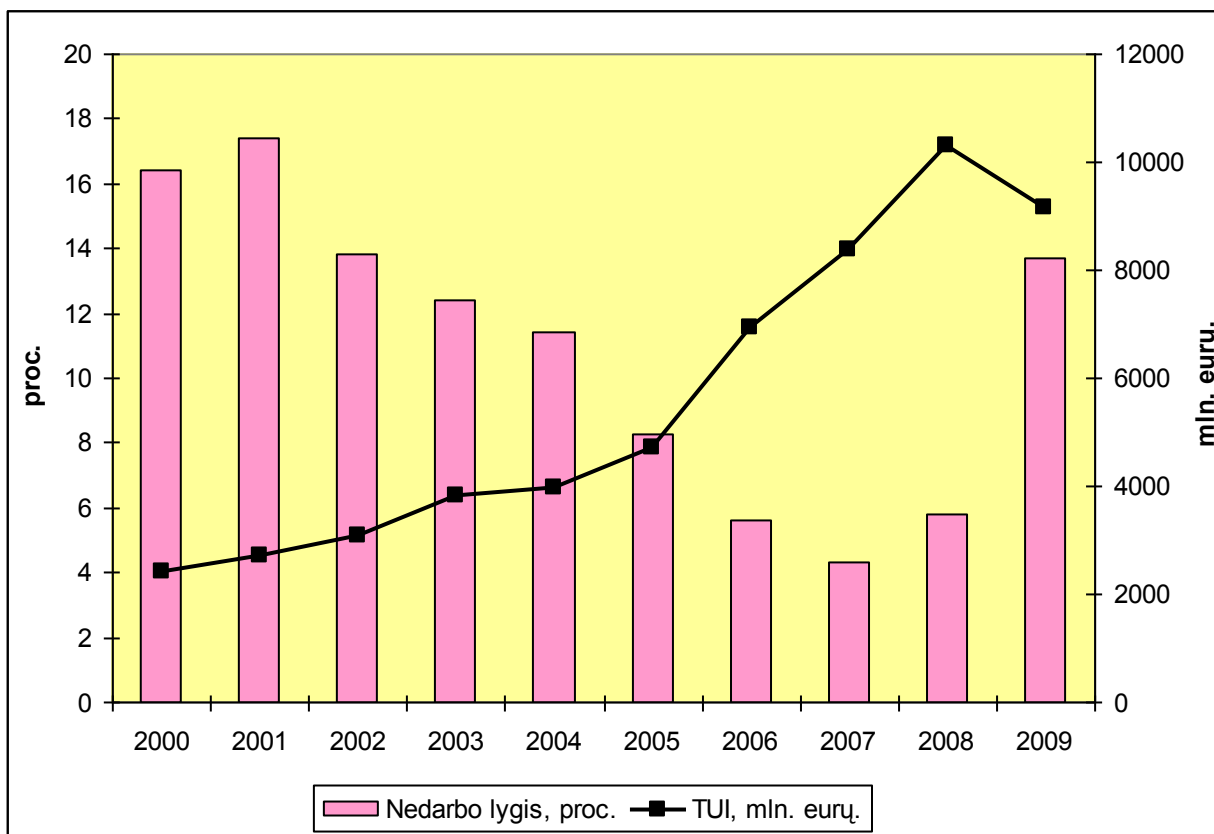
10 lentelė

TUI ir užimtumo bei nedarbo lygio priklausomybės analizė

	Užimtumo lygis			Nedarbo lygis		
	Lietuva	Estija	Slovėnija	Lietuva	Estija	Slovėnija
Koreliacijos koficientas	0,5800	0,5513	0,4426	-0,6826	-0,5262	-0,4404
Determinacijos koficientas	0,3364	0,3039	0,0195	0,4659	0,2769	0,1939

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis

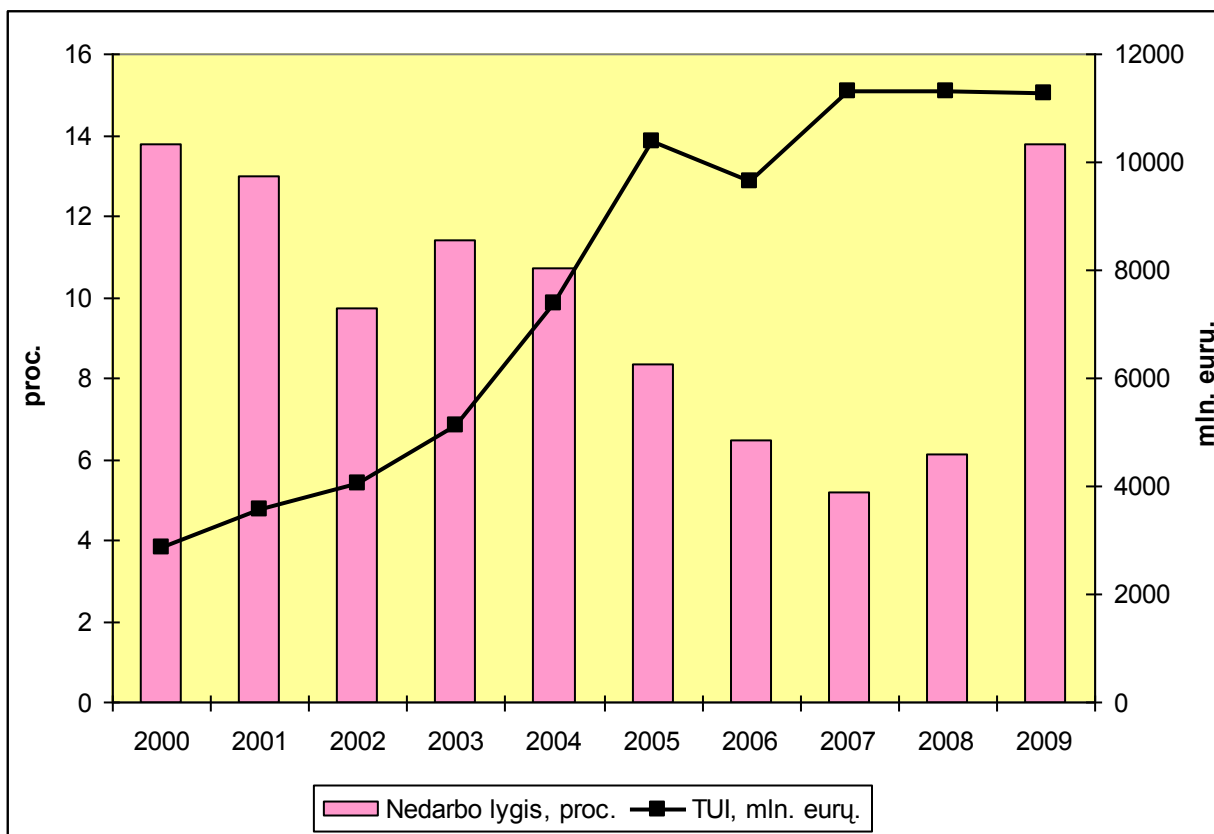
Daugiausiai nedarbo lygio mažėjimas lyginant su kitomis šalimis yra įtakojamas tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje, nes koreliacijos koficientas tarp minėtų rodiklių šioje šalyje yra -0,6826 ir tai reiškia vidutinį šių rodiklių ryšį. Gautas neigiamas koreliacijos koficientas tarp TUI ir nedarbo lygio šiuo atveju yra vertinamas teigiamai, kadangi nedarbas šalyje yra nepageidaujamas, todėl šį rodiklį įvairiomis priemonėmis stengiamasi mažinti. Determinacijos koficientas rodo, kad šiuo atveju TUI lemia 47 proc. nedarbo lygio variacijos. Lietuvos nedarbo lygio ir TUI, išreikštų mln. eurų, absoliutiniai dydžiai pavaizduoti 19 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento bei Eurostat duomenimis

19 pav. TUI ir nedarbo lygio kitimas Lietuvoje

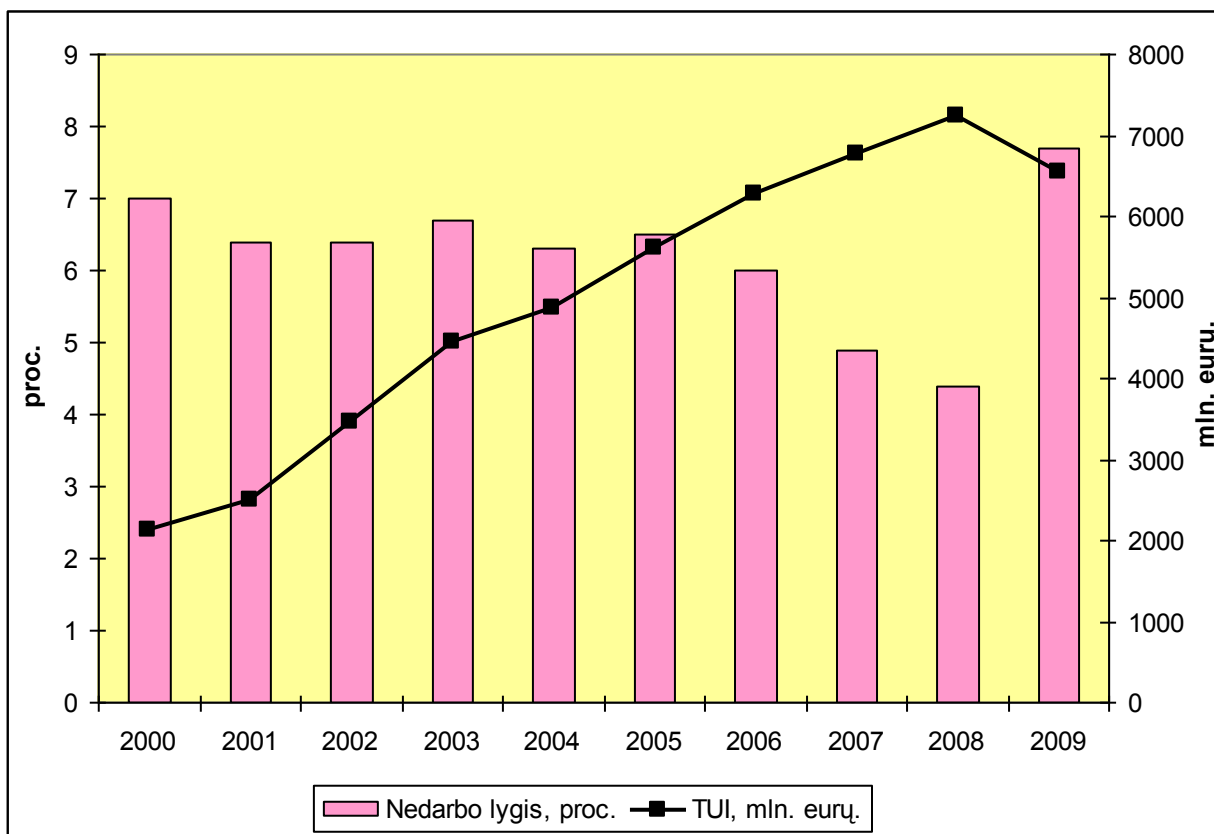
Kaip ir Lietuvoje, taip ir Estijoje yra vidutinis ryšys tarp TUI ir nedarbo lygio, tačiau koreliacijos koeficientas tarp šių dviejų dydžių Estijoje yra tik $-0,5262$. Silpnesnę minimų rodiklių priklausomybę Estijoje nei Lietuvoje galima paaiškinti netolygiu nedarbo lygio mažėjimu: 2003 m. Estijoje nedarbo lygis didėjo, tuo tarpu Lietuvoje – mažėjo. Gautas koreliacijos koeficientas reiškia vidutinę dviejų rodiklių priklausomybę, pagal kurią galėtume teigti, kad didėjančios tiesioginės užsienio investicijos į šalį mažina nedarbo lygį Estijoje, o TUI kitimu galima paaiškinti 28 proc. nedarbo lygio kitimo. Estijos nedarbo lygio ir TUI, išreikštų mln. eurų, absoliutiniai dydžiai pavaizduoti 20 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Estijos centrinio banko bei Eurostat duomenimis

20 pav. TUI ir nedarbo lygio kitimas Estijoje

Koreliacijos koeficientas, rodantis priklausomybę tarp TUI ir nedarbo lygio Slovėnijoje yra - 0,4404, tai rodo silpną ryšį tarp dviejų rodiklių ir lyginant su kitomis valstybėmis t.y. Lietuva bei Estija ryšys šioje šalyje yra silpniausias. Tai taip pat būtų galima paaiškinti skirtingais rodiklių kitimo tempais: nagrinėjamo laikotarpio pradžioje TUI nuolat augo iki 2008 m., kai tuo tarpu nedarbo lygis pradėjo mažėti tik 2006 – 2008 metais, o 2009 m. tiesioginės užsienio investicijos sparčiau krito nei nedarbo lygis (žr. 21 pav.).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Slovėnijos centrinio banko bei Eurostat duomenimis

21 pav. TUI ir nedarbo lygio kitimas Slovėnijoje

Tiesioginių užsienio investicijų kitimas Slovėnijoje paaiškina tik 19 proc. nedarbo lygio variacijos, taigi būtų galima daryti prielaidą, kad nedarbo lygiui Slovėnijoje ženkliai didesnę įtaką daro kiti veiksniai lyginant su Lietuva ir Estija, kuriose nedarbo lygio mažėjimas yra vidutiniškai įtakojamas tiesioginių užsienio investicijų šalyje.

Nagrinėjant tiesioginių užsienio investicijų ir užimtumo lygio sąveiką nustatyta, kad stipriausias ryšys tarp šių dviejų rodiklių vėlgi yra Lietuvoje – koreliacijos koeficientas čia yra – 0,5800, taigi ryšys yra teigiamas ir vidutiniškai stiprus. Regresijos koeficientas rodo, kad TUI padidėjus 1 euru, užimtumo lygis pakistų 8,53 proc. tai parodo, kad užsienio investicijos yra reikšmingos Lietuvos užimtumui, tačiau determinacijos koeficientas rodo, kad TUI kitimu galima paaiškinti tik 34 proc. užimtumo lygio variacijos.

Vertinant TUI ir užimtumo lygio tarpusavio priklausomybę Estijoje, pastebime, kad ryšys tarp šių rodiklių yra vidutiniškai stiprus kaip Lietuvoje, nes koreliacijos koeficientas yra 0,5513. silpniausias ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų ir užimtumo lygio yra Slovėnijoje, kur koreliacijos koeficientas yra 0,4426, tačiau determinacijos koeficientas rodo, kad TUI kitimu galima paaiškinti tik 0,02 proc. užimtumo lygio variacijos.

Atlikus analizę ir įvertinus tiesioginių užsienio investicijų įtaką nedarbo ir užimtumo lygio rodikliams, galima teigti, kad TUI šiuos rodiklius veikia teigiama prasme: didėjant investicijoms Lietuvoje bei Estijoje, mažėja nedarbo bei didėja užimtumo lygiai. Slovėnijoje situacija ženkliai skiriasi: nors TUI ir įtakoja nedarbo lygio mažėjimą, tačiau TUI praktiškai nedaro įtakos užimtumo lygio didėjimui. Gauti tyrimo rezultatai patvirtina daugelio autorių (Madura, 1995; Glass ir Saggi, 1999; Samuolis, 2001; Shahzad, 2006 ir k.t.) teiginį, kad TUI įtaka darbo rinkai gali būti dvejopa: TUI pritraukimas gali sukurti naujų darbo vietų, tačiau tuo pačiu gali panaikinti senas darbo vietas.

IŠVADOS

1. Literatūroje, analizuojant tiesiogines užsienio investicijas, išskiriamas dvejopas poveikis ekonomikos augimui: teigiamas ir neigiamas. TUI didina ekonomikos augimą, nes į priimančią šalies gamybos procesą integruojami nauji išteklių ir technologijos, tačiau priimančios šalies gali sulaukti ir neigiamo efekto, kai užsienio investicijos gali sukelti šalies ūkio ekonomikos sumaištį. Stipri šalies priklausomybė nuo užsienio investuotojų byloja apie šalies nesavarankiškumą, prarandama materialinių ir žmogiškųjų išteklių rinkos kontrolė.
2. Išanalizavus Lietuvos, Estijos bei Slovėnijos tiesioginių užsienio investicijų dinamiką ir pasiskirstymą pagal ūkines veiklas pastebėta, kad Estija pirmavo pagal bendrą sukauptų ir grynąjų TUI srautų kiekį 2009 metais, tačiau vienintelėje Slovėnijoje 2009 m. gryniesi TUI srautai augo kai Estijoje ir Lietuvoje ženkliai krito. Vertinant šalis tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymo aspektu pagal ekonomines veiklas pastebėta, kad 2009 m. didžioji dalis užsienio investicijų Estijoje bei Slovenijoje teko finansinio tarpininkavimo, nekilnojamo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos sektoriui, o Lietuvoje – apdirbamajai gamybai.
3. Sudarytas empirinis tiesioginių užsienio investicijų tyrimo modelis, kuriuo investicijų įtaka šalies ekonomikai nagrinėjama per kiekybiškai išreikštą ryšį tarp TUI ir BVP struktūros, TUI ir užimtumo rodiklių. TUI struktūra įvertina, kurios ūkio šakos yra patraukliausios užsienio investuotojams, kas sąlygoja bendrą šalies ūkio struktūrą bei BVP dydį.
4. Visose trijose valstybėse tarp grynąjų tiesioginių užsienio investicijų srautų į šalį ir BVP augimo yra tiesioginė priklausomybė. Didėjant TUI srautų Lietuvoje apimtims auga ir BVP dydis. Labiausiai Lietuvoje TUI įtakoja BVP viešojo valdymo ir socialinių paslaugų sektoriuje bei finansinio tarpininkavimo ir nekilnojamo turto sektoriuose. Atlikus analizę ir įvertinus tiesioginių užsienio investicijų įtaką nedarbo ir užimtumo lygio rodikliams, galima teigti, kad TUI šiuos rodiklius veikia teigiama prasme: didėjant investicijoms Lietuvoje bei Estijoje, mažėja nedarbo bei didėja užimtumo lygiai. Slovėnijoje situacija ženkliai skiriasi: nors TUI ir įtakoja nedarbo lygio mažėjimą, tačiau TUI praktiškai nedaro įtakos užimtumo lygio didėjimui.

GRAŽULYTĖ - MAŽEIKIENĖ, Agnė. (2009) Evaluation of Foreign Direct Investment Influence on the Development of the Lithuanian Economy. MBA* Graduation Paper. Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University. p.71

S U M M A R Y

The theme relevance and necessity of its decision.

Lithuania under the attraction of foreign investment is still lagging behind the European Union countries, and the calculation of investment per capita in new EU member states as well as Lithuania took a low position.

The object of search work – to investigate the impact of foreign direct investment in Lithuania's economic development.

The goals of the work:

- Based on analysis of scientific literature, to reveal the impact of FDI on economic development.
- Analyze Lithuania, Estonia and Slovenia, the dynamics of foreign direct investment and distribution business segments.
- Carried out on foreign direct investment in the theoretical work and empirical analysis based on a study of foreign direct investment affect economic development model for the study.
- Identify the impact of foreign direct investment in Lithuania's GDP and employment growth and the results compared with Estonia and Slovenia, the results obtained.

The main results of the research.

Analysis of foreign direct investment, released a two-fold impact on growth: positive and negative. FDI increases economic growth, as the host country's production process incorporating new resources and technologies, but investment in the host country can receive and the adverse effect of foreign investment may lead to confusion in the country's agricultural economy. The strong dependence of the country from foreign investors show the dependency of the country, the loss of material and human resources to control the market.

The structure and largeness of work. The search work consists of introduction, three parts and conclusions. The main working materials described on 71 pages, including 10 charts and 21 pictures. The list of literature consists of 91 sources.

LITERATŪRA

Moksliniai literatūros šaltiniai:

1. ACCOLLEY, D. (2008). The determinants and impacts of foreign direct investment. Economic dissertation. London: London Metropolitan university.
2. ALVARO, L. (2003). Foreign direct investment and growth: does the sector matter? Boston: Harvard business school.
3. ARTIGE, L.; NICOLINI, R. (2005). Evidence on the determinants of foreign direct investment: the case of three European regions. CREPP working paper. Research center on public and population economics. HEC – management school, university Liege. No. 0607.
4. BAHARUMSHAH, A; THANOON, M. (2006). Foreign capital flows and economic growth in East Asian countries. China economic review. No. 17. p. 70 – 83.
5. Balance of payments manual. (1993). Fifth edition. Washington: International monetary fund.
6. BENASSY - QUERE, A.; COUPET, M.; MAYER, T. (2007). Institutional determinants of foreign direct investment. The world economy. No. 30 (5). p. 764 – 782.
7. BERTHELEMY, J.; DEMURGER, S. (2000). Foreign direct investment and economic growth: theory and application to China. Review of Development Economics. No. 4 (2). p. 140 – 155.
8. BESSE, M.; GROIZARD, J. L. (2006). FDI, regulation and growth. HWWA discussion paper. No. 342.
9. BEVAN, A.; ESTRIN, S. (2000). The determinants of foreign direct investment in transition economies. Working paper. No. 342. Michigan: Williams Davidson Institute.
10. BEVAN, A.; ESTRIN, S.; MEYER, K. (2004). Foreign investment location and institutional development in transition economies. International business review. No. 13.
11. BLONIGEN, B. A. (2005). A review of the empirical literature on FDI determinants. NBER working paper. No. W11299.
12. BRAINARD, S. L., (1997). An empirical assessment of the proximity – concentration trade off between multinational sales and trade. American economic review vol. 87 No. 4., p.520 - 544.
13. BRECHER, R. DIAZ – ALEJANDRO, C. (1977). Tariffs, Foreign capital and emerging growth. Journal of international economics. Vol. 7. p. 317 – 322.

14. CAMPOS, F. N.; KINOSHITA, Y. (2008). Foreign direct investment and structural reforms: evidence from Eastern Europe and Latin America. International monetary fund working paper. No. 08/26.
15. CARKOVIC, M. V.; LEVINE, R. (2002). Does foreign direct investment accelerate economic growth? Department of finance Working paper. University of Minnesota.
16. ČEKANA VIČIUS, V., MURAU SKAS, G. (2002). Statistika ir jos taikymai, II dalis. Vilnius: TEV.
17. ČIARNIENĖ, R.; NAVICKAS, J. (2002). Analysis in the investment climate and foreign investments in Lithuania. Inžinerinė ekonomika. Nr.2
18. ČIBURNIENĖ, J.; PABIJANSKAS, D. (2002). Taupymo ir investavimo poveikis Lietuvos ekonomijai augimui. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 22. ISSN 1392 – 1142.
19. DARŠKUVIENĖ V.; KAČERGIŪTĖ A. (2004). Foreign direct investment trends in Lithuania. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 31. ISSN 1392 – 1142.
20. DRABEK, Z., PAYNE, W. (1999). The Impact of Transparency on Foreign Direct Investment. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 11 30]. Prieiga per internetą: <http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ae9902_e.htm>.
21. DUNNING, J. H. (1993). Globalization of business. London: Routledge.
22. DUNNING, J. H., (1981). International production and the multinational enterprise. London: George Allan und Unwind.
23. DUNNING, J. H., (1997). Trade, location of economic activity and MNE: A search for an eclectic approach. The international allocation of economic activity. Macmillan: London.
24. DUNNING, J. H.; NARULA, R., (1996). Foreign direct investment and governments. New York: Rout ledge.
25. FINDLAY, R. (1978). Relative backwards, direct foreign investment and the transfer of technology: a simple dynamic model. Quarterly journal of economics. Vol. 97. p. 1 – 16
26. FORD, T. C.; ROCK, J.; ELMSLIE, B. (2008). Foreign direct investment, economic growth and the human capital threshold: evidence from US states. Review of international economics. 16 (1). p. 96 – 113.
27. GINEVIČIUS, R. (2005). Eksperto ir investicijų plėtra Lietuvoje. Vilnius: Technika. 363 p. ISBN 9986-05-937-2 (1222).
28. GLASS, A, SAGGI, K. (1999). FDI policies under shared factors markets. Journal of international economics. No.49. p. 309 – 332.
29. GORG. H.; HIJZEN, A. (2004). Multinationals and productivity spillovers. GEP research paper. University of Nottingham. No. 41.

30. HABIB, M., ZURAWICKI, L. (2002). Corruption and Foreign Direct Investment. *Journal of international business studies*. Vol. 33. No. 2. p. 291 – 307. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 11 30]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/pss/3069545>>.
31. HADDAD, M; HARRISON. A. (1993). Are there positive spill over from direct foreign investments? Evidence from panel data for Morocco. *Journal of Development economics*. vol. 42. p.51-74
32. HALL, R. E.; JONES, C. I. (1999). Why do some countries produce so much more output per worker than others? *Quarterly journal of economics* CXIV.
33. YAO, S.; WEI, K. (2007). Economic growth in the presence of FDI: the perspective of newly industrialising economies. *Journal of comparative economic*. Vol. 35. No. 1. p. 211 – 234.
34. JAVOREIK, B. (2004). Does foreign direct investment increase the productivity of domestic firms? In searc of spillovers through backward linkages. *American economic review*. Vol. 94. No. 3 p. 605 – 627.
35. JYUN – Yi, W.; HSU, C. (2008). Does foreign direct investment promote economic growth? Evidence from a threshold regression analysis. *Economic bulletin*. Vol. 15. No. 12. p. 1 – 10.
36. JOHNSON, A. (2005). The effects of FDI inflows on host country economic growth. Working paper in economics and institutions of inovation. Sweden: Royal institute of technology. No. 58. p. 1 - 26
37. KINOSHITA, Y.; CAMPOS, N. (2004). Estimating the determinants of foreign direct investment inflows: how importance are sampling and omitted variable biases? BOFIT discussion paper. No. 10.
38. KRUGMAN, P.R.; OBSTFIELD, M. (1991). *International economics: theory and policy*. 2 edition. Harper Collins Publisher, Inc.
39. LALL, S. (1980) Vertical interfirm linkages in LDCs: an empyrical study. *Oxford bulletin of economics and statistics*. Vol. 42. p. 203 – 226.
40. LANGVINIENĖ, N.; VENGRAUSKAS, P. V.; ŽITKIENĖ, R. (2004) *Tarptautinis verslas*. Kaunas: Technologija.
41. LEIBRECHT, M.; SCHARLER, J. (2007). How important is employment protection for foreign direct investment flows in central and eastern European countries? *Economic Working paper*. Johannes Kepler university linz: department of economics. No. 0716
42. Lietuvos banko internetinis puslapis. [interaktyvus], [žiūrėta 2009 10 21] Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=8005<=lt>

43. MADURA, J. (1995). International financial management. 4 edition. ST. Paul: West publishing company.
44. MAYER, T.; DUESENBERY J.S.; ALIBER R. Z. (1995). Pinigai, bankai ir ekonomika. Vilnius: Alma Litera.
45. MALAMPALLY, P.; SAUVANT, K. P (1999). International monetary fund. Foreign direct investment developing countries [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 10 10] Prieiga per internetą:<
<http://publishing.eur.nl/ir/repub/asset/14524/EPS2009156ORG9058921918Gijsbers.pdf>>.
46. MARKUSEN, J.R.; MELVIN R. (1988). The teory of international trade. Cambridge: Harpen & Row, Publisher. Inc.
47. MATOUSCHEK, N. (1999). Foreign direct investments and spillovers through backward linkages. CEPR discussion paper. London: Center for economic research. No. 2283.
48. MEYER, K. E. (2002). Management challenges in privatization Acquisitions in transitions economics. Journal of world business. Nr. 124
49. MEYER, K. E.; ESTRIN, S. (1998). Entry mode choice in emerging markets: Greenfield, Acquisitions and Brownfield. Cees working paper. Nr. 18
50. NAIR – REICHERT, U.; WEINHOLD, D. (2001). Causality test for cross – country panels: a new look at FDI and economic growth in developing countries. Oxford Bulletin of Economics and Statistics. No. 63/2. p. 153 – 171.
51. OECD. Benchmark definition of foreign direct investment. (1996). Third edition. Paris: OECD.
52. OMAN, C. (2000). Policy competition for foreign direct investment. Development Centre studies, OECD.
53. PYE, R. (1998). Foreign direct investment in central Europe: experiences of major western investors. European management journal, N. 16 (4).
54. PRASAD, E.; RAJAN, R.; SUBRAMANIAN, A. (2006). Foreign capital and economic growt. Institute for the study of labour research paper. No 3186.
55. RESMINI, L. (2000). The determinats of foreign direct investment in the CEEC's: new evidence from sectoral patterns. Economic of transitions. Vol. 8. No. 3. p. 665 – 689.
56. RODRIGUEZ – CLARE, A. (1986). Multinationals, linkages and economic development. American economic review. p. 852 – 873.
57. ROSENBERG, J. M., (1983). Dictionary of business and management. 2 editions. New York: John Wiley & Sons. Inc.
58. RUNIEWICZ, M. (2005). The impact of foreign direct investments on the export competitiveness of the Baltic States in the European single market. Vilnius : Kriventa. 151p. ISBN: 9789955526216

59. RUPLIENĖ, D.; GARŠVIENĖ, L. (2008). Tiesioginių užsienio investicijų įtaka šalies ekonominiam augimui. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Šiauliai: Šiaulių universitetas. 3 (12). P. 262 – 270. ISSN 1648 – 9098.
60. RUPLIENĖ, D.; MONTVILAITĖ, K.; GRAGALIŪNIENĖ, Ž. (2008). Tiesioginių užsienio investicijas lemiantys veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Šiauliai: Šiaulių universitetas. 3 (12). p. 271 - 280. ISSN 1648 – 9098.
61. SAMUOLIS, G. (1998). Tiesioginės investicijų valdymas Lietuvos Respublikoje. *Lietuvos aukštųjų mokyklų vadybos jaunųjų mokslininkų darbai*. p. 190 - 196.
62. SAMUOLIS, G. (2001). Tiesioginės užsienio investicijos ir jų apskaitos įmonėje ypatumai. *Ekonomika*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. p. 93 – 103. ISSN 1392 – 1258.
63. SHAHZAD, I. (2006). Critical question in foreign investment. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 09 30]. Prieiga per internetą: <http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-32704109_ITM?email=dconnection@yahoo.com&library=>>.
64. SHATZ, H., VENABLES, A. J., (2000). *The Geography of International Investment*. World Bank Policy Research Working Paper. Nr. 2338.
65. TVARONAVIČIENĖ, M.; KALAŠINSKAITĖ, K. (2003). Tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvos ūkį: tendencijų ir efektyvumo įvertinimas. *Verslas: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. IV tomas. Nr.2 p. 61 – 72. ISSN 1648 – 0627.
66. UNIT, G.; MUSTAFA, Y. (2007). The effect of FDI on economic growth: a panel data evidence for developing countries, *Journal of Academic Studies* 34: 1–13.

Informaciniai literatūros šaltiniai:

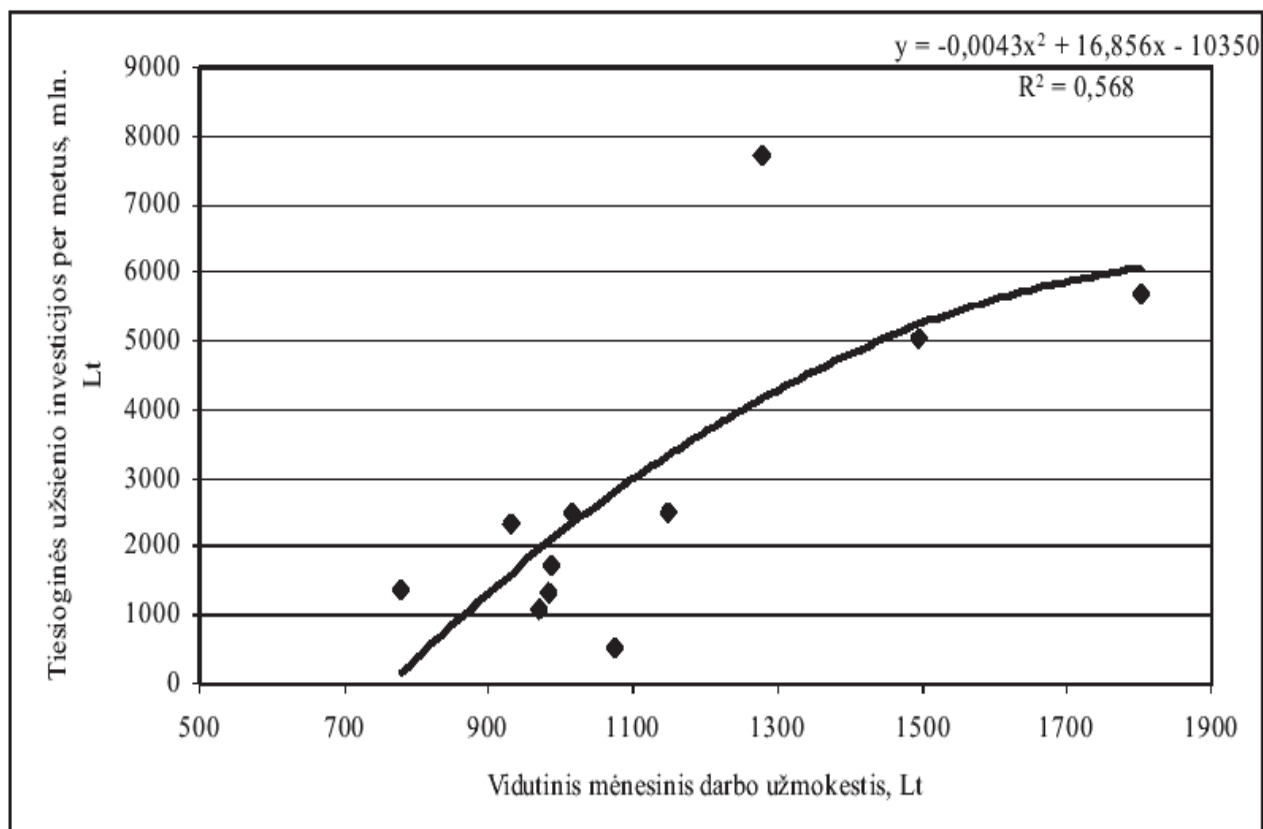
1. Estijos centrinis bankas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 03 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.eestipank.info/frontpage/en>>.
2. Estijos statistikos departamentas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 03 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.ee/>>.
3. Eurostat. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 03 10]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>>.
4. Investicijų plėtrą skatinančių priemonių identifikavimo ir pritaikymo Lietuvos sąlygoms programinė studija. (2006). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 11 28]. Prieiga per Internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/UM_Investiciju%20skatinimas_Ataskaita.doc>.
5. Investicijų skatinimo programa 2008 – 2013 m., (2007). Patvirtinta Lietuvos respublikos vyriausybės 2009 12 19. Nutarimo nr. 1447. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 10 05]. Prieiga

- per interneta:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312822&p_query=&p_tr2=>.
6. JAPTI, Slovėnijos viešoji įstaiga verslumo ir užsienio investicijoms. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 03 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.investslovenia.org/en/about-us/>>.
 7. JUCEVIČIUS, R. (2004). Taikomojo mokslo tiriamojo darbo *Investavimo skatinimas gerinant investicinę aplinką Lietuvoje* ataskaita. Žinių visuomenės institutas, KTU verslo strategijos institutas.
 8. Lietuvos respublikos seimas. (1999). *Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas*. Nr. VIII - 1312 [interaktyvus]. LR Seimo kanceliarija, informacijos technologijų departamentas: lrs.lt. ktuali redakcija nuo 2004 lapkričio 02 d. [Žiūrėta 2009 10 15] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245493>.
 9. Lietuvos statistikos departamentas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 01 10]. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt>.
 10. Organization for economic co – operation and development, Lithuania: foreign direct investment impact and policy analysis (2000). [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 10 20] Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/57/22/1922640.pdf>>.
 11. Organization for economic co – operation and development, OECD reviews of foreign direct investment: Greece. (1994). [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 10 10] Prieiga per internetą:<<http://www.oecd.org/dataoecd/4/6/34383957.pdf>>.
 12. PASS, CH.; LOWES, B.; LESLIE D. (1997). Ekonomikos terminų žodynas. 2 leidimas. Vilnius: UAB “Baltijos biznesas”.
 13. *Per metus tiesioginės užsienio investicijos trečdaliu sumenko*. [interaktyvus], [žiūrėta 2009 10 21] Prieiga per internetą: <<http://ekonomika.atn.lt/straipsnis/19737/per-metus-tiesiogines-uzsienio-investicijos-trecdaliu-sumenko>>
 14. SAMUOLIS, G.; ARĖŠKIENĖ, D.; JANČAITIS, A.; VĖBERIS, A. (2000). Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos metodai. Patvirtinta statistikos departamento generalinio direktoriaus 2000 03 27 įsakymu nr. 31. Vilnius: Statistikos departamentas.
 15. Slovėnijos centrinis bankas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 03 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.bsi.si/en/>>.
 16. Slovėnijos makroekonominės analizės ir vystymo institutas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 03 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.umar.gov.si/en/>>.
 17. Slovėnijos statistikos departamentas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 03 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.si/>>.
 18. The global competitiveness report 2007 – 2008. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 11 25]. Prieiga per interneta:

- <http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/gcr_2007/gcr2007_rankings.pdf>.
19. The global competitiveness report 2008 – 2009. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 11 25]. Prieiga per internetą: <<http://www.cesoftco.net/2KMS/WorldCompetitivenessReport2008-2009.pdf>>.
 20. UNCTAD. FDI Performance Index Methodology. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 11 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.unctad.org/Templates/WebFlyer.asp?intItemID=2469&lang=1>>.
 21. UNCTAD. FDI Potential Index Methodology. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 11 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.unctad.org/Templates/WebFlyer.asp?intItemID=2470&lang=1>>.
 22. VALKAUSKAS, R. (2005). Statistika. Vilnius: Vilniaus vadybos aukštoji mokykla. 191 p. ISBN 9955-52805-2
 23. World Investment Report, 2006. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 11 25]. Prieiga per internetą: <http://www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf>.
 24. World Investment Report, 2008. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 10 05]. Prieiga per internetą: <http://www.unctad.org/en/docs/wir2008_en.pdf>.
 25. World Investment Report, 2009. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 11 25]. Prieiga per internetą: <http://www.unctad.org/en/docs/wir2009_en.pdf>.

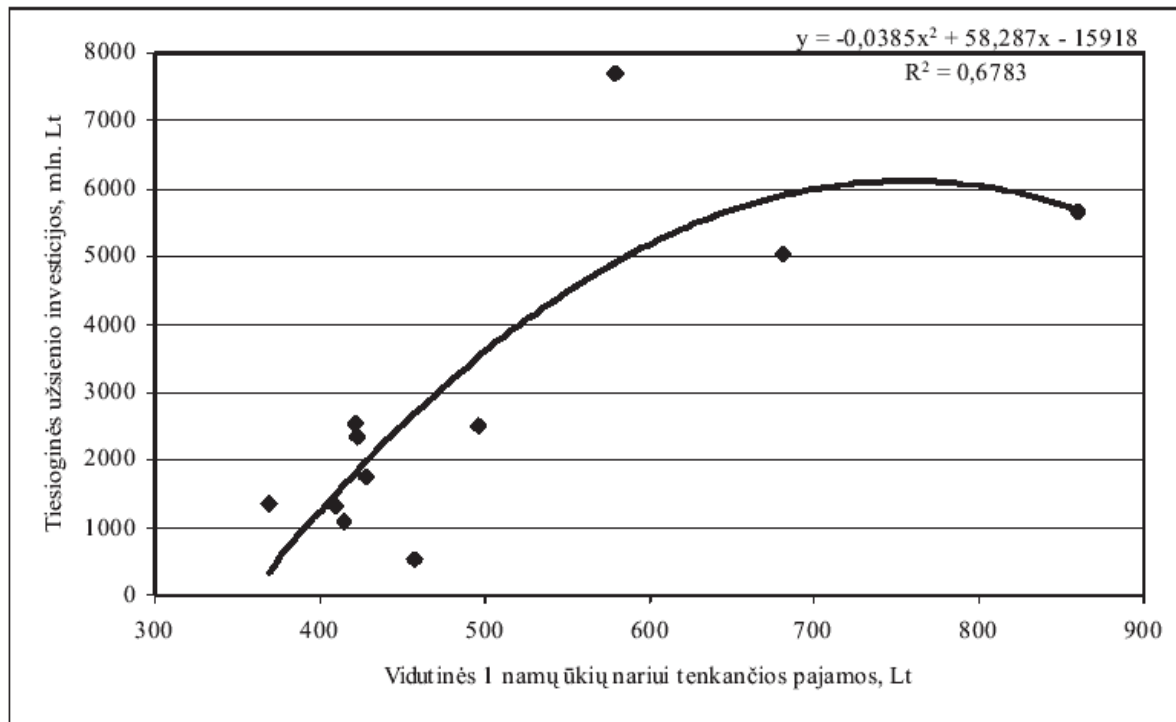
PRIEDAI

Tiesioginė užsienio investicijų priklausomybė nuo vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio

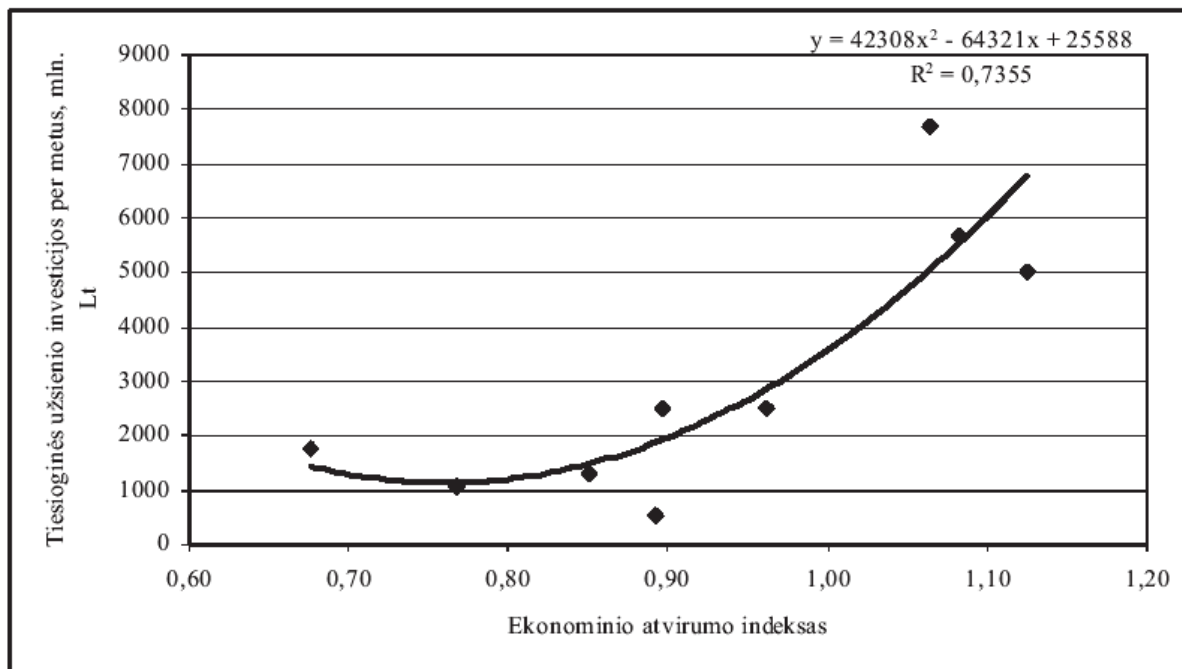

Šaltinis: RUPLIENĖ, D.; MONTVILAITĖ, K.; GRAGALIŪNIENĖ, Ž. Tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai, 2008. p. 276

Tiesioginė užsienio investicijų priklausomybė nuo vidutinių 1 ūkio nariui tenkančių pajamų

Šaltinis: RUPLIENĖ, D.; MONTVILAITĖ, K.; GRAGALIŪNIENĖ, Ž. Tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai, 2008. p. 276

Tiesioginė užsienio investicijų priklausomybė nuo ekonominio atvirumo laipsnio

Šaltinis: RUPLIENĖ, D.; MONTVILAITĖ, K.; GRAGALIŪNIENĖ, Ž. Tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai, 2008. p. 276

Ryšio tarp BVP ir TUI į atskiras ūkio šakas stiprumo įvertinimas

	Koreliacijos koficientai			Regresijos koficientai			Determinacijos koficientai		
	Lietuva	Estija	Slovėnija	Lietuva	Estija	Slovėnija	Lietuva	Estija	Slovėnija
Žemės ūkis, miškininkystė, žuvininkystė	-0,5926	0,5113	0,2165	-1,1427	387,24	1,9791	0,2846	0,2614	0,0469
Pramonė	0,6214	0,6521	0,4583	0,5776	16,347	2,1491	0,3861	0,4852	0,002
Statyba	0,4387	0,6410	0,8207	2,6278	64,5312	12,47	0,1924	0,4109	0,6735
Prekyba, viešbučiai ir restoranai, transportas, sandėliavimas ir ryšiai.	-0,2485	0,6188	0,9245	-0,2838	85,2948	1,1479	0,0618	0,3830	0,8554
Finansinis tarpininkavimas, nekilnojamas turtas, nuoma ir kita verslo veikla.	0,7509	0,0030	0,9675	0,3168	0,0306	0,4704	0,5638	0,0001	0,9361
Viešasis valdymas, socialinės sferos paslaugos ir komunalinė veikla, kitos veiklos.	0,7608	0,7113	0,5768	6,1923	13,6673	1,6622	0,5788	0,5059	0,3327
Visi sektoriai	0,28845	0,5229	0,6608	1,3815	94,5212	3,3146	0,3446	0,341	0,4744